Türkiye Türkçesinde

İç Duyu Eylemleri

Yaren Nur YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2025

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE İÇ DUYU EYLEMLERİ

Yaren Nur YILMAZ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2025

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yaren Nur YILMAZ tarafından hazırlanan Türkiye Türkçesinde İç Duyu Eylemleri başlıklı bu çalışma 20.06.2025 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Duygu KAMACI GENCER	
Üye (Danışman) Prof. Dr. Erdoğan BOZ	
Üye Dr. Öğr. Üye. Eyyüp ACAR	

ONAY

.../06/2025

Doç. Dr. Şafak AĞDENİZ

Enstitü Müdürü

.../06/2025

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması hâlinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Yaren Nur YILMAZ

İmza

ÖZ

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE İÇ DUYU EYLEMLERİ

YILMAZ, Yaren Nur

Yüksek Lisans, 2025

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ BİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Bu çalışmanın teorik art alanı bir sözcük türü olarak *eylemler*, eylemlerin iç anlamsal özelliği olarak *kılınış* ve algılama yeteneği olarak *duyular* olmak üzere üç kavram / konu üzerinde şekillenmiştir. İnsanoğlu dünyayı algılamak ve anlamlandırmak için bir dizi karmaşık sistem geliştirmiştir ve bu sistemlerin başında duyu organları yer almaktadır. Duyu türleri konusunda yapılan geleneksel tasniflerin *görme*, *işitme*, *tat alma*, *koku alma* ve *dokunma* duyusu olmak üzere beş temel duyu (dış duyular) üzerinden yapıldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte dış duyuların yanında onlar kadar işlevsel olan iç duyular da vardır. Tasniflerde iç duyular; *ısı* (*sıcaklık-soğukluk*), *ağrı* (*acı*), *kaşınma ve gıdıklanma*, *vibrasyon* (*titreşim*), *proprioseptif* (*pozisyon*), *sezgi*, *açlık ve tokluk*, *susuzluk*, *bulantı*, *miksiyon* (*işeme/idrar yapma*) *ve dışkılama*, *kusma*, *geğirme ve yellenme* duyuları şeklinde sıralanmaktadır. Doğal olarak bu duyulara bağlı birçok eylem bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusu iç duyuların güncel bir tasnifini yapmak ve bu tasniften yola çıkarak iç duyu eylemlerini tespit etmektir. Çalışmanın ikinci bölümünde söz konusu tasniften yola çıkılarak Türkiye Türkçesindeki iç duyu eylemleri, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ten taranmış ve tespit edilen her bir eylemin kılınış özellikleri ayrıca verilmiştir. Buna göre 13 başlıktaki iç duyulardan tespit edilen toplam 259 eylemin; *proprioseptif*, *ağrı*, *ısı*, *miksiyon ve dışkılama* vd. duyu eylemleri şeklinde sıralandığı görülmüş ve bu eylemlerin kılınışlarına göre genellikle *devinimli dönüşümsüz*, *devinimli olmayan dönüşümsüz*, *başlangıç dönüşümlü*, *anlık olmayan bitiş dönüşümlü* ve *anlık bitiş dönüşümlü* özellikler gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eylem, Kılınış, Dış Duyu, İç Duyu, Türkiye Türkçesi

ABSTRACT

INNER SENSE VERBS IN TÜRKİYE TURKISH

YILMAZ, Yaren Nur

Master Degree, 2025

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

FIELD OF TURKISH LANGUAGE

Supervisor: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

The theoretical background of this study is shaped by three concepts/subjects: *verbs* as a type of word, *manner of action* as a verbs inner semantic feature and *senses* as a perception ability. Human beings have developed a series of complex systems to perceive and make sense of the world and sense organs are at the forefront of these systems. It is possible to say that traditional classifications of the types of senses are based on the five basic senses of *sight, hearing, taste, smell* and *touch* (external senses). However, in addition to external senses, there are also inner senses that are just as functional. In classifications inner senses are line as follows: *heat* (*warmth-coldness*), *pain, itching and tickling, vibration, proprioceptive* (*position*), *intuition, hunger and satiety, dehydration, nausea, micturition and defecation, vomiting, belching and flatulation* senses. Naturally, there are many verbs associated with these senses. The subject of this study is to make a current classification of inner senses and to identify inner sense verbs based on this classification. In the second part of the study, based on the aforementioned classification, inner sense verbs in Türkiye Turkish were scanned from the *TDK Güncel Türkçe Sözlük* and manner of action feature of detected each verbs identified were also. Accordingly, a total of 259 verbs identified in 13 headings of inner senses were line as *proprioceptive, pain, heat, micturition and defecation* sense verbs etc. and it was determined that these verbs generally exhibit the following manner of action based feature: *dynamic non-transformative, non-dynamic non-transformative, initiotransformative, non-momentaneous finitransformative, momentaneous finitransformative.*

Keywords: Verb, Manner of Action, External Sense, Inner Sense, Türkiye Turkish

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ iii
ÖZ iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR LİSTESİ ix
KISALTMALAR VE İŞARETLER LİSTESİ x
ÖN SÖZ xi
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 3
TEORİK ART ALAN 3
1. SÖZCÜK TÜRÜ OLARAK *EYLEMLER* (TERİM, TANIM, TASNİF) 3
1.1. Eylem (Verb) 3
1.2. Eylem Tasnifleri 7
1.2.1. Türk Dili Araştırmalarında Geleneksel Tasnif 7
1.2.1.1. M. Ergin'in Tasnifi (1958) 7
1.2.1.2. T. Banguoğlu'nun Tasnifi (1974) 7
1.2.1.3. Z. Korkmaz'ın Tasnifi (2003) 8
1.2.2. Türk Dili Araştırmalarında Yeni Bir Yaklaşım: Geleneksel Tasniften Dil Bilimsel Tasnife 9
1.2.2.1. F. S. Barutçu Özönder'in Tasnifi (1994) 9
1.2.2.2. H. Şirin User'in Tasnifi (2009) 9
1.2.2.3. H. Yıldız'ın Tasnifi (2016) 11
1.2.3. Batı Alan Yazınında Tasnif 13
1.2.3.1. Robert. E. Longacre'ın Tasnifi (1976) 13
1.2.3.2. Walter A. Cook'un Tasnifi (1979) 15
1.2.3.3. Beth Levin'in Tasnifi (1993) 16
1.2.3.4. Douglas Biber, Susan Conrad ve Geoffrey Leech'in Tasnifi (2002) 26
1.2.3.5. Anna Korhonen ve Ted Briscoe'nun Tasnifi (2004) 27
1.2.3.6. Robert D. Van Valin'in Tasnifi (2005) 28
1.2.3.7. Robert M. W. Dixon'ın Tasnifi (2005) 30
2. EYLEMLERİN İÇ ANLAMSAL ÖZELLİĞİ OLARAK *KILINIŞ* (TERİM, TANIM, TASNİF) 33
2.1. Kılınış (Manner of Action) 33

2.2. Kılınış Tasnifleri 37
2.2.1. Zeno Vendler'in Tasnifi (1957) 37
2.2.2. Lars Johanson'un Tasnifi (1971, 2000) 39
2.2.3. Agop Dilâçar'ın Tasnifi (1971) 44
2.2.4. Bernard Comrie'nin Tasnifi (1976) 45
2.2.5. Carlota S. Smith'in Tasnifi (1997) 48
3. ALGILAMA YETENEĞİ OLARAK *DUYULAR* 53
3.1. Duyu (Sense) Kavramı 53
3.2. Duyu Organları 54
3.2.1. Göz 54
3.2.2. Kulak 56
3.2.3. Dil 56
3.2.4. Burun 58
3.2.5. Deri 59
3.3. Duyu Türleri ve Eylemleri 60
3.3.1. Dış Duyular ve Eylemleri 66
3.3.1.1. Görme Duyusu ve Eylemleri 66
3.3.1.2. İşitme Duyusu ve Eylemleri 68
3.3.1.3. Kimyasal Duyular ve Eylemleri 71
3.3.1.3.1. Tat Alma Duyusu ve Eylemleri 71
3.3.1.3.2. Koku Alma Duyusu ve Eylemleri 73
3.3.1.4. Dokunma Duyusu ve Eylemleri 75
3.3.2. İç Duyular (İnteroseptif Duyular) ve Eylemleri 76
3.3.2.1. Isı (Sıcaklık-Soğukluk) Duyusu ve Eylemleri 77
3.3.2.2. Ağrı (Acı) Duyusu ve Eylemleri 80
3.3.2.3. Kaşınma, Gıdıklanma Duyusu ve Eylemleri 83
3.3.2.4. Vibrasyon Duyusu (Titreşim Duyusu) ve Eylemleri 85
3.3.2.5. Proprioseptif Duyular (Pozisyon Duyuları) 86
3.3.2.5.1. Kinestetik Duyu ve Eylemleri 86
3.3.2.5.2. Vestibüler Duyu (Denge Duyusu) ve Eylemleri 87
3.3.2.6. Sezgi Duyusu ve Eylemleri 88
3.3.2.7. Açlık, Tokluk Duyusu ve Eylemleri 90
3.3.2.8. Susuzluk Duyusu ve Eylemleri 91
3.3.2.9. Bulantı Duyusu ve Eylemleri 93
3.3.2.10. Miksiyon (İşeme/İdrar Yapma), Dışkılama Duyusu ve Eylemleri 93

3.3.2.11. Kusma Duyusu ve Eylemleri 95
3.3.2.12. Geğirme, Yellenme Duyusu ve Eylemleri 96
İKİNCİ BÖLÜM 98
TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE İÇ DUYU EYLEMLERİ 98
2.1. Isı (Sıcaklık-Soğukluk) Duyu Eylemleri 98
2.1.1. Sıcaklık 98
2.1.2. Soğukluk 99
2.1.3. Terleme 102
2.2. Ağrı (Acı) Duyu Eylemleri 102
2.3. Kaşınma Duyu Eylemleri 107
2.4. Gıdıklanma Duyu Eylemleri 108
2.5. Vibrasyon Duyu (Titreşim Duyusu) Eylemleri 109
2.6. Proprioseptif Duyular (Pozisyon Duyuları) 111
2.6.1. Kinestetik Duyu Eylemleri 111
2.6.2. Vestibüler Duyu (Denge Duyusu) Eylemleri 117
2.7. Açlık Duyu Eylemleri 119
2.8. Tokluk Duyu Eylemleri 121
2.9. Susuzluk Duyu Eylemleri 122
2.10. Bulantı Duyu Eylemleri 123
2.11. Miksiyon (İşeme/İdrar Yapma), Dışkılama Duyu Eylemleri 124
2.11.1. Miksiyon-Dışkılama 124
2.11.2. Miksiyon 125
2.11.3. Dışkılama 127
2.12. Kusma Duyu Eylemleri 128
2.13. Geğirme ve Yellenme Duyu Eylemleri 129
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 130
KAYNAKÇA 134

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Barutçu Özönder'in Tatar Türkçesi Gramerlerinden Aktardığı Eylem Tasnifi 9
Tablo 2. Şirin User'in Eylem Tasnifi 10
Tablo 3. Yıldız'ın Eski Uygurca Zihinsel/Mental Eylemler Tasnifi 11
Tablo 4. Longacre'ın Eylem Tasnifi 14
Tablo 5. Cook'un Eylem Tasnifi 15
Tablo 6. Levin'in Eylem Tasnifi 18
Tablo 7. Biber, Conrad ve Leech'in Eylem Tasnifi 26
Tablo 8. Korhonen ve Briscoe'nun Eylem Tasnifi 27
Tablo 9. Van Valin'in Eylem Tasnifi 28
Tablo 10. Dixon'ın Eylem Tasnifi 30
Tablo 11. Vendler'in Kılınış Tasnifi 39
Tablo 12. Johanson'un Kılınış Tasnifi 43
Tablo 13. Dilâçar'ın Kılınış Tasnifi 44
Tablo 14. Comrie'nin Kılınış Tasnifi 48
Tablo 15. Smith'in Kılınış Tasnifi 51
Tablo 16. Viberg'in Algılama Eylemleri Tasnifi 63
Tablo 17. Ibarretxe- Antuñano'nun Algılama Eylemleri Tasnifi 65
Tablo 18. Türkiye Türkçesinde İç Duyu Eylemleri 130
Tablo 19. Türkiye Türkçesinde İç Duyu Eylemlerinde Kılınış 131

KISALTMALAR VE İŞARETLER LİSTESİ

KISALTMALAR

akt. : aktaran
bk. : bakınız
Çev. : çeviren
DE : Duyu Eylemi
Ed. : editör
GTS : Güncel Türkçe Sözlük
İng. : İngilizce
s. : sayfa
TDK : Türk Dil Kurumu
TS : Türkçe Sözlük
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğer(leri)

İŞARETLER

- : eylem kök veya gövdesi
- : eyleme bağlanma
- : veya
- : özellik göstermeyen
+ : özellik gösteren
/ : veya
{...} : soyut biçimbirim
(...) : biçimbirimlerin yazımında parantez içi ses ihtiyacı
→ : sıralama
→ : açıklama
= : eş anlamlı
= : sayıca eşit
> : sayıca fazla

ÖN SÖZ

İnsanoğlunun yüzyıllardır kendini ifade etme ve çevresini anlamlandırma çabası, büyük ölçüde dil aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dil yalnızca iletişim kurmanın bir aracı değil, aynı zamanda dünyayı algılayış biçiminin de bir yansımasıdır. Algılama yeteneğinin ilk aşamasını oluşturan duyular ise bu zihinsel sürecin dile aktarılmasını mümkün kılmaktadır.

Duyular, bireyin dış dünyayla kurduğu ilişkinin temelini oluşturmakla birlikte içsel dünyasına yönelik farkındalığını da şekillendirmektedir. Bu bağlamda yalnızca görme, işitme, tat alma, koku alma ve dokunma gibi dış duyular değil; vücut içinden gelerek bilinçli bir farkındalık temelinde gelişen iç duyular da bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Dilin bu içsel deneyimlere nasıl karşılık verdiği ise dilin kavramsal ve sosyo-kültürel yapısını inceleyen araştırmalar açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle iç duyu eylemleri, bireyin içsel algılamasının ilk aşamasını yansıtan dilsel ögeler olarak hem anlam bilimi hem de söz varlığı açısından dikkate değer veriler sunmaktadır. Ancak Türk dili üzerine yapılan çalışmalarda bu alana yeterince yer verilmediği ve iç duyu eylemlerinin müstakil olarak incelenmediği görülmektedir.

Karşılaşılan eksikliklerin telafisinde bütüncül bir bakış açısının önemli olduğunu varsayan bu çalışmada, öncelikle iç duyu kavramının anlaşılmasına yönelik teorik art alan bilgileri toplanmış, kuramsal çerçeve oluşturulduktan sonra ise Türkiye Türkçesindeki iç duyu eylemleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinden nihai hâlini almasına kadar geçen süreçte bana rehberlik eden, fikirleri, akademik bilgi ve tecrübeleriyle yoluma ışık tutan, disiplinini her zaman örnek aldığım saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Erdoğan BOZ'a; bu heyecanı benimle paylaşan, her koşulda yanımda olan ve destekleriyle bana güç veren aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Yaren Nur YILMAZ
Haziran-2025, Eskişehir

GİRİŞ

1. Problemi: Görme, işitme, tat alma, koku alma ve dokunma şeklinde bilinen beş temel duyunun haricinde başka duyular var mıdır? Eğer varsa bu duyular hangi eylemlerle ifade edilmektedir? Türkiye Türkçesinde duyu eylemleri üzerine yapılan teorik ve uygulamalı çalışmalarda bu açıdan bir inceleme yapılmış mıdır? Böyle bir inceleme yapılırsa nasıl bir sonuç elde edilecektir ve bunun alan yazınına katkısı ne olacaktır?

2. Konusu: İç duyu kavramının ne olduğu, iç duyuların dış duyulardan hangi ölçütler temelinde ayrıldığı, iç duyu türlerinin ne şekilde tasnif edildiği, tasnifte yer alan türler hakkında fizyoloji, psikoloji, felsefe gibi farklı disiplinlerdeki yaklaşımların nasıl olduğu ve bu kuramsal çerçeve doğrultusunda Türkiye Türkçesinde iç duyulara ilişkin eylemlerin tespiti ile elde edilen verilerin anlamsal bir ulam olan kılınışa göre incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

3. Amacı: Çalışmanın amacı öncelikle bilimsel birçok görüşe dayanarak iç duyu türlerine ilişkin bilgi vermek ve böylelikle iç duyu kavramının bütünüyle anlaşılmasını sağlamak, duyu eyleminin ne olduğuna ilişkin kuramsal bir çerçeve oluşturduktan sonra ise Türkiye Türkçesinde iç duyu eylemlerini tespit etmektir. Çalışmada yeni bir eylem sınıfı geliştirmek amacı olmayıp, bilimsel tasniflerin rehberliğinde, var olan bir sınıfı müstakil bir konu olarak incelemek amaçlanmaktadır.

4. Önemi: Türkiye Türkçesinde ve başka lehçelerde duyu eylemleri üzerine birçok çalışma yapılmasına karşın iç duyu eylemleri ile ilgili lisansüstü düzeyde müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar lisansüstü tezlerin küçük bir bölümüyle sınırlıdır. Bu çalışma, Türkiye Türkçesinde iç duyu eylemleri üzerine yapılacak ilk çalışma olacaktır. Böylelikle Türk dili alanına bilimsel bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

5. Yöntemi: Bu çalışma iki aşamadan oluşacaktır. Birinci aşama teorik art alandır. Teorik art alanda sırasıyla *eylem* ve *kılınış* terimleri üzerine birçok araştırmacı tarafından yapılan tanımlara ve tasniflere yer verilecektir. Akabinde *duyu* kavramı, özellikle felsefe, psikoloji ve fizyoloji gibi çeşitli disiplinlerin farklı bakış açılarıyla açıklanmaya çalışılacak; yerli ve yabancı dilde yazılmış çalışmalardan hareketle duyu organları, duyu türleri ve eylemleri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise *TDK Güncel Türkçe*

Sözlük esas alınarak Türkiye Türkçesindeki iç duyu eylemleri fişlenecek ve tespit edilen her bir eylem kılınış ulamına göre incelenecektir. Elde edilen veriler ilk olarak iç duyu türlerine göre tasnif edilerek ilgili başlığın altına alınacaktır. Tasnifte yer alan her bir eylem rakamla belirtilerek koyu yazılacaktır. Varsa sözlükte art arda gelen ve eş sesler bulundurup anlamları farklı olan eylemlerden ilgili olanı tespit edilecek, madde başı ayrımını belirlemede ise sözlükteki biçime bağlı kalınarak parantez içerisinde Romen rakamları kullanılacak ve yine koyu yazılacaktır. Çok anlamlılık gösteren eylemlerin sözlükteki kaçıncı anlamının iç duyu eylemi olarak kullanıldığı tespit edilecek ve rakamsal karşılığı yine parantez içerisinde verilecektir. Sözlükte eylemlerden önce gelen adların hangi eklerle kullanıldığına ve eylemlerin kullanım etiketine, anlamsal özelliğine, bölge ağızlarındaki kullanımına, kullanımdan düşmüş olmalarına ilişkin belirlemeler varsa yine sözlükteki biçimleriyle aktarılarak parantez içerisinde ve italik yazılacaktır. Akabinde her bir eylemin sözlükteki anlamı aktarılacaktır. Eylemin kullanım bağlamını daha iyi yansıtmak ve anlamını somutlaştırmak amacıyla sözlükte yer alan örnekler de çalışmaya dahil edilecek ve italik yazılacaktır. Sözlükte madde başına dair örneğin bulunmaması durumunda ise bu kısım boş bırakılacaktır. Son aşamada her bir eylem Lars Johanson'un teorik art alanda anlatılan kılınış tasnifine göre incelenecektir. İncelemede söz konusu tasnifte yer alan başlıkların ilgili olanı verilecek ve üst başlıktan alt başlığa doğru bir sıralama yapılacaktır. Sıralamada "→" işareti kullanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ART ALAN

1. SÖZCÜK TÜRÜ OLARAK *EYLEMLER* (TERİM, TANIM, TASNİF)

1.1. Eylem (Verb)

Eylemlerin bir sözcük türü olarak incelenmesi dil alanında yapılan en eski çalışmalara kadar uzanmış ve geçmişten günümüze süregelen birçok çalışmada eylemler adlarla birlikte en temel sözcük türleri olarak değerlendirilmiş, üzerine çeşitli tanımlar yapılmıştır.

Güncel Türkçe Sözlük'te fiil terimi, "dil bilgisi" kullanım etiketiyle birlikte "Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan, zaman ve kiplerle çekimlenebilen, -ma- ekiyle olumsuz biçimi yapılabilen kelime türü; eylem.[1]" olarak tanımlanmıştır.

İmer, Kocaman ve Özsoy (2011: 126), eylemleri biçim bilimsel (İng. *morphological*) bağlamda "kişi, sayı, zaman, kip, görünüş, olumsuzluk ulamları ile çekilen ulama bağlı olan birimlerden biri" olarak tanımladıktan sonra eylemlerin geleneksel dil biliminde bir devinimi ifade eden sözcük türü olarak anlam bilimsel (İng. *semantical*) nitelikleriyle tanımlandığına değinmişlerdir.

Vardar (2002: 97), eylemleri geleneksel dil bilgisi ve yapısal dil bilimi bağlamında iki ayrı açıdan değerlendirmiş ve geleneksel dil bilgisine göre "öznenin yaptığı ya da konusu olduğu işi, oluşu, kılışı, vb. öznenin durumunu, varlığını ya da yüklemle özne arasındaki bağıntıyı kişi, sayı, zaman kavramlarını içererek belirten gösterge" olan eylemin, yapısal dil biliminde "çevresiyle belirlenen, kişi, sayı ve zaman belirtileriyle tanımlanan, dizim kurucu (eylem dizimi) öğe" olduğunu ifade etmiştir.

Hengirmen'in (2009: 169; 2015: 200) eylem tanımı, Vardar'ın (2002: 97) geleneksel dil bilgisi bağlamında yaptığı eylem tanımı ile paralellik göstermektedir. Eylemi, özne (İng. *subject*) ve tümleç (İng. *complement*) gibi diğer tümce ögelerinden farklı olarak, yüklem (İng. *predicate*) olduğu zaman tek başına tümce oluşturabilmesi nedeniyle en önemli sözcük türü olarak nitelendiren Hengirmen (2009: 169; 2015: 200),

[1] https://sozluk.gov.tr/, 22.09.2024

“Bir iş, oluş, hareket, durum bildiren, kişi ve zaman kavramı veren sözcük.” şeklinde tanımlamıştır.

Geleneksel dil bilgisi anlayışı içinde yapılan eylem tanımlarını bağlamın (İng. *context*) dışlanması ve eylemin tümcedeki rolünün ihmal edilmesi noktasında eksik bulduğunu belirten Yılmaz (2024: 48), bunun yanı sıra eylemler ile adları içerdikleri anlamsal özellikler bakımından ayırt etmenin güçlüğünden söz ederek “*durmak*, *beklemek*” gibi eylemlerin herhangi bir hareket bildirmemesine karşılık “*akın*, *tokat*” gibi adların hareket bildirdiğini ve bu bakımdan eylem tanımlarındaki mutlak “anlam” ölçütünün yanıltıcı olabileceğini ifade etmiştir. Yılmaz, bu belirlemelerinden sonra yaptığı tanım denemesinde eylemlerin söz dizimsel, yapısal ve anlamsal işlevlerine dikkat çekmiştir:

> “Söz diziminde yönetici (kurucu) öge olarak diğer sözlüksel birimlerin ve ünitelerin (katılanların) seçilmesinde, sıralanmasında birinci derecede etkili olan; olumsuzluk ve eylemlik şeklinde kullanılarak diğer sözcük türlerinden, özellikle adlardan biçimsel olarak ayrılan, bağlam içindeki çekim ve türetim zenginliği ile zaman (İng. tense), görünüş (İng. aspect), kip (İng. mood), kişi (İng. person), çatı (İng. voix), kılınış (İng. actionsart), sayı (İng. number) gibi dil bilgisel kategoriler bakımından bilgiler içeren, dinamik veya statik karakterli anlamsal içeriğe sahip çok yönlü bir sözcük türüdür.” (2024: 48-49).

Topaloğlu (2019: 63), eylemi bir kılışı, oluşu veya durumu ifade eden sözcük türü olarak tanımladıktan sonra kısmi bir tasnife giderek “dönüşlü, edilgen, etken, ettirgen, geçişli, geçişsiz, işteş, oldurgan” olmak üzere sekiz eylem türünden bahsetmiş; eylemlerin ayrıca, “kılış ya da oluş fiili” biçiminde tasnif edildiğini ve bunun dışında “ortada fiil, yardımcı fiil, yarı yardımcı fiil, tek kişili fiil” gibi türlerinin olduğuna dikkat çekmiştir.

Eylemleri “hareketleri karşılayan kelimeler” olarak tanımlayan ve buradaki hareket sözcüğünü “nesnelerin zaman ve mekân içindeki her türlü yapma, olma ve durmaları” anlamında kullandığını belirten Ergin (2021: 281), bu bağlamda evrende nesne ve hareket olmak üzere iki farklı ögenin varlığına değinmiş; nesneleri karşılayan ad kök ve gövdeleri ile hareketleri karşılayan eylem kök ve gövdelerinin anlamlı birimler olduğunu ancak bu yapıdaki eylemlerin kendi başlarına kullanılabilir hâle gelebilmesi için karşıladıkları hareketlerin nesnelere bağlanması, yani çekimli biçimlere girmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

Ad ve eylem ilişkisi bahsinde Korkmaz (2022: 487), Ergin (2021: 281) ile görüş birliği içindedir. Korkmaz'a göre (2022: 487) biçim bilgisinin (İng. *morphology*) en önemli ögesi olan adlar kendi başlarına nesneleri, varlıkları ve kavramları karşılayan sözler olması bakımından bağımsız bir nitelik taşırken bu nesne, varlık ve kavramların hareketlerine bağlı olarak iş, oluş, hareket, kılış, kılınış ve durum ifade eden eylemler ise bağımlı bir sözcük türü olarak ikincil öneme sahiptir.

Karaağaç (2009: 35; 2013: 389; 2016: 431-432) ad ve eylem ilişkisini daha ontolojik bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. "Varlıktaki değişim" olarak tanımladığı eylemi, varlığın var oluş süreciyle başlayan bir olgu olarak sunan Karaağaç'a göre (2009: 35; 2013: 389; 2016: 431-432), var oluşun kendisinin bile bir eylem olması eylemsiz varlıktan söz edilemeyeceğinin dayanağıdır. Bu bağlamda varlıkları karşılayan sözcük türü adlar olduğundan burada ad ve eylem ilişkisinin kastedildiği açıktır.

Banguoğlu (2011: 408), eylemi özel olarak "bir oluş, kılış veya durumu" genel bir ifadeyle de "olup biteni" karşılayan bir sözcük türü olarak tanımlamış; akabinde eylemlerin yazılışta kök (İng. *root*) ve gövde (İng. *stem*) hâlindeki yalın biçimleri ile gösterildiği ancak söyleyişte eylemlik (İng. *inifinitive*) biçiminde adlaştırıldığı durumuna dikkat çekmiştir. Korkmaz (2022: 487), söyleyişteki bu ayrımın emir kipinin ikinci teklik şahıs çekimi ile karışmaması adına yapıldığını ifade etmiştir.

Tümce kurulumunda eylemlerin temel öge olduğunu ifade ederek eylemsiz tümce kurulamayacağına dikkat çeken Gencan (1979: 271-272), eylemleri "varlıkların yaptıkları işleri, devimleri, kılışları ya da onlarla ilgili oluşları, yargıları zamana ve kişiye bağlayarak anlatan sözcükler" olarak tanımladıktan sonra eksiksiz bir eylemde "edim, zaman, kip, kişi, çatı" olmak üzere beş anlamın birleştiğini ileri sürmüştür.

Emre (1945: 45), eylem, zaman (İng. *tense*), şahıs ve kip (İng. *mood*, *mode*) olmak üzere dört kavramı barındıran sözcüklere "fiil" denildiğini ifade ettikten sonra fiillerin, kesin bir sınıflama olmamak kaydıyla, eylem, durum ve oluş olmak üzere üç kavramdan birini anlattığını ancak birçok fiilin hangi kavramı anlattığının mutlak bir biçimde söylenemeyeceğini belirtmiş ve bu nedenle fiillerin anlattığı kavramı genel olarak "eylem" kabul etmiştir.

Bilgegil (2014: 236) ve Ediskun'un (2017: 170) görüşleri, Emre'nin (1945: 45) görüşüne benzer niteliktedir. Bilgegil (2014: 236), fiilleri "Gerçek veya itibari varlıklarla niteliklere bağlanmak şartıyla bir eylemin zaman içinde vuku bulup bulmamasıyla ilgili haber yahut dileği veya -eylem söz konusu edilmeksizin- gerçek ve itibari varlıklarla nitelikler hakkında verilen hükmü ifade eden kelimeler" şeklinde tanımladıktan sonra eylemin ise fiile kök veya gövdeyle birlikte katılan bir unsur olup fiil yapısına geçmeden önce varlık ve niteliklerdeki oluş, kılış ve durum düzleminde gerçekleşen değişmeleri ifade ettiğini dile getirmiştir. Fiilleri varlıkların yaptıkları işlere bağlı olarak oluş, kılış ve hareket anlatan, başka bir ifadeyle eylemi belirten sözcükler olarak tanımlayan Ediskun (2017: 170) ise tüm fiillerde eylem, zaman veya tarz, kişi işaretleyicilerinin bulunduğuna değinmiştir.

Anlamsal ve terminolojik bir ayrıma dikkat çeken Dilâçar, (1971: 99) eylemin "bir süreç, yani bir eylem, bir oluş ya da bir durum" ifade eden bir sözcük türü olan fiilin yerine kullanılamayacağını, kullanılırsa oluş ve durum kavramlarının yok sayılacağını ifade etmiştir. Dilâçar'ın bu görüşüne yanıt olarak Atabay, Özel ve Kutluk (2003: 175), sözcüklerin ve dolayısıyla terimlerin zamanla yeni anlamlar kazanmasının ardından kavramın farklı yönlerini, daha sonra da tamamını anlatır duruma gelmesinin kabul edilebilir olduğunu dile getirmişlerdir.

Koç (1996: 300-301), eylemleri devinim, iş veya oluş, kılış, yargı ifade eden sözcük türleri olarak tanımladıktan sonra eylemlerin ilki kök ikincisi de ek (İng. *affix*) olmak üzere iki biçim birimden (İng. *morpheme*) meydana geldiğini, Türkiye Türkçesindeki tümce kurulumunda konumsal olarak sonda bulunduğunu, yine tümce içinde kip ve şahıs işaretleyen çekim eklerini aldığını ancak söz konusu ekleri almadan yalnızca eylemlik biçiminde de kullanılabildiğini ifade etmiştir.

Delice (2017: 81), "sözlüksel anlamlı sözcükler" olarak nitelendirdiği eylemleri tümce içinde "yüklem" olarak kullanılan ve bu kullanımda kip ve şahıs işaretleyicileriyle çekime giren, iç ve yan tümce içinde de "yüklemsi" (İng. *predicatoid*) olarak kullanılan ve bu kullanımda eylemsi biçim birimlerini alan bir sözcük türü olarak tanımlamıştır.

Aslan'a göre (2022: 41) tümce kurulumunda diğer tüm ögeleri biçimsel, yapısal ve anlamsal olarak yöneten ve bu bağlamda tümcenin temel ögesi olma özelliği gösteren

eylemleri söz dizimi (İng. *syntax*) ve biçim bilgisinden ayrı bir şekilde incelemek oldukça güçtür.

Yukarıda verdiğimiz tanımlara bakıldığında, araştırmacıların önemli ölçüde benzer noktalara (söz dizimsel, anlam bilimsel ve biçim bilimsel) temas ettikleri görülmektedir.

1.2. Eylem Tasnifleri

Alan yazınındaki eylem tanımlarında büyük farklılıklar olmasa da geçmişten günümüze süregelen tasnif çalışmaları birçok farklı açıdan yapılmıştır. Aşağıda verdiğimiz araştırmalarda eylemlerin biçim bilimsel (İng. *morphological*), söz dizimsel (İng. *syntactic*) ve anlam bilimsel (İng. *semantical*) ölçütlere göre tasnif edildiği görülmektedir.

1.2.1. Türk Dili Araştırmalarında Geleneksel Tasnif

Türk dili araştırmalarında eylemlerin genellikle geleneksel dil bilgisi anlayışının izinde tasnif edildiğini söylemek mümkündür. Geleneksel yaklaşımda eylemlerle ilgili yapılan muhtevaya yönelik (*iş*, *oluş*, *kılış*, *durum*) tasnif çalışmalarıyla birlikte biçimsel (*basit*, *türemiş*, *birleşik*) ve söz dizimsel (*geçişli*, *geçişsiz* vb.) değerlendirmelere de gidildiği görülmektedir.

1.2.1.1. M. Ergin'in Tasnifi (1958)

Eylem incelemesinin eylemlerin çekimli biçimlerinin ele alınması anlamına geldiğini belirten Ergin (2021: 281-282), çekimli eylemi oluşturan üç unsuru (*soyut hareket ifade eden eylem kök veya gövdesi*, *şekil ve zaman eki*, *şahıs eki*) sıraladıktan sonra eylem kök veya gövdelerini karşıladığı hareketler bakımından *geçişli eylemler* ve *geçişsiz eylemler* olmak üzere iki sınıfa ayırmıştır. Bu görüş bakımından bir yapma ifade eden geçişli eylemlerde hareketin yönü dışarıya doğru iken bir olma ifade eden geçişsiz eylemlerde hareketin yönü içeriye doğrudur. Ayrıca geçişlilik-geçişsizlik durumu içinde eylemler nesne faaliyetlerinin cinsine göre çeşit çeşit hareketleri karşılayarak *dönüşlü-dönüşsüz*, *aktif-pasif*, *meçhul*, *ortaklaşmalı*, *faktitif* gibi birtakım türlere ayrılmaktadır.

1.2.1.2. T. Banguoğlu'nun Tasnifi (1974)

Banguoğlu (2011: 408-410), eylemleri ilk olarak muhteva açısından değerlendirerek eylemlerin ifade ettiği olup bitenin niteliğine göre *kılış eylemleri* (*almak*,

taşımak, *kazmak*), *durum eylemleri* (*yatmak*, *susmak*, *beklemek*) ve *oluş eylemleri* (*doymak*, *uzamak*, *kararmak*) olmak üzere üç türden söz etmiş; akabinde eylemleri anlamlarına göre *geçişli* ve *geçişsiz*; kullanılışlarına göre de *çekimli* ve *çekimsiz* olarak tasnif etmiştir. Bu görüş bakımından geçişli eylemlerin tümce içinde bir varlık üzerinde etkisi varken geçişsiz eylemlerin böyle bir etkisi yoktur. Öte yandan yine tümce içinde kişiye ve zamana bağlı olarak yer alan ve bu hâliyle yargıyı tamamlayan çekimli eylemler *bitmiş eylem* olarak adlandırılırken kişiye bağlı olmaksızın özel eklerle yapılan ve tamamlanmamış yargılara yüklem olabilen çekimsiz eylemler adlaşmış yapılarından dolayı *bitmemiş eylem/yatık eylem* olarak adlandırılmaktadır.

1.2.1.3. Z. Korkmaz'ın Tasnifi (2003)

Korkmaz (2022: 487-489), eylemleri yapıları bakımından *basit*, *türemiş* ve *birleşik eylemler* olarak tasnif etmiştir. Bu görüş bakımından kök hâlindeki eylemler *basit*, adlara veya eylem kök ve gövdelerine türetim ekleri (İng. *derivational affixes*) getirilerek kurulan eylemler *türemiş*, "bir ad veya ad soylu sözcük + yardımcı eylem" birleşiminden veya belirli kurallar içinde bir araya gelmiş iki eylemin anlamca kaynaşmasından oluşan yapılar ise *birleşik eylemler*dir. Korkmaz'ın (2022: 489-491) eylemleri içerikleri bakımından *oluş bildiren*, *bir kılış ve kılınış bildiren*, *durum ve tasvir bildiren eylemler* şeklinde tasnif etmesi ise Banguoğlu'nun (2011: 408) muhtevasına göre yaptığı eylem tasnifinin (*kılış*, *durum*, *oluş*) bir benzeridir. Anlamları bakımından eylemlerde ise *esas* ve *yardımcı eylemler*e yer veren Korkmaz (2022: 491-492), ikisi arasındaki ayrımın tek başlarına anlam taşıyıp taşımaması ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Bu belirlemelerden sonra kılınış biçimlerine ve çatılarına göre eylemler de tasnife dahil edilmiştir (2022: 492-515).

Adı geçen araştırmacıların tasnifleri dahil olmak üzere alan yazınındaki geleneksel diğer tasnif çalışmalarının da takriben benzer çizgilerde ilerlediğini söylemek mümkündür.[2]

[2] bk. Gencan, 1979: 301-343; Bilgegil, 2014: 247-253; Ediskun, 2017: 219-246

1.2.2. Türk Dili Araştırmalarında Yeni Bir Yaklaşım: Geleneksel Tasniften Dil Bilimsel Tasnife

Türk dili araştırmalarında geleneksel tasniflerin yanı sıra son dönemlerde eylemlerin anlamsal/tematik çerçeveleri dikkate alınarak dil bilimsel (İng. *linguistic*) bakış açısıyla değerlendirildiği görülmektedir. Bu yeni yaklaşımda geleneksel tasnifin bir bakıma anlamsal boyutu olan *iş*, *oluş*, *kılış*, *durum* gibi muhtevaya yönelik eylem türlerinin haricinde çok çeşitli eylem sınıfları yer almaktadır.

1.2.2.1. F. S. Barutçu Özönder'in Tasnifi (1994)

Bahsi geçen gelişimde 1994 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yapılan *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*'nda F. S. Barutçu Özönder'in yaklaşımı önemli bir rol oynamıştır. Barutçu Özönder (2024: 168-176), eylemleri gramatikal ve yapısal olarak incelemenin yanı sıra leksik-semantik açıdan, tematik olarak değerlendirerek üç farklı biçimde ele almıştır. Eylemlerin semantik açıdan tasnifinin hangi prensiplere göre yapılacağının tespit edilmesi gerektiğini vurgulayarak bu bağlamda Tatar Türkçesinin dil bilgisi çalışmalarından hareketle Tatar Türkçesindeki eylemlerin tematik olarak on bir sınıfa ayrıldığını ifade etmiştir (2024: 168-169).

Tablo 1. Barutçu Özönder'in Tatar Türkçesi Gramerlerinden Aktardığı Eylem Tasnifi (2024: 169)

1. Hareket fiilleri	b) Psişik durum bildiren fiiller
a) Hareketin yönünü bildiren fiiller	5. Davranış, tavır fiilleri
b) Hareketin şeklini bildiren fiiller	6. Hareket tarzını bildiren fiiller
2. İş fiilleri	7. Ses fiilleri
a) Konkret, duyulan işleri bildiren fiiller	a) Cansız varlıkların seslerini bildiren fiiller
b) Mücerret işleri bildiren fiiller	b) (İnsan dışında) canlı varlıkların seslerini bildiren fiiller
3. Proses fiilleri	c) İnsan seslerini bildiren fiiller
a) Konkret prosesleri bildiren fiiller	8. Konuşma fiilleri
b) Abstrak prosesleri bildiren fiiller	9. Düşünme fiilleri
c) Tabiat olaylarını bildiren fiiller	10. Hissî kavrayış/idrak fiilleri
4. Durum fiilleri	11. Taklidî fiiller
a) Fizikî durum bildiren fiiller	

1.2.2.2. H. Şirin User'in Tasnifi (2009)

Türk runik harfli metinlerdeki söz varlığını konularına göre tasnif ettiği çalışmasında anlamsal/tematik eylem tasnifini kapsamlı bir biçimde uygulayan Şirin User

(2009: 331-420), bu bağlamda çeşitli eylem sınıfları belirlemiş ve hemen hemen her bir sınıfı *oluş* ve *kılış eylemleri* olmak üzere iki alt sınıfa ayırmıştır.

Tablo 2. Şirin User'in Eylem Tasnifi (2009: 331-420)

1. Konularına Göre Fiiller [3.][3]	
1.1. Temel Kılış, Oluş, Durum [3.1.]	1.13.1. Oluş Fiilleri [3.13.1.]
1.1.1. Oluş Fiilleri [3.1.1]	1.13.2. Kılış Fiilleri [3.13.2.]
1.1.2. Kılış Fiilleri [3.1.2.]	1.14. Kalkınma [3.14.]
1.2. Fiziksel Gereksinim [3.2.]	1.14.1. Oluş Fiilleri [3.14.1.]
1.2.1. Oluş Fiilleri [3.2.1.]	1.14.2. Kılış Fiilleri [3.14.2.]
1.2.2. Kılış Fiilleri [3.2.2.]	1.15. Ad, Unvan [3.15.]
1.3. İnsan ve Bedeni [3.3.]	1.15.1. Oluş Fiilleri [3.15.1.]
1.3.1. Oluş Fiilleri [3.3.1.]	1.15.2. Kılış Fiilleri [3.15.2]
1.3.2. Kılış Fiilleri [3.3.2]	1.16. Kıtlık [3.16.]
1.4. Duygu, Zihin [3.4.]	1.16.1. Oluş Fiilleri [3.16.1.]
1.4.1. Duygular (Ruhsal Durum) [3.4.1]	1.17. Yasa, Ceza [3.17.]
1.4.1.1. Oluş Fiilleri [3.4.1.1.]	1.17.1. Kılış Fiilleri [3.17.1.]
1.4.1.2. Kılış Fiilleri [3.4.1.2.]	1.18. Sanat [3.18.]
1.4.2. Akıl, Zihin [3.4.2.]	1.18.1. Resim, Bezeme [3.18.1.]
1.4.2.1 Oluş Fiilleri [3.4.2.1.]	1.18.1.1. Kılış Fiilleri [3.18.1.1.]
1.4.2.2. Kılış Fiilleri [3.4.2.2.]	1.18.2 Heykel [3.18.2.]
1.5. Devlet [3.5.]	1.18.2.1. Kılış Fiilleri [3.18.2.1.]
1.5.1. Devlet Kurma, Devletleşme [3.5.1.]	1.18.3. Yapı, Konut, Mimari [3.18.3.]
1.5.1.1. Oluş Fiilleri [3.5.1.1.]	1.18.3.1. Kılış Fiilleri [3.18.3.1.]
1.5.1.2. Kılış Fiilleri [3.5.1.2.]	1.18.4. Yazı, Yazıt [3.18.4.]
1.5.2. Devlet Düzeninin Bozulması [3.5.2.]	1.18.4.1. Kılış Fiilleri [3.18.4.1.]
1.5.2.1. Oluş Fiilleri [3.5.2.1.]	1.19. Kozmogoni, Din, İnanç [3.19.]
1.5.2.2. Kılış Fiilleri [3.5.2.2.]	1.19.1. Oluş Fiilleri [3.19.1.]
1.6. Politika, Diplomasi [3.6.]	1.19.2. Kılış Fiilleri [3.19.2.]
1.6.1. Oluş Fiilleri [3.6.1.]	1.20. Doğa, Meteoroloji, Hava [3.20.]
1.6.2. Kılış Fiilleri [3.6.2.]	1.20.1. Oluş Fiilleri [3.20.1.]
1.7. Savaş [3.7.]	1.21. Hayvanlar [3.21.]
1.7.1. Oluş Fiilleri [3.7.1.]	1.21.1. At Binme [3.21.1.]
1.7.2. Kılış Fiilleri [3.7.2.]	1.21.1.1. Oluş Fiilleri [3.21.1.1.]
1.8.Yerleşim, Yurt Tutma [3.8.]	1.21.1.2. Kılış Fiilleri [3.21.1.2.]
1.8.1. Oluş-Kılış Fiilleri [3.8.1.]	1.21.2. Telefat, Yaralanma [3.21.2.]
1.9. Etkileşim, İletişim [3.9.]	1.21.2.1. Oluş Fiilleri [3.21.2.1.]
1.9.1. Oluş Fiilleri [3.9.1.]	1.21.2.2. Kılış Fiilleri [3.21.2.2.]
1.9.2. Kılış Fiilleri [3.9.2.]	1.21.3. Hayvan Yetiştirme, Himaye Etme [3.21.3.]
1.10. Avcılık [3.10.]	1.21.3.1. Kılış Fiilleri [3.21.3.1.]
1.10.1. Kılış Fiilleri [3.10.1.]	1.21.4. Hayvan Sesleri [3.21.4.]
1.11. Evlilik [3.11]	1.21.4.1. Oluş Fiilleri [3.21.4.1.]
1.11.1. Kılış Fiilleri [3.11.1.]	1.22. Yardımcı Fiiller [3.22.]
1.12. Cenaze [3.12.]	1.22.1. Adla Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller [3.22.1.]
1.12.1. Oluş Fiilleri [3.12.1.]	1.22.2. Fiille Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller [3.22.2.]
1.12.2. Kılış Fiilleri [3.12.2]	1.22.3. Ana Yardımcı Fiil [3.22.3.]
1.13. İş, Hizmet [3.13.]	1.23. Konusal Alanı Belirlenemeyenler [3.23.]

[3] Köşeli parantez içindeki numaralandırmalar orijinal kaynaktan alınmıştır.

1.2.2.3. H. Yıldız'ın Tasnifi (2016)

Yıldız (2016: 96-419), Eski Uygurca zihinsel eylemleri (İng. *mental verbs*) kapsamlı bir biçimde tasnif ettiği çalışmasında *biliş eylemleri*, *psikolojik durum eylemleri* ve *algı eylemleri* olmak üzere üç üst sınıf belirlemiş ve her bir sınıfa çeşitli alt sınıflar sunmuştur.

Tablo 3. Yıldız'ın Eski Uygurca Zihinsel/Mental Eylemler Tasnifi (2016: 96-419)

1. Eski Uygurca Biliş Fiilleri [4.1.5.][4]	1.12.5. Açıklama-İtiraf Fiilleri [4.1.5.12.5.]	2.2.2.1. Nefret Fiilleri [4.2.5.2.2.1.]
1.1. Düşünme Fiilleri [4.1.5.1.]	1.12.6. Öğüt Fiilleri [4.1.5.12.6.]	2.2.2.2. Üzüntü Fiilleri [4.2.5.2.2.2.]
1.2. Anlama Fiilleri [4.1.5.2.]	1.12.7. İstek Fiilleri [4.1.5.12.7.]	2.2.2.3. Kaygı Fiilleri [4.2.5.2.2.3.]
1.3. Araştırma-İnceleme Fiilleri [4.1.5.3.]	1.12.8. Kandırma Fiilleri [4.1.5.12.8.]	2.2.2.4. Acı Fiilleri [4.2.5.2.2.4.]
1.4. Çözümleme Fiilleri [4.1.5.4.]	1.12.9. Şarkı Söyleme Fiilleri [4.1.5.12.9.]	2.2.2.5. Sıkıntı Fiilleri [4.2.5.2.2.5.]
1.5. Bilinç Fiilleri [4.1.5.5.]	1.12.10. Emir Fiilleri [4.1.5.12.10.]	2.2.2.6. Rahatsızlık Fiilleri [4.2.5.2.2.6.]
1.5.1. Bilinç Açıklığı Fiilleri [4.1.5.5.1.]	1.12.11. Ant Fiilleri [4.1.5.12.11.]	2.2.2.7. Tehlike Fiilleri [4.2.5.2.2.7.]
1.5.2. Bilinç Kaybı Fiilleri [4.1.5.5.2.]	1.12.12. Kınama Fiilleri [4.1.5.12.12.]	2.2.2.8. Mutsuzluk Fiilleri [4.2.5.2.2.8.]
1.6. Bellek Fiilleri [4.1.5.6.]	1.12.13. Hakaret Fiilleri [4.1.5.12.13.]	2.2.2.9. Kıskançlık Fiilleri 4.2.5.2.2.9.]
1.6.1. Akılda Tutma Fiilleri [4.1.5.6.1.]	1.12.14. Kutlama Fiilleri [4.1.5.12.14.]	2.2.2.10. Üşengeçlik Fiilleri [4.2.5.2.2.10.]
1.6.2. Hatırlama Fiilleri [4.1.5.6.2.]	1.12.15. Kabul Fiilleri [4.1.5.12.15.]	2.2.2.11. Pişmanlık Fiilleri [4.2.5.2.2.11.]
1.6.3. Unutma Fiilleri [4.1.5.6.3.]	1.12.16. Alay Fiilleri [4.1.5.12.16.]	2.2.2.12. Kötüleşme Fiilleri [4.2.5.2.2.12.]
1.7. Dikkat Fiilleri [4.1.5.7.]	1.12.17. İltifat Fiilleri [4.1.5.12.17.]	2.2.2.13. Umutsuzluk Fiilleri [4.2.5.2.2.13.]
1.8. Öğrenme Fiilleri [4.1.5.8.]	1.13. İnanç Fiilleri [4.1.5.13.]	2.2.2.14. Usanç Fiilleri [4.2.5.2.2.14.]
1.9. Şüphe Fiilleri [4.1.5.9.]	1.13.1. İnanma Fiilleri [4.1.5.13.1.]	2.2.2.15. Can Sıkıntısı Fiilleri [4.2.5.2.2.15.]
1.10. Hayal Fiilleri [4.1.5.10.]	1.13.2. Dua Fiilleri [4.1.5.13.2]	2.2.2.16. Başarısızlık Fiilleri [4.2.5.2.2.16.]
1.11. Başarı Fiilleri [4.1.5.11.]	1.13.3. Beddua Fiilleri [4.1.5.13.3.]	2.2.2.16.1. Kaybetme Fiilleri [4.2.5.2.2.16.1.]
1.11.1. Tamamlama Fiilleri [4.1.5.11.1.]	1.13.4. Büyü Fiilleri [4.1.5.13.4.]	2.2.2.16.2. Zorluk Fiilleri [4.2.5.2.2.16.2.]
1.11.2. Olgunlaşma Fiilleri [4.1.5.11.2.]	1.13.5. Güven Fiilleri [4.1.5.13.5.]	2.2.2.16.3. Zayıflık Fiilleri [4.2.5.2.2.16.3.]

[4] Köşeli parantez içindeki numaralandırmalar orijinal kaynaktan alınmıştır.

1.11.3. Gerçekleşme Fiilleri [4.1.5.11.3.]	1.14. Saygı Fiilleri [4.1.5.14.]	2.2.2.16.4. Azalma Fiilleri [4.2.5.2.2.16.4.]
1.11.4. İyileşme Fiilleri [4.1.5.11.4.]	1.15. Karar Fiilleri [4.1.5.15.]	2.2.2.16.5. Yorgunluk Fiilleri [4.2.5.2.2.16.5.]
1.11.5. Güzelleşme Fiilleri [4.1.5.11.5.]	1.16. Değer Fiilleri [4.1.5.16.]	2.2.3. Nötr PD Fiilleri [4.2.5.2.3.]
1.11.6. Güçlenme Fiilleri [4.1.5.11.6.]	1.17. Sabır Fiilleri [4.1.5.17.]	2.2.3.1. Kibir Fiilleri [4.2.5.2.3.1.]
1.11.7. Yönetme Fiilleri [4.1.5.11.7.]	1.18. Niyet Fiilleri [4.1.5.18.]	2.2.3.2. Kararsızlık Fiilleri [4.2.5.2.3.2.]
1.11.8. Zenginleşme Fiilleri [4.1.5.11.8.]	2. Eski Uygurca Psikolojik Durum Fiilleri [4.2.5.]	3. Eski Uygurca Algı Fiilleri [4.3.4.]
1.11.9. İcra Fiilleri [4.1.5.11.9.]	2.1. Anlık Tepki Bildiren PD Fiilleri [4.2.5.1.]	3.1. Göz Fiilleri [4.3.4.1.]
1.11.10. Kazanma Fiilleri [4.1.5.11.10.]	2.1.1. Öfke Fiilleri [4.2.5.1.1.]	3.1.1. Görme Fiilleri [4.3.4.1.1.]
1.11.11.Azim-Gayret Fiilleri [4.1.5.11.11.]	2.1.2. Şaşırma Fiilleri [4.2.5.1.2.]	3.1.2. Görünme Fiilleri [4.3.4.1.2.]
1.11.12. Hırs Fiilleri [4.1.5.11.12.]	2.1.3. Korku Fiilleri [4.2.5.1.3.]	3.1.3. Bakma Fiilleri [4.3.4.1.3.]
1.11.13. Üstünlük Fiilleri [4.1.5.11.13.]	2.1.4. Heyecan Fiilleri [4.2.5.1.4.]	3.1.4. Gözlem Fiilleri [4.3.4.1.4.]
1.12. İletişim Fiilleri [4.1.5.12.]	2.1.5. Tahrik Fiilleri [4.2.5.1.5.]	3.1.5. Gözetme Fiilleri [4.3.4.1.5.]
1.12.1. Sözlü Temas Fiilleri [4.1.5.12.1.]	2.1.6. Utanma Fiilleri [4.2.5.1.6.]	3.1.6. Gösterme Fiilleri [4.3.4.1.6.]
1.12.1.1. Konuşma Fiilleri [4.1.5.12.1.1.]	2.1.7. Panik Fiilleri [4.2.5.1.7.]	3.2. Kulak Fiilleri [4.3.4.2.]
1.12.1.2. Söyleme Fiilleri [4.1.5.12.1.2.]	2.2. Süreç İçinde Gelişen PD Fiilleri [4.2.5.2.]	3.2.1. İşitme Fiilleri [4.3.4.2.1.]
1.12.1.3. Bildirme Fiilleri [4.1.5.12.1.3.]	2.2.1. Olumlu PD Fiilleri [4.2.5.2.1.]	3.2.2. Dinleme Fiilleri [4.3.4.2.2.]
1.12.1.4. Anlatma Fiilleri [4.1.5.12.1.4.]	2.2.1.1. Sevgi Fiilleri [4.2.5.2.1.1.]	3.3. Tatma Fiilleri [4.3.4.3.]
1.12.1.5. Ezber Fiilleri [4.1.5.12.1.5]	2.2.1.2. Huzur Fiilleri [4.2.5.2.1.2.]	3.4. Burun Fiilleri [4.3.4.4.]
1.12.1.6. Şikâyet Fiilleri [4.1.5.12.1.6.]	2.2.1.3. Merhamet Fiilleri [4.2.5.2.1.3.]	3.4.1. Kokma Fiilleri [4.3.4.4.1.]
1.12.1.7. Sorma Fiilleri [4.1.5.12.1.7.]	2.2.1.4. Zevk / Keyif Fiilleri [4.2.5.2.1.4.]	3.4.2. Koklama Fiilleri [4.3.4.4.2.]
1.12.2. Ses Çıkarma Fiilleri [4.1.5.12.2.]	2.2.1.5. Arzu Fiilleri [4.2.5.2.1.5.]	3.5. Temas Fiilleri [4.3.4.5.]
1.12.3. Tartışma Fiilleri [4.1.5.12.3.]	2.2.1.6. İyilik Fiilleri [4.2.5.2.1.6.]	3.5.1. Dokunma Fiilleri [4.3.4.5.1.]
1.12.3.1. Söyleşme Fiilleri [4.1.5.12.3.1.]	2.2.1.7. Memnuniyet Fiilleri [4.2.5.2.1.7.]	3.5.2. Sarma Fiilleri [4.3.4.5.2.]
1.12.3.2. İtiraz Fiilleri [4.1.5.12.3.2.]	2.2.1.8. Neşe Fiilleri [4.2.5.2.1.8.]	3.5.3. Tutma Fiilleri [4.3.4.5.3.]
1.12.3.3. Münakaşa Fiilleri [4.1.5.12.3.3.]	2.2.1.9. Cesaret Fiilleri [4.2.5.2.1.9.]	3.5.4. Vurma Fiilleri [4.3.4.5.4.]
1.12.3.4. Müzakere Fiilleri [4.1.5.12.3.4.]	2.2.1.10. Tatmin Fiilleri [4.2.5.2.1.10.]	3.6. Denge Fiilleri [4.3.4.6.]
1.12.4. Övgü Fiilleri [4.1.5.12.4.]	2.2.2. Olumsuz PD Fiilleri [4.2.5.2.2.]	

Adı geçen araştırmacıların tasnifleri dahil olmak üzere alan yazınındaki dil bilimsel diğer tasnif çalışmalarında da araştırmacıların anlamsal/tematik eylem türlerini kendi bakış açılarına ve çeşitli ölçütlere göre tasnif ettiğini söylemek mümkündür.[5]

1.2.3. Batı Alan Yazınında Tasnif

Batı alan yazınında öteden beri bilinen ve kapsamlı bir biçimde uygulanan dil bilimsel yöntemlerin yapılan eylem tasniflerinde de ileri bir seviyede kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Robert. E. Longacre; Walter A. Cook; Beth Levin; Douglas Biber, Susan Conrad ve Geoffrey Leech; Anna Korhonen ve Ted Briscoe; Robert D. Van Valin; Robert M. W. Dixon gibi araştırmacıların çalışmaları dikkat çekmektedir.

1.2.3.1. Robert. E. Longacre'ın Tasnifi (1976)

R. E. Longacre (1976) ve W. A. Cook'un (1979) eylem tasnif çalışmaları, Amerikalı dil bilimci C. J. Fillmore tarafından ortaya konulan Durum Dil Bilgisi (İng. *Case Grammar*) kuramı çerçevesinde eylemlerin anlamsal/tematik rolleri esas alınarak yapılmıştır. Longacre'ın (1976: 27-35) Cook'un çalışmasına kıyasla daha kapsamlı olan tasnifinde temel anlamsal/tematik roller deneyimleyen (*experiencer*) (*E*), etkilenen (*patient*) (*P*), kılıcı (*agent*) (*A*), kapsam (*range*) (*R*), ölçü (*measure*) (*M*), araç (*instrument*) (*I*), konum bildiren (*locative*) (*L*), kaynak (*source*) (*S*), hedef (*goal*) (*G*), yol (*path*) şeklinde verilirken zaman (*time*) ve tarz (*manner*) ise çevresel roller olarak sunulmuştur.

Tasnif; ortam (çevresel) eylemleri (*ambient verbs*); ortam (çevresel)-deneyimsel eylemler (*ambient-experiential verbs*); deneyimsel eylemler (*experiential verbs*); olgusal bilgi eylemleri (*factual knowledge verbs*); arzu veya biliş eylemleri (*desire/cognition verbs*); duyum, konuşma ve dikkat eylemleri (*sensation*, *speech*, *and attention verbs*); fiziksel eylemler (*physical verbs*); ölçü eylemleri (*measure verbs*); konum bildiren eylemler (*locative verbs*); hareket, itme, hareket yeteneği eylemleri (*motion*, *propulsion*, *locomotion verbs*); sahip olma, edinme, aktarma ve "yakalama" eylemleri (*verbs of possession*, *acquisition*, *transfer and* "*grab*") şeklinde on bir üst sınıftan ve durum (*state*),

[5] bk. Yaylagül, 2005: 24-48; Şahin, 2012: 65-396; Hirik, 2018: 133-140; Seçkin, 2019: 15-143; Aydoğmuş, 2021: 138-145; Bilgin Aksoy, 2021: 107-464

süreç (*process*), hareket-süreç (*action-process*), hareket (*action*) olmak üzere dört alt sınıftan oluşmaktadır (1976: 44-49).

Tablo 4. Longacre'ın Eylem Tasnifi (1976: 44-49)

A. Ortam (çevresel) eylemleri (*Ambient verbs*)	
Durum (*State*)	Soğuktur. (*It's cold.*) **Ø**
Süreç (*Process*)	Hava ısınıyor. (*It's warming up.*) **Ø**
Hareket-süreç (*Action-process*)	Tanrı ısınmasını sağladı. (*God caused it to warm up.*) ***A***
Hareket (*Action*)	Kar yağıyor. (*It's snowing.*) **Ø**
B. Ortam (çevresel)-deneyimsel eylemler (*Ambient-experiential verbs*)	
Durum (*State*)	Hasta ateşlendi. (*The patient is hot.*) ***Ø E***
Süreç (*Process*)	John gece boyunca üşüdü. (*John got cold during the night.*) ***Ø E***
Hareket-süreç (*Action-process*)	John ateşin yanında ısındı. (*John warmed himself by the fire.*) ***A/E Ø***
Hareket (*Action*)	Ah, neden üzerime yağmur yağmıyor? (*Oh, why doesn't it rain on me?*) ***Ø E***
C. Deneyimsel eylemler (*Experiential verbs*)	
Durum (*State*)	John'un işiyle ilgili cesareti kırılıyor. (*John is discouraged at the prospect/about his work.*) ***E* (*I*)**
Süreç (*Process*)	Tom korktu. (*Tom got scared.*) ***E* (*I*)**
Hareket-süreç (*Action-process*)	Onu neşelendirdim. (*I cheered her up.*) ***A E* (*I*)**
Hareket (*Action*)	John, Bill'e yumruğuyla vurdu. (*John, hit Bill with his fist.*) ***A E* (*I*)**
C'. Olgusal bilgi eylemleri (*Factual knowledge verbs*): bil- (*know*), öğren- (*learn*), öğret- (*teach*), çalış- (*study*)	
Durum (*State*)	Susan gerçekten cebiri bilir. (*Susan really knows algebra.*) ***E R***
Süreç (*Process*)	Susan cebiri çok fazla öğrendi. (*Susan has learned a lot of algebra.*) ***E R***
Hareket-süreç (*Action-process*)	Bay Smith, Susan'a cebir öğretti. (*Mr. Smith, taught Susan algebra*) ***A E R***
Hareket (*Action*)	O cebir çalışıyor. (*He's studying algebra*.) ***A/E R***
D. Arzu veya biliş eylemleri (*Desire/cognition verbs*)	
Durum (*State*)	Mary bir Cadillac istiyor. (*Mary wants a Cadillac.*) ***E G***
Süreç (*Process*)	Mary, Tom'a âşık oldu. (*Mary, fell in love with Tom.*) ***E G***
Hareket-süreç (*Action-process*)	Mary ile Tom'u tanıştırdım. (*I introduced Mary to Tom.*) ***A E G***
Hareket (*Action*)	John, Mary'i küçümsedi. (*John, disdained Mary.*) ***A E/G*** *veya* ***A G***
D'. Duyum, konuşma ve dikkat eylemleri (S*ensation, speech, and attention verbs*)	
Süreç (*Process*)	David, Batsheba'yı gördü. (*David, saw/caught sight of Bathsheba.*) ***E* (*R*) *S***
Hareket-süreç (*Action-process*)	Anne, çocuğuna bir hikâye anlattı. (*The mother, told her child a story.*) ***A/S E R***
Hareket (*Action*)	Tom baykuşu dinledi. (*Tom listened to the owl.*) ***A/E* (*R*) *S***
E. Fiziksel eylemler (*Physical verbs*)	
Durum *(State)*	Tabak kırıldı. (*The dish is broken.*)
Süreç (*Process*)	Battaniye kurudu. (*The blanket has dried out.*) ***P* (*I*)**
Hareket-süreç (*Action-process*)	Bir ayı yakaladık. (*We trapped a bear.*) ***A P* (*I*)**
Hareket (*Action*)	Makine yavaşlıyor. (*The machine is slowing down*.) **A**
F. Ölçü eylemleri (*Measure verbs*)	
Durum (*State*)	Heykel bir ton ağırlığındadır. (*The statue weighs one ton.*) ***PM***
Süreç (*Process*)	Maliyeti önemli ölçüde arttı. (*It's cost has gone up considerably*.) ***P M***
Hareket-süreç (*Action-process*)	İki inç kısalttım. (*I shortened it two inches.*) ***A P M***

Hareket (*Action*)	Ordu 100 mil geri çekildi. (*The army retreated 100 miles.*) ***AM***
G. Konum bildiren eylemler (*Locative verbs*)	
Durum (*State*)	Bıçak kutunun içindedir. (*The knife is in the box.*) ***PL***
Hareket-süreç (*Action-process*)	Kitabı telefonun yanına yerleştirdiler. (*They placed a book by the phone.*) ***APL***
Hareket (*Action*)	O, köşede duruyor. (*He's standing on the corner.*) ***AL***
G'. Hareket, itme, hareket yeteneği eylemleri (*Motion, propulsion, locomotion verbs*)	
Süreç (*Process*)	Don sandalyeden düştü. (*Don fell from the chair/down.*) ***P (L)*** *veya* ***S, Path, G***
Hareket-süreç (*Action-process*)	Tom bıçağı kutunun içine attı. (*Tom threw the knife into the box.*) ***A/S P Path Goal; A/G P Path Source; A P S Path Goal***
Hareket (*Action*)	Harriet Avrupa'yı gezdi. (*Harriet traveled in Europe.*) ***A/P (L)*** *veya* ***S, Path, G***
H. Sahip olma, edinme, aktarma ve "yakalama" eylemleri (*Verbs of possession, acquisition, transfer and "grab"*)	
Durum (*State*)	Dick'in yeni bir kitabı var. (*Dick has a new book.*) ***P G***
Süreç (*Process*)	Mary vizesini aldı. (*Mary obtained her visa.*) ***P G***
Hareket-süreç (*Action-process*)	T., B.'ye bir kitap verdi. (*T., gave B. a book.*) ***A/S P G; A/G P S***
Hareket (*Action*)	Henry pul koleksiyonu yapıyor. (*Henry collects stamps.*) ***A/G P(S)***
H'. H'ye benzer, ancak geçicilik anlamı ifade eder.	
Durum (*State*)	Tom'un hepimiz için biletleri var. (*Tom has tickets for all of us.*) ***P Path G***
Süreç (*Process*)	Tom senin için biletleri aldı/buldu. (*Tom got/found the tickets for you.*) ***P Path G***
Hareket-süreç (*Action-process*)	T., B.'ye Sue için bir kitap verdi. (*T., gave B. a book for Sue.*) ***A/SP Path G; A/Path P G***
Hareket (*Action*)	John onu benim için aldı. (*John picked it up for me.*) ***A/Path PGS***

1.2.3.2. Walter A. Cook'un Tasnifi (1979)

Cook (1979), eylem tasnifini iki değişkene dayalı geliştirmiştir. Bir değişkende kılıcı (*agent*), deneyimleyen (*experiencer*), fayda sağlayan (*benefactive*), etkilenen (*object*), konum bildiren (*locative*) şeklinde beş değer sunan Cook (1979: 52), diğer değişkende eylemleri temel (*basic*), deneyimsel (*experiential*), fayda sağlayan (*benefactive*), konum bildiren (*locative*) eylemler şeklinde dört üst sınıfa ve her sınıfı da durum (*state*), süreç (*process*), hareket-süreç (*action-process*), hareket (*action*) olmak üzere dört alt sınıfa ayırmıştır (1979: 63-66).

Tablo 5. Cook'un Eylem Tasnifi (1979: 63-66)

A. Temel dört eylem türü (*The four basic verb types*)	
A.1. Durum eylemleri (*State verbs*)	kırıldı/kırılmış (*broken*), kurudu/kurumuş (*dry*), öldü/ölmüş (*dead*), sıkıldı/sıkılmış (*tight*)
A.2. Süreç eylemleri (*Process verbs*)	öl- *(die)*, kuru- (*dry iv.*), kır- (*break iv.*), sık- (*tighten iv.*)
A.3. Hareket eylemleri (*Action verbs*)	dans et- (*dance*), gül- (*laugh*), oyna- (*play*), şarkı söyle- (*sing*)
A.4. Hareket-süreç eylemleri (*Action-process verbs*)	kır- (*break tv.*), öldür- (*kill*), kurut- (*dry tv.*), sıkılaştır- (*tighten tv.*)
B. Deneyimsel dört eylem türü (*The four experiential verb types*)	

B.l. Deneyimsel durum eylemleri (*State experiential verbs*)	şüphe et- (*doubt*), bil- (*know*), hoşlan- (*like*), iste- (*want*)
B.2. Deneyimsel süreç eylemleri (*Process experiential verbs*)	eğlendir- (*amuse*), rahatsız et- (*annoy*), korkut- (*frighten*), memnun et- (*please*) (cansız öznelerle kullanıldığında)
B.3. Deneyimsel hareket eylemleri (*Action experiential verbs*)	eğlendir- (*amuse*), rahatsız et- (*annoy*), korkut- (*frighten*), memnun et- (*please*) (canlı öznelerle kullanıldığında); cevap ver- (*answer*), tebrik et- (*congratulate*), öv- (*praise*), soru sor- (*question*)
B.4. Deneyimsel hareket-süreç eylemleri (*Action-process experiential verbs*)	sor- (*ask*), söyle- (*say*), konuş- (*speak*), anlat- (*tell)*
C. Fayda sağlayan dört eylem türü (*The four benefactive verb types*)	
C.l. Fayda sağlayan durum eylemleri (*State benefactive verbs*)	sahip ol- (*have/have got/own*), ait ol- (*belong to*)
C.2. Fayda sağlayan süreç eylemleri (*Process benefactive verbs*)	edin- (*acquire*), kazan- (*gain/win*), kaybet- (*lose*)
C.3. Fayda sağlayan hareket eylemleri (*Action benefactive verbs*)	donat- (*arm*), rüşvet ver- (*bribe*), yardım et- (*help*), tedarik et- (*supply*)
C.4. Fayda sağlayan hareket-süreç eylemleri (*Action-process benefactive verbs*)	ver- (*give*), kabul et- (*accept*), satın al- (*buy*), sat- (*sell*)
D. Konum bildiren dört eylem türü (*The four locative verb types*)	
D.l. Konum bildiren durum eylemleri (*State locative verbs*)	ikamet et- (*dwell*), kal- (*stay*); içinde ol- (*be in*), -de olmak (*be at*)
D.2. Konum bildiren süreç eylemleri (*Process locative verbs*)	gel- (*come*), git- (*go*), hareket et- (*move*), (yerini) değiştir- (*shift*) (cansız öznelerle)
D.3. Konum bildiren hareket eylemleri (*Action locative verbs*)	gel- (*come*), git- (*go*) (canlı öznelerle), koş- (*run*), yürü- (*walk*)
D.4. Konum bildiren hareket-süreç eylemleri (*Action-process locative verbs*)	getir- (*bring*), koy- (*put*), yerleştir- (*place*), al- (*take*)

1.2.3.3. Beth Levin'in Tasnifi (1993)

Levin'in (1993) oldukça kapsamlı olan eylem tasnifi, eylemlerin anlam bilimsel ve söz dizimsel özellikleri arasındaki ilişki temel alınarak yapılmıştır. Çalışmasında eylemlerin söz dizimsel özelliklerine ait çeşitli yönlerinin onların anlamlarıyla bağlantılı olduğunu ifade eden Levin (1993: 5), benzer söz dizimsel davranışa sahip eylemlerin ortak anlam bileşenleri nedeniyle aynı sınıfa girdiğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla aynı sınıfa ait eylemler benzer anlamlara sahiptir.

Levin (1993: 111-276), bu doğrultuda İngilizce için yaptığı tasnifinde eylemleri koyma/yerleştirme ile ilgili eylemler (*verbs of putting*); kaldırma/çıkarma ile ilgili eylemler (*verbs of removing*); gönderme ve taşıma ile ilgili eylemler (*verbs of sending and carrying*); kuvvet uygulama ile ilgili eylemler: itme/çekme eylemleri (*verbs of exerting force: push/pull verbs*); mülkiyet değiştirme ile ilgili eylemler (*verbs of change of possession*); öğrenme eylemleri (*learn verbs*); tutma ve muhafaza etme eylemleri (*hold*

and keep verbs); gizleme ile ilgili eylemler (*verbs of concealment*); atma/fırlatma ile ilgili eylemler (*verbs of throwing*); çarparak temas etme ile ilgili eylemler (*verbs of contact by impact*); sokma eylemleri (*poke verbs*); temas ile ilgili eylemler: dokunma eylemleri (*verbs of contact: touch verbs*); kesme ile ilgili eylemler (*verbs of cutting*); birleştirme ve ekleme ile ilgili eylemler (*verbs of combining and attaching*); ayırma ve sökme ile ilgili eylemler (*verbs of separating and disassembling*); boyama/renklendirme eylemleri (*verbs of coloring*); görüntü yaratma eylemleri (*image creation verbs*); yaratılış ve dönüşüm ile ilgili eylemler (*verbs of creation and transformation*); neden olma/yol açma eylemleri (*engender verbs*); doğurma (buzağı) eylemleri (*calve verbs*); yüklemcil tamamlayıcılar ile ilgili eylemler (*verbs with predicative complements*); algı ile ilgili eylemler (*verbs of perception*); psikolojik durum eylemleri (*verbs of psychological state*); arzu ile ilgili eylemler (*verbs of desire*); takdir etme eylemleri (*judgment verbs*); değerlendirme ile ilgili eylemler (*verbs of assessment*); arama ile ilgili eylemler (*verbs of searching*); sosyal etkileşim ile ilgili eylemler (*verbs of social interaction*); iletişim ile ilgili eylemler (*verbs of communication*); hayvanların çıkardığı sesler ile ilgili eylemler (*verbs of sounds made by animals*); yeme/yutma ile ilgili eylemler (*verbs of ingesting*); beden/vücut içerikli eylemler (*verbs involving the body*); bakım ve bedensel bakım ile ilgili eylemler (*verbs of grooming and bodily care*); öldürme ile ilgili eylemler (*verbs of killing*); yayma/yayılım ile ilgili eylemler (*verbs of emission*); tahrip etme eylemleri (*destroy verbs*); durum değişikliği ile ilgili eylemler (*verbs of change of state*); konaklama eylemleri (*lodge verbs*); varoluş ile ilgili eylemler (*verbs of existence*); görünme, kaybolma ve meydana gelme ile ilgili eylemler (*verbs of appearance, disappearance, and occurrence*); beden-içsel hareket ile ilgili eylemler (*verbs of body-internal motion*); bir pozisyon üstlenme ile ilgili eylemler (*verbs of assuming a position*); hareket ile ilgili eylemler (*verbs of motion*); kaçınma eylemleri (*avoid verbs*); oyalanma ve acele etme ile ilgili eylemler (*verbs of lingering and rushing*); ölçü/ölçme ile ilgili eylemler (*measure verbs*); görünüşsel eylemler (*aspectual verbs*); hafta tatili eylemleri (*weekend verbs*); hava durumu eylemleri (*weather verbs*) olmak üzere kırk dokuz üst sınıfta toplamış, ayrıca yüz seksen altı alt sınıf sunmuştur. Belirlediği her eylem sınıfı için önce referanslar, akabinde bahsi geçen sınıfa ait eylemler ve bu eylemlerin özellikleri, en sonunda da eylem sınıfının özelliklerini kısaca açıklamıştır.

Tablo 6. Levin'in Eylem Tasnifi (1993: 111-276)

1. Koyma/yerleştirme ile ilgili eylemler (*Verbs of putting*) [9][6]	
1.1. Koyma/yerleştirme eylemleri (*Put verbs*) [9.1]	Kitabı masanın üstüne/altına/yakınına koydum. (*I put the book on/under/near the table*.)
1.2. Uzamsal/mekânsal bir yapılandırmaya koyma/yerleştirme ile ilgili eylemler (*Verbs of putting in a spatial configuration*) [9.2]	Cheryl kitapları rafın üzerine/dergilerin yanına koydu. (*Cheryl stood the books on the shelf/next to the magazines*.)
1.3. Akıtma eylemleri (*Funnel verbs*) [9.3.]	Karışımı şişeye akıttım/boşalttım. (*I funneled the mixture into the bottle.*)
1.4. Belirli bir yöne koyma/yerleştirme ile ilgili eylemler (*Verbs of putting with a specified direction*) [9.4]	Kitapları kaldırdım. (*I lifted the books*.)
1.5. Dökme eylemleri (*Pour verbs*) [9.5]	Tamara kâsenin içine/çiçeklerin üzerine su döktü. (*Tamara poured water into the bowl/over the flowers*.)
1.6. Sarma eylemleri (*Coil verbs*) [9.6]	Cora ipi direğin etrafına doladı. (*Cora coiled the rope around the post.*)
1.7. Püskürtme/yükleme eylemleri (*Spray/load verbs*) [9.7]	Jessica masanın üzerine/altına/üstüne boya püskürttü. (*Jessica sprayed paint onto/under/over the table*.)
1.8. Doldurma eylemleri (*Fill verbs*) [9.8]	Leslie mağazayı çalışanlarla doldurdu. (*Leslie staffed the store with employees.*)
1.9. Yağ sürme/yağcılık yapma eylemleri (*Butter verbs*) [9.9]	Lora tosta tereyağı sürdü. (*Lora buttered the toast*.)
1.10. Saklama/cebe atma eylemleri (*Pocket verbs*) [9.10]	Lydia para üstünü cebine attı. (*Lydia pocketed the change.*)
2. Kaldırma/çıkarma ile ilgili eylemler (*Verbs of removing*) [10]	
2.1. Kaldırma/çıkarma eylemleri (*Remove verbs*) [10.1]	Doug masanın üstündeki lekeleri temizledi. (*Doug removed the smudges from the tabletop.*)
2.2. Kovma/uzaklaştırma eylemleri (*Banish verbs*) [10.2]	Kral generali ordudan kovdu. (*The king banished the general from the army.*)
2.3. Temizleme/giderme eylemleri (*Clear verbs*) [10.3]	Doug masadaki tabakları temizledi. (*Doug cleared dishes from the table.*)
2.4. Temizleme/silme eylemleri (*Wipe verbs*) [10.4]	
2.4.1. Yöntem alt sınıfı (*Manner subclass*) [10.4.1]	Brian tezgâhtaki parmak izlerini sildi. (*Brian wiped the fingerprints from the counter*.)
2.4.2. Araç alt sınıfı (*Instrument subclass*) [10.4.2]	Carla çalıların altındaki/yanındaki/arasındaki karı kürekle temizledi. (*Carla shoveled the snow from under/near/among the bushes*.)
2.5. Mülkiyetten yoksun bırakma ile ilgili eylemler: Çalma eylemleri (*Verbs of possessional deprivation: Steal verbs*) [10.5]	Hırsız müzeden tabloyu çaldı. (*The thief stole the painting from the museum.*)
2.6. Mülkiyetten yoksun bırakma ile ilgili eylemler: Hile eylemleri (*Verbs of possessional deprivation: Cheat verbs*) [10.6]	Dolandırıcı, Pat'in servetini çaldı. (*The swindler cheated Pat of her fortune.*)
2.7. İz bırakma/aşındırma eylemleri (*Pit verbs*) [10.7]	Aşçı balığın kılçığını ayıkladı. (*The cook boned the fish.*)
2.8. Kemiğini çıkarma eylemleri (*Debone verbs*) [10.8]	Aşçı balığın kılçıklarını çıkardı. (*The cook deboned the fish.*)
2.9. Kazıp çıkarma eylemleri (*Mine verbs*) [10.9]	Adamlar altın çıkardı. (*The men mined the gold*.)

[6] Köşeli parantez içindeki numaralandırmalar orijinal kaynaktan alınmıştır.

3. Gönderme ve taşıma ile ilgili eylemler (*Verbs of sending and carrying*) [11.]	
3.1. Gönderme eylemleri (*Send verbs*) [11.1]	Nora kitabı Paris'ten Londra'ya gönderdi. (*Nora sent the book from Paris to London.*)
3.2. Kayarak ilerleme eylemleri (*Slide verbs*) [11.2]	Carla kitapları masaya doğru kaydırdı. (*Carla slid the books across the table.*)
3.3. Getirme ve alma (*Bring and take*) [11.3]	Nora kitabı toplantıya getirdi. (*Nora brought the book to the meeting.*)
3.4. Taşıma eylemleri (*Carry verbs*) [11.4]	Amanda paketi Boston'dan New York'a taşıdı. (*Amanda carried the package from Boston to New York*.)
3.5. Araçla taşıma eylemleri (*Drive verbs*) [11.5]	Amanda paketi Boston'dan New York'a götürdü. (*Amanda drove the package from Boston to New York.*)
4. Kuvvet uygulama ile ilgili eylemler: İtme/çekme eylemleri (*Verbs of exerting force: Push/pull verbs*) [12]	Nora sandalyeyi itti. (*Nora pushed the chair.*)
5. Mülkiyet değiştirme ile ilgili eylemler (*Verbs of change of possession*) [13]	
5.1. Verme eylemleri (*Give verbs*) [13.1]	Bana bir bisiklet ödünç verdiler. (*They lent a bicycle to me.*)
5.2. Katkıda/bağışta bulunma eylemleri (*Contribute verbs*) [13.2]	Maaş çekimizi ona bağışladık. (*We contributed our paycheck to her.*)
5.2. Gelecekte sahip olma ile ilgili eylemler (*Verbs of future having*) [13.3]	Ona bir iş teklif ettik. (*We offered a job to her.*)
5.4. Sağlama/temin etme ile ilgili eylemler (*Verbs of providing*) [13.4]	
5.4.1. Yerine getirme ile ilgili eylemler (*Verbs of fulfilling*) [13.4.1]	Brown, Jones'a bir plaket takdim etti. (*Brown*, *presented a plaque to Jones.*)
5.4.2. Hazırlama/donatma eylemleri (*Equip verbs*) [13.4.2]	Brown, Jones'u bir kamerayla donattı. (*Brown*, *equipped Jones with a camera.*)
5.5. Elde etme/edinme ile ilgili eylemler (*Verbs of obtaining*) [13.5]	
5.5.1. Elde etme/alma eylemleri (*Get verbs*) [13.5.1]	Carmen, Bloomingdale'den bir elbise almış. (*Carmen*, *bought a dress at Bloomingdale's.*)
5.5.2. Elde etme/edinme eylemleri (*Obtain verbs*) [13.5.2]	Carmen yedek parçayı hırdavatçıdan aldı/temin etti. (*Carmen obtained the spare part at the hardware store.*)
5.6. Değiş tokuş/takas ile ilgili eylemler (*Verbs of exchange*) [13.6]	Gwen elbiseyi bir gömlekle değiştirdi. (*Gwen exchanged the dress for a shirt.*)
5.7. Meyve (yeme) eylemleri (*Berry verbs*) [13.7]	Çocuklar yazın çilek yemeyi severler. (*The children like to berry in the summer.*)
6. Öğrenme eylemleri (*Learn verbs*) [14]	Rhoda Fransızcayı eski bir kitaptan öğrendi. (*Rhoda learned French from an old book*.)
7. Tutma ve muhafaza etme eylemleri (*Hold and keep verbs*) [15]	
7.1. Tutma eylemleri (*Hold verbs*) [15.1]	O, parmaklığı tuttu. (*She*, *held the rail.*)
7.2. Muhafaza etme eylemleri (*Keep verbs*) [15.2]	Michelle kağıtları masasında tutuyordu. (*Michelle kept the papers in the desk.*)
8. Gizleme ile ilgili eylemler (*Verbs of concealment*) [16]	Frances hediyeleri Sally'den sakladı. (*Frances hid the presents from Sally.*)
9. Atma/fırlatma ile ilgili eylemler (*Verbs of throwing*) [17]	
9.1. Atma/fırlatma eylemleri (*Throw verbs*) [17.1]	Steve topu fırlattı. (*Steve tossed the ball.*)
9.2. Yağdırma eylemleri (*Pelt verbs*) [17.2]	Steve, Anna'ya meşe palamudu yağdırdı. (*Steve*, *pelted Anna with acorns.*)
10. Çarparak temas etme ile ilgili eylemler (*Verbs of contact by impact*) [18]	
10.1. Çarpma/vurma eylemleri (*Hit verbs*) [18.1]	Paula sopayı çitin üzerine vurdu. (*Paula hit the stick against/on the fence.*)
10.2. Ezme/vurma eylemleri (*Sweat verbs*) [18.2]	Paula bulaşık beziyle sineğe vurdu/ezdi. (*Paula swatted the fly with the dishcloth*.)
10.3. Dövme eylemleri (*Spank verbs*) [18.3]	Paula sağ eliyle yaramaz çocuğu tokatladı. (*Paula spanked the naughty child with her right hand.*)

10.4. Öznesiz çarparak temas etme ile ilgili eylemler (*Non-agentive verbs of contact by impact*) [18.4]	Market arabası duvara çarptı. (*The grocery cart thudded against the wall*.)
11. Sokma eylemleri (*Poke verbs*) [19]	Alison iğneyi kumaşın içinden geçirdi. (*Alison poked the needle through/into the cloth.*)
12. Temas ile ilgili eylemler: Dokunma eylemleri (*Verbs of contact: Touch verbs*) [20]	Carrie kediye dokundu. (*Carrie touched the cat.*)
13. Kesme ile ilgili eylemler (*Verbs of cutting*) [21]	
13.1. Kesme eylemleri (*Cut verbs*) [21.1]	Carol ekmeği bıçakla kesti. (*Carol cut the bread with a knife*.)
13.2. Oyma eylemleri (*Carve verbs*) [21.2]	Carol taşı bir keskiyle oydu. (*Carol carved the stone with a chisel.*)
14. Birleştirme ve ekleme ile ilgili eylemler (*Verbs of combining and attaching*) [22]	
14.1. Karıştırma eylemleri (*Mix verbs*) [22.1]	Herman yumurtaları krema ile karıştırdı. (*Herman mixed the eggs with the cream.*)
14.2. Kaynaşma eylemleri (*Amalgamate verbs*) [22.2]	Harriet parçaları birbirine bağladı. (*Harriet interconnected the pieces*.)
14.3. Çalkalama eylemleri (*Shake verbs*) [22.3]	Herman kremayı çırptı. (*Herman whipped the cream.*)
14.4. Bantla tutturma eylemleri (*Tape verbs*) [22.4]	Linda resmi duvara/üzerine/üstüne bantladı. (*Linda taped the picture to/on/onto the wall.*)
14.5. Tutunma/sarılma eylemleri (*Cling verbs*) [22.5]	Çocuk, annesine sarıldı. (*The child*, *clung to her mother.*)
15. Ayırma ve sökme ile ilgili eylemler (*Verbs of separating and disassembling*) [23]	
15.1. Ayırma eylemleri (*Separate verbs*) [23.1]	Sarısını beyazından ayırdım. (*I separated the yolk from the white.*)
15.2. Yarma/bölme eylemleri (*Split verbs*) [23.2]	Dalı (dalından) kopardım. (*I broke the twig off* [*of*] *the branch.*)
15.3 Sökme eylemleri (*Disassemble verbs*) [23.3]	Sapını söktüm. (*I unscrewed the handle.*)
15.4. Farklılıktan kaynaklı ayrılma eylemleri (*Differ verbs*) [23.4]	Kış programı bahar programından farklıydı. (*The winter schedule differed from the spring schedule.*)
16. Boyama/renklendirme eylemleri (*Verbs of coloring*) [24]	Phyllis elbiseyi boyadı. (*Phyllis dyed the dress.*)
17. Görüntü yaratma eylemleri (*Image creation verbs*) [25]	
17.1. Görüntü, iz ile ilgili eylemler (*Verbs of image impression*) [25.1]	Smith yüzüğün üzerine adını yazdı. (*Smith inscribed his name on the ring.*)
17.2. Karalama eylemleri (*Scribble verbs*) [25.2]	Kuyumcu, ismi yazdırdı. (*The jeweller*, *printed the name.*)
17.3. Resimlendirme eylemleri (*Illustrate verbs*) [25.3]	Kuyumcu, yüzüğü süsledi. (*The jeweller*, *decorated the ring.*)
17.4. Kopyasını yazma eylemleri (*Transcribe verbs*) [25.4]	Sekreter konuşmayı yazıya döktü. (*The secretary transcribed the speech.*)
18. Yaratılış ve dönüşüm ile ilgili eylemler (*Verbs of creation and transformation*) [26]	
18.1. İnşa etme eylemleri (*Build verbs*) [26.1]	Martha tahta parçasından bir oyuncak oydu. (*Martha carved a toy out of the piece of wood*.)
18.2. Büyüme eylemleri (*Grow verbs*) [26.2]	O meşe palamudu büyüyüp bir meşe ağacına dönüşecek. (*That acorn will grow into an oak tree.*)
18.3. Hazırlama ile ilgili eylemler (*Verbs of preparing*) [26.3]	Donna bir sandviç hazırladı. (*Donna fixed a sandwich.*)
18.4. Yaratma eylemleri (*Create verbs*) [26.4]	David tuğlalardan bir ev inşa etti. (*David constructed a house out of/from bricks.*)
18.5. Yoğurma/ovma eylemleri (*Knead verbs*) [26.5]	Hamuru bir somun halinde yoğurdum. (*I kneaded the dough into a loaf.*)

18.6. Dönüşme eylemleri (*Turn verbs*) [26.6]	Cadı onu bir prensten kurbağaya dönüştürdü. (*The witch turned him from a prince into a frog.*)
18.7. Performans eylemleri (*Performance verbs*) [26.7]	Sandy şarkı söyledi. (*Sandy sang.*)
19. Neden olma/yol açma eylemleri (*Engender verbs*) [27]	Irksal eşitsizlik çatışmaya yol açar. (*Racial inequality engenders conflict.*)
20. Doğurma (buzağı) eylemleri (*Calve verbs*) [28]	Kedi yavruladı. (*The cat kittened.*)
21. Yüklemcil tamamlayıcılar ile ilgili eylemler (*Verbs with predicative complements*) [29]	
21.1. Atama eylemleri (*Appoint verbs*) [29.1]	Başkan, Smith'i basın sekreteri olarak atadı. (*The president*, *appointed Smith press secretary.*)
21.2. Nitelendirme eylemleri (*Characterize verbs*) [29.2]	Angela, Shelly'yi bir cankurtaran olarak nitelendirdi. (*Angela*, *characterized Shelly as a lifesaver.*)
21.3. Ad verme eylemleri (*Dub verbs*) [29.3]	Kaptan gemiye Seafarer adını verdi. (*The captain named the ship Seafarer.*)
21.4. Beyan etme eylemleri (*Declare verbs*) [29.4]	Başkan, Smith'in basın sekreteri olduğunu açıkladı. (*The president*, *declared Smith press secretary.*)
21.5. Tahmin etme/varsayım eylemleri (*Conjecture verbs*) [29.5]	Basın, Smith'in atanan kişi olduğunu tahmin etti. (*The press*, *conjectured Smith to be the appointee.*)
21.6. Gerçeği gizleme eylemleri (*Masquerade verbs*) [29.6]	Dina avukat kılığına girmiş. (*Dina masqueraded as a lawyer.*)
21.7. Kimsesizlik eylemleri (*Orphan verbs*) [29.7]	Kral, cesur askeri şövalye ilan etti. (*The king*, *knighted the brave soldier.*)
21.8. Kaptanlık etme/yönetme eylemleri (*Captain verbs*) [29.8]	Miriam, kardeşine ders verdi. (*Miriam*, *tutored her brother.*)
22. Algı ile ilgili eylemler (*Verbs of perception*) [30]	
22.1. Görme/seyretme eylemleri (*See verbs*) [30.1]	Oyunu izledim. (*I saw the play.*)
22.2. Görme/gözlem eylemleri (*Sight verbs*) [30.2]	Mürettebat adayı gördü. (*The crew spotted the island.*)
22.3. Bakma eylemleri (*Peer verbs*) [30.3]	Koşarken onlara baktık. (*We peered at them running.*)
22.4 Uyaranı olan algı eylemleri (*Stimulus subject perception verbs*) [30.4]	Bezelye çorbası çok lezzetliydi. (*That pea soup tasted delicious.*)
23. Psikolojik durum eylemleri (*Verbs of psychological state*) [31]	
23.1. Eğlendirme eylemleri (*Amuse verbs*) [31.1]	Palyaço, çocukları eğlendirdi. (*The clown*, *amused the children.*)
23.2. Hayran kalma eylemleri (*Admire verbs*) [31.2]	Turistler resimlere hayran kaldı. (*The tourists admired the paintings.*)
23.3. Hayret etme eylemleri (*Marvel verbs*) [31.3]	Megan, Büyük Kanyon'un güzelliğine hayret etti. (*Megan*, *marveled at the beauty of the Grand Canyon.*)
23.4. İlgi çekme/hoşuna gitme eylemleri (*Appeal verbs*) [31.4]	Bu resim Malinda'ya hitap ediyor. (*This painting appeals to Malinda.*)
24. Arzu ile ilgili eylemler (*Verbs of desire*) [32]	
24.1. İstek eylemleri (*Want verbs*) [32.1]	Dorothy'nin yeni ayakkabılara ihtiyacı var. (*Dorothy needs new shoes.*)
24.2. Hasret kalma eylemleri (*Long verbs*) [32.2]	Dana güneşli bir günün hasretini çekiyor. (*Dana longs for a sunny day.*)
25. Takdir etme eylemleri (*Judgment verbs*) [33]	Gönüllüleri övdüler. (*They praised the volunteers.*)
26. Değerlendirme ile ilgili eylemler (*Verbs of assessment*) [34]	Müfettiş binayı analiz etti. (*The inspector analyzed the building.*)
27. Arama ile ilgili eylemler (*Verbs of searching*) [35]	
27.1. Avlama, avlanma eylemleri (*Hunt verbs*) [35.1]	Oyun için ormanda avlandım. (*I hunted the woods for game.*)

27.2. Arama eylemleri (*Search verbs*) [35.2]	Mağarada hazine aradım. (*I searched the cave for treasure.*)
27.3. Sinsice izleme, takip etme eylemleri (*Stalk verbs*) [35.3]	Oyun için ormanı takip ettim. (*I stalked the woods for game.*)
27.4. Araştırma eylemleri (*Investigate verbs*) [35.4]	Bombalar için bölgeyi araştırdık. (*We investigated the area for bombs.*)
27.5. Karıştırma/altını üstüne getirme eylemleri (*Rummage verbs*) [35.5]	Önemli belgeler için çekmeceyi karıştırdık. (*We rummaged in the drawer for important documents.*)
27.6. Arayıp tarama eylemleri (*Ferret verbs*) [35.6]	Sırrını ortaya çıkardım. (*I ferreted the secret out of him.*)
28. Sosyal etkileşim ile ilgili eylemler (*Verbs of social interaction*) [36]	
28.1. Haberleşme eylemleri (*Correspond verbs*) [36.1]	Brenda ve Molly parti hakkında şakalaştılar. (*Brenda and Molly bantered about the party.*)
28.2. Evlenme (bildiren) eylemler (*Marry verbs*) [36.2]	Bill, Kathy ile evlendi. (*Bill*, *married Kathy.*)
28.3. Buluşma (bildiren) eylemler (*Meet verbs*) [36.3]	Brenda, Molly ile buluştu. (*Brenda*, *met with Molly.*)
29. İletişim ile ilgili eylemler (*Verbs of communication*) [37]	
29.1. Mesaj aktarma ile ilgili eylemler (*Verbs of transfer of a message*) [37.1]	Wanda, öğrencilere dünyanın yuvarlak olduğunu öğretti. (*Wanda*, *taught the students that the earth was round.*)
29.2. Anlatma (*Tell*) [37.2]	Ellen bir hikâye anlattı. (*Ellen told a story.*)
29.3. Konuşma tarzı ile ilgili eylemler (*Verbs of manner of speaking*) [37.3]	Susan fısıldadı. (*Susan whispered.*)
29.4. İletişim aracı ile ilgili eylemler (*Verbs of instrument of communication*) [37.4]	Heather haberi telgrafla gönderdi. (*Heather cabled the news.*)
29.5. Konuşma eylemleri (*Talk verbs*) [37.5]	Ellen, Helen ile konuştu. (*Ellen*, *talked to Helen.*)
29.6. Sohbet eylemleri (*Chitchat verbs*) [37.6]	Ellen, Helen ile sohbet etti. (*Ellen*, *chitchatted with Helen.*)
29.7. Söyleme/dile getirme eylemleri (*Say verbs*) [37.7]	Ellen kavunların iyi satıldığını söyledi. (*Ellen said that melons were selling well.*)
29.8. Şikâyet etme eylemleri (*Complain verbs*) [37.8]	Ellen, Helen'a şikâyet etti. (*Ellen*, *complained to Helen.*)
29.9. Tavsiyede bulunma eylemleri (*Advise verbs*) [37.9]	Ellen, Helen'i ince buz üzerinde kaymaması konusunda uyardı. (*Ellen*, *warned Helen against skating on thin ice.*)
30. Hayvanların çıkardığı sesler ile ilgili eylemler (*Verbs of sounds made by animals*) [38]	Köpek havladı. (*The dog barked.*)
31. Yeme/yutma ile ilgili eylemler (*Verbs of ingesting*) [39]	
31.1. Yeme eylemleri (*Eat verbs*) [39.1]	Cynthia şeftaliyi yedi. (*Cynthia ate the peach.*)
31.2. Çiğneme/kemirme eylemleri (*Chew verbs*) [39.2]	Cynthia havucu kemirdi. (*Cynthia nibbled the carrot*.)
31.2.3. Hızlı yeme eylemleri (*Gobble verbs*) [39.3]	Cynthia pizzayı yalayıp yuttu. (*Cynthia gobbled the pizza.*)
31.4. Silip süpürme (yemeği) eylemleri *(Devour verbs*) [39.4]	Cynthia pizzayı silip süpürdü. (*Cynthia devoured the pizza.*)
31.5. Günün esas yemeğini yeme eylemleri (*Dine verbs*) [39.5]	Cynthia kahvaltı yaptı. (*Cynthia breakfasted.*)
31.6. Tıka basa/çok miktarda yeme eylemleri (*Gorge verbs*) [39.6]	Cynthia şeftalileri tıka basa yedi. (*Cynthia gorged on peaches.*)
31.7. Besleme eylemleri (*Verbs of feeding*) [39.7]	Teresa, bebeği biberonla besledi. (*Teresa*, *bottlefed the baby.*)
32. Beden/vücut içerikli eylemler (*Verbs involving the body*) [40]	
32.1. Bedensel süreçler ile ilgili eylemler (*Verbs of bodily processes*) [40.1]	

32.1.1. Hıçkırma eylemleri (*Hiccup verbs*) [40.1.1]	Paul hıçkırdı. (*Paul hiccuped.*)
31.1.2. Nefes alma eylemleri (*Breathe verbs*) [40.1.2]	Paul derin bir nefes aldı. (*Paul breathed a deep breath.*)
31.1.3. Nefes verme eylemleri (*Exhale verbs*) [40.1.3]	Paul nefes verdi. (*Paul exhaled.*)
32.2. Sözsüz ifade ile ilgili eylemler (*Verbs of nonverbal expression*) [40.2]	Paul neşeyle kahkaha attı. (*Paul laughed a cheerful laugh.*)
32.3. Vücut bölümlerini içeren işaretler ile ilgili eylemler (*Verbs of gestures/signs involving body parts*) [40.3]	
32.3.1. Göz kırpma eylemleri (*Wink verbs*) [40.3.1]	Linda ona göz kırptı. (*Linda winked her/*his eye.*)
32.3.2. Boynunu uzatma eylemleri (*Crane verbs*) [40.3.2]	Jennifer boynunu uzattı. (*Jennifer craned her/*his neck.*)
32.3.3. Reverans eylemleri (*Curtsey verbs*) [40.3.3]	Prenses, Kraliçe'ye reverans yaptı. (*The princess, curtseyed to the queen.*)
32.4. Uyuklama eylemleri (*Snooze verbs*) [40.4]	Gloria uyukladı. (*Gloria snoozed.*)
32.5. İrkilme eylemleri (*Flinch verbs*) [40.5]	Sharon kazayı görünce irkildi. (*Sharon flinched at the sight of the accident.*)
32.6. Bedenin içsel varoluş durumları ile ilgili eylemler (*Verbs of body-internal states of existence*) [40.6]	Sharon korkudan titredi. (*Sharon shivered from fear.*)
32.7. Boğulma eylemleri (*Suffocate verbs*) [40.7]	Korsanlar denizciyi boğdular. (*The pirates drowned the sailor.*)
32.8. Bedenin durumu ve bedene zarar verme ile ilgili eylemler (*Verbs of bodily state and damage to the body*) [40.8]	
32.8.1. Ağrı eylemleri (*Pain verbs*) [40.8.1]	Gözlerim dumandan dolayı kaşınıyor. (*My eyes are itching from the smoke.*)
32.8.2. Sızlama eylemleri (*Tingle verbs*) [40.8.2]	Kalbim çarpıyor. (*My heart is pounding.*)
32.8.3. İncitme eylemleri (*Hurt verbs*) [40.8.3]	Tessa kendini incitti. (*Tessa hurt herself.*)
32.8.4. Bedensel durum değişimi ile ilgili eylemler (*Verbs of change of bodily state*) [40.8.4]	Sharon açlıktan bayıldı. (*Sharon fainted from hunger.*)
33. Bakım ve bedensel bakım ile ilgili eylemler (*Verbs of grooming and bodily care*) [41]	
33.1. Tüm bedensel bakım ile ilgili eylemler (*Verbs of caring for the whole body*) [41.1]	
33.1.1. Giyme eylemleri (*Dress verbs*) [41.1.1]	Bebek giydirildi. (*The baby dressed.*)
33.1.2. Çeki düzen verme/tımar etme eylemleri (*Groom verbs*) [41.1.2]	Sheila atı tımar etti. (*Sheila groomed the horse.*)
33.2. Vücudunun belirli bölümünün bakımı ile ilgili eylemler (*Verbs of caring for a specific body part*) [41.2]	
33.2.1. Diş temizliği eylemleri (*Floss verbs*) [41.2.1]	Diş ipiyle dişlerimi temizledim. (*I flossed my teeth.*)
33.2.2. Saç şekillendirme eylemleri (*Braid verbs*) [41.2.2]	Celia, bebeğin saçlarını taradı. (*Celia, brushed the baby's hair.*)
33.3. Giyme/giyinme ile ilgili eylemler (*Verbs of dressing*) [41.3]	
33.3.1. Sade giyim ile ilgili eylemler (*Simple verbs of dressing*) [41.3.1]	Her zaman mor elbiseler giyerdi. (*She always wore purple dresses.*)
33.3.2. İyi/uygun giyim ile ilgili eylemler (*Verbs of dressing well*) [41.3.2]	İş görüşmesinden önce kendine çeki düzen verdi. (*She spruced up before the job interview.*)
33.2.3. Giyinmiş olma ile ilgili eylemler (*Verbs of being dressed*) [41.3.3]	Her zaman siyah giyinirdi. (*She was always clad in black.*)

34. Öldürme ile ilgili eylemler (*Verbs of killing*) [42]	
34.1. Cinayet eylemleri (*Murder verbs*) [42.1]	Brutus, Julius Caesar'ı öldürdü. (*Brutus*, *murdered Julius Caesar.*)
34.2. Zehirleme eylemleri (*Poison verbs*) [42.2]	Cadı, Pamuk Prenses'i zehirledi. (*The witch*, *poisoned Snow White.*)
35. Yayma/yayılım ile ilgili eylemler (*Verbs of emission*) [43]	
35.1. Işık yayılımı ile ilgili eylemler (*Verbs of light emission*) [43.1]	Mücevher parıldadı. (*The jewel sparkled.*)
35.2. Ses yayılımı ile ilgili eylemler (*Verbs of sound emission*) [43.2]	Kapı menteşeleri gıcırdadı. (*The door hinges squeaked.*)
35.3. Koku yayılımı ile ilgili eylemler (*Verbs of smell emission*) [43.3]	Soğanlar kötü kokuyordu. (*The onions reeked.*)
35.4. Madde yayılımı ile ilgili eylemler (*Verbs of substance emission*) [43.4]	Kuyudan petrol fışkırdı. (*The well gushed oil.*)
36. Tahrip etme eylemleri (*Destroy verbs*) [44]	Romalılar şehri yerle bir etti. (*The Romans destroyed the city.*)
37. Durum değişikliği ile ilgili eylemler (*Verbs of change of state*) [45]	
37.1. Kırma eylemleri (*Break verbs*) [45.1]	Tony çekiçle camı kırdı. (*Tony broke the window with a hammer.*)
37.2. Eğme/bükme eylemleri (*Bend verbs*) [45.2]	Tony pense ile çubuğu büktü. (*Tony bent the rod with pliers.*)
37.3 Yemek pişirme eylemleri (*Cooking verbs*) [45.3]	Jennifer patatesleri pişirdi. (*Jennifer baked the potatoes.*)
37.4. Diğer durum değişikliği eylemleri (*Other alternating verbs of change of state*) [45.4]	Bill kıyafetleri kuruttu. (*Bill dried the clothes*.)
37.5. Varlığa özgü durum değişikliği eylemleri (*Verbs of entity-specific change of state*) [45.5]	Güller açtı. (*The roses bloomed.*)
37.6. Ayarlanabilir durum değişikliği eylemleri (*Verbs of calibratable changes of state*) [45.6]	Petrol fiyatları yükseldi. (*The price of oil soared.*)
38. Konaklama eylemleri (*Lodge verbs*) [46]	Cornelia, Stevenson'ların yanında kaldı. (*Cornelia*, *lodged with the Stevensons.*)
39. Varoluş ile ilgili eylemler (*Verbs of existence*) [47]	
39.1. Var olma eylemleri (*Exist verbs*) [47.1]	Bu soruna bir çözüm bulunmaktadır. (*There exists a solution to this problem.*)
39.2. Varlığa özgü varlık kiplerinin eylemleri (*Verbs of entity-specific modes of being*) [47.2]	Bira köpüklendi. (*The beer foamed.*)
39.3. Hareket içeren kiplerin eylemleri (*Verbs of modes of being involving motion*) [47.3]	Büyük bir bayrak dalgalandı. (*A large flag fluttered.*)
39.4. Ses varlığı eylemleri (*Verbs of sound existence*) [47.4]	Sesler koridorda yankılandı. (*The voices echoed in the hall.*)
39.5. Topluluk varlığı eylemleri (*Verbs of group existence*) [47.5]	
39.5.1. Kalabalık eylemleri (*Swarm verbs*) [47.5.1]	Arılar bahçeye doluşmuş. (*Bees are swarming in the garden*.)
39.5.1. Sürü eylemleri (*Herd verbs*) [47.5.2]	Sığırlar merada otluyor. (*The cattle are herding in the pasture.*)
39.5.3. Geçici artış eylemleri (*Bulge verbs*) [47.5.3]	Çanta yiyeceklerle dolup taşıyor. (*The bag is bulging with groceries.*)
39.6. Uzamsal yapılandırma eylemleri (*Verbs of spatial configuration*) [47.6]	Binanın köşesinde/yanında bir heykel duruyordu. (*A statue stood on the comer/next to the building.*)

39.7. Kıvrılma (menderes) eylemleri (*Meander verbs*) [47.7]	Nehir gölden denize doğru akmaktadır. (*The river runs from the lake to the sea*.)
39.8. Bitişik konum eylemleri (*Verbs of contiguous location*) [47.8]	Fransa'nın İtalya ile sınırı bulunmaktadır. (*France is bordered by Italy.*)
40. Görünme, kaybolma ve meydana gelme ile ilgili eylemler (*Verbs of appearance, disappearance, and occurrence*) [48]	
40.1. Görünme ile ilgili eylemler (*Verbs of appearance*) [48.1]	
40.1.1. Görünme/ortaya çıkma eylemleri (*Appear verbs*) [48.1.1]	Ufukta bir gemi göründü. (*A ship appeared on the horizon*.)
40.1.2. Dönüşlü görünme ile ilgili eylemler (*Reflexive verbs of appearance*) [48.1.2]	Hemen bir çözüm ortaya çıktı. (*A solution immediately presented itself.*)
40.2. Kaybolma ile ilgili eylemler (*Verbs of disappearance*) [48.2]	Kalabalık ortadan kayboldu. (*The crowd vanished.*)
40.3. Meydana gelme ile ilgili eylemler (*Verbs of occurrence*) [48.3]	Kaza saat üçte oldu. (*The accident happened at three o'clock.*)
41. Beden-içsel hareket ile ilgili eylemler (*Verbs of body-internal motion*) [49]	Sylvia kıpırdandı. (*Sylvia fidgeted.*)
42. Bir pozisyon üstlenme ile ilgili eylemler (*Verbs of assuming a position*) [50]	Bir köpek köşede yatıyordu. (*A dog lay in the corner*.)
43. Hareket ile ilgili eylemler (*Verbs of motion*) [51]	
43.1. Doğası gereği yönlendirilmiş hareket eylemleri (*Verbs of inherently directed motion*) [51.1]	Mahkûm kaçtı. (*The convict escaped.*)
43.2. Ayrılma eylemleri (*Leave verbs*) [51.2]	Bölgeyi terk ettik. (*We abandoned the area.*)
43.3. Hareket tarzı ile ilgili eylemler (*Manner of motion verbs*) [51.3]	
43.3.1. Yuvarlama eylemleri (*Roll verbs*) [51.3.1]	Top yuvarlandı. (*The ball rolled.*)
43.3.2. Koşma eylemleri (*Run verbs*) [51.3.2]	At derenin üzerinden/karşısından/içinden/dışından atladı. (*The horse jumped over/across/into/out ofthe stream.*)
43.4. Bir araç kullanarak hareket (bildiren) eylemler (*Verbs of motion using a vehicle*) [51.4]	
43.4.1. Araç adı olan eylemler (*Verbs that are vehicle names*) [51.4.1]	Kaydılar. (*They skated*.)
43.4.2. Araç adı olmayan eylemler (*Verbs that are not vehicle names*) [51.4.2]	Kürek çektiler. (*They rowed*.)
43.5. Dans eder gibi hareket (bildiren) eylemler (*Waltz verbs*) [51.5]	Vals yaptılar. (*They waltzed*.)
43.6. Takip etme/peşinde olma eylemleri (*Chase verbs*) [51.6]	Jackie, hırsızı sokağın aşağısına kadar kovaladı. (*Jackie, chased the thief down the street.*)
43.7. Eşlik etme eylemleri (*Accompany verbs*) [51.7]	Jackie, Rose'a eşlik etti. (*Jackie*, *accompanied Rose*.)
44. Kaçınma eylemleri (*Avoid verbs*) [52]	O bölgeden uzak durduk. (*We avoided the area.*)
45. Oyalanma ve acele etme ile ilgili eylemler (*Verbs of lingering and rushing*) [53]	
45.1. Oyalanma/yavaş ilerleme ile ilgili eylemler (*Verbs of lingering*) [53.1]	Sasha, müzede oyalandı. (*Sasha*, *dawdled in the museum.*)
45.2. Acele etme/hızlı ilerleme ile ilgili eylemler (*Verbs of rushing*) [53.2]	Maggie, müzeye doğru aceleyle ilerledi. (*Maggie, hurried through the museum.*)
46. Ölçü/ölçme ile ilgili eylemler (*Measure verbs*) [54]	
46.1. Kaydetme eylemleri (*Register verbs*) [54.1]	Paket 10 kilo ağırlığındaydı. (*The package weighed ten pounds.*)
46.2. Maliyet eylemleri (*Cost verbs*) [54.2]	Kitap 10 dolar tutuyor. (*The book costs $10.*)
46.3. Uygunluk eylemleri (*Fit verbs*) [54.3]	Her odada beş kişi kalabilir. (*Each room sleeps five people.*)

46.4. Fiyatlandırma eylemleri (*Price verbs*) [54.4]	Satıcı kitaba değer biçti. (*The dealer valued the book.*)
46.5. Faturalandırma eylemleri (*Bill verbs*) [54.5]	Telefon şirketi bu telefon görüşmesi için bana 10 dolar fatura kesti. (*The phone company billed me $10 for that phone call.*)
47. Görünüşsel eylemler (*Aspectual verbs*) [55]	
47.1. Başlama eylemleri (*Begin verbs*) [55.1]	Toplantı saat 16.00'da başladı. (*The meeting began at 4 P.M.*)
47.2. Tamamlama eylemleri (*Complete verbs*) [55.2]	Wilma ödevi tamamladı. (*Wilma completed the assignment.*)
48. Hafta tatili eylemleri (*Weekend verbs*) [56]	Ailem yazları hep deniz kıyısında olurdu. (*My family always summered at the seashore.*)
49. Hava durumu eylemleri (*Weather verbs*) [57]	Yağmur yağıyor. (*It's raining.*)

1.2.3.4. Douglas Biber, Susan Conrad ve Geoffrey Leech'in Tasnifi (2002)

Biber, Conrad ve Leech (2002: 106-109), sözlüksel (sözcüksel) eylemleri (*lexical verbs*) anlamsal açıdan hareket eylemleri (*activity verbs*), iletişim eylemleri (*communication verbs*), zihinsel eylemler (*mental verbs*), nedensel (ettirgen) eylemler (*causative verbs*), meydana gelme eylemleri (*verbs of occurrence*), varoluş veya ilişki eylemleri (*verbs of existence or relationship*) ve görünüş eylemleri (*verbs of aspect*) olmak üzere yedi sınıfa ayırmışlardır.

Tablo 7. Biber, Conrad ve Leech'in Eylem Tasnifi (2002: 106-109)

A. Hareket eylemleri (*Activity verbs*)	getir- (*bring*), satın al- (*buy*), gel- (*come*), takip et- (*follow*), elde et- (*get*), ver- (*give*), git- (*go*), ayrıl- (*leave*), yap- (*make*), karşıla- (*meet*), hareket et- (*move*), öde- (*pay*), oyna- (*play*), koy- (*put*), koş- (*run*), göster- (*show*), al- (*take*), dene- (*try*), kullan- (*use*), çalış- (*work*)
B. İletişim eylemleri (*Communication verbs*)	sor- (*ask*), çağır- (*call*), iddia et- (*claim*), tarif et- (*describe*), teklif et- (*offer*), söyle- (*say*), konuş- (*speak*), öner- (*suggest*), konuş- (*talk*), anlat- (*tell*), teşekkür et- (*thank*), yaz- (*write*)
C. Zihinsel eylemler (*Mental verbs*)	inan- (*believe*), düşün- (*consider*), um- (*expect*), hisset- (*feel*), sez- (*find*), öğren- (*hear*), bil- (*know*), hoşlan- (*like*), dinle- (*listen*), sev- (*love*), kastet- (*mean*), ihtiyaç duy- (*need*), oku- (*read*), hatırla- (*remember*), dikkat et- (*see*), varsay- (*suppose*), düşün- (*think*), anla- (*understand*), iste- (*want*), merak et- (*wonder*)
D. Nedensel (ettirgen) eylemler (*Causative verbs*)	izin ver- (*allow*), yardım et- (*help*), müsaade et- (*let*), gerek- (*require*)
E. Meydana gelme eylemleri (*Verbs of occurrence*)	dönüş- (*become*), değiş- (*change*), geliş- (*develop*), öl- (*die*), büyü- (*grow*), ol- (*happen*), oluş- (*occur*)
F. Varoluş veya ilişki eylemleri (*Verbs of existence or relationship*)	belir- (*appear*), içer- (*contain*), var ol- (*exist*), dahil et- (*include*), belirt- (*indicate*), kapsa- (*involve*), yaşa- (*live*), bak- (*look*), temsil et- (*represent*), görün- (*seem*), ayakta dur- (*stand*), kal- (*stay*)
G. Görünüş eylemleri (*Verbs of aspect*)	başla- (*begin*), devam et- (*continue*), tut- (*keep*), başlat- (*start*), durdur- (*stop*)

1.2.3.5. Anna Korhonen ve Ted Briscoe'nun Tasnifi (2004)

Korhonen ve Briscoe (2004: 42), Levin'in 1993'te kırk dokuz üst sınıfta topladığı eylem tasnifini genişletip ısrar etme (*urge*), zorlama (*force*), buyurma/emretme (*order*), isteme (*want*), deneme (*try*), dileme (*wish*), uygulama (*enforce*), izin verme (*allow*), kabullenme (*admit*), tüketme (*consume*), ödeme (*pay*), yasaklama (*forbid*), sakınma (*refrain*), güvenme (*rely*), dönüştürme (*convert*), değiştirme (*shift*), izin verme (*allow*), yardım etme (*help*), iş birliği yapma (*cooperate*), başarma (*succeed*), ihmal etme (*neglect*), sınırlama (*limit*), onay verme (*approve*), danışma (*enquire*), itiraf etme (*confess*), belirtme (*indicate*), adama (*dedicate*), serbest bırakma (*free*), şüphelenme (*suspect*), çekilme (*withdraw*), halletme (*cope*), anlama (*discover*), karıştırma (*mix*), bağdaştırma (*correlate*), düşünme (*consider*), sezme (*see*), sevme (*love*), odaklanma (*focus*), önemseme (*care*), tartışma (*discuss*), mücadele etme (*battle*), anlaşma (*settle*), gösterme (*show*), izin verme (*allow*), açıklama (*explain*), ders verme (*lecture*), önerme (*suggest*), meydana gelme/oluşma (*occur*), önemseme (*matter*), kaçınma (*avoid*), tereddüt etme (*hesitate*), başlama (*begin*), durdurma (*stop*), ihmal etme (*neglect*), suçlama (*charge*), ulaşma (*reach*), benimseme (*adopt*) olmak üzere elli yedi eylem sınıfı sunmuşlar ve her bir sınıfın yanına aynı kavram alanına giren örnek eylemler vermişlerdir.

Orijinal makalede yer alan tasnifte izin verme (*allow*) ve ihmal etme (*neglect*) başlıklarının tekrar edildiği görülmektedir.

Tablo 8. Korhonen ve Briscoe'nun Eylem Tasnifi (2004: 42)

<table>
<tr><td>1. Israr etme (Urge): sor- (ask), ikna et- (persuade)</td><td>21. İhmal etme (Neglect): geç-/atla- (omit), başarısız ol- (fail)</td><td>40. Tartışma (Discuss): çekiş- (debate), kavga et- (argue)</td></tr>
<tr><td>2. Zorlama (Force): manipüle et- (manipulate), baskı yap- (pressure)</td><td>22. Sınırlama (Limit): kısıtla- (resrict), dizginle- (restrain)</td><td>41. Mücadele etme (Battle): savaş- (fight), iletişim kur- (communicate)</td></tr>
<tr><td>3. Buyurma/emretme (Order): emret- (command), zorunlu kıl- (require)</td><td>23. Onay verme (Approve): kabul et- (accept), itiraz et- (object)</td><td>42. Anlaşma (Settle): hemfikir ol- (agree), sözleşme yap- (contract)</td></tr>
<tr><td>4. İsteme (Want): ihtiyaç duy- (need), iste- (want)</td><td>24. Danışma (Enquire): sor- (ask), danış- (consult)</td><td>43. Gösterme (Show): açıkla- (demonstrate), alıntı yap- (quote)</td></tr>
<tr><td>5. Deneme (Try): teşebbüs et- (attempt), dene- (try)</td><td rowspan="2">25. İtiraf etme (Confess): kabul et- (acknowledge), açığa vur- (reveal)</td><td rowspan="2">44. İzin verme (Allow): izin ver- (allow), müsaade et- (permit)</td></tr>
<tr><td>6. Dileme (Wish): um- (hope), bekle-/ümit et- (expect)</td></tr>
<tr><td>7. Uygulama (Enforce): empoze et- (impose), riske at- (risk)</td><td>26. Belirtme (Indicate): göster- (demonstrate), ima et- (imply)</td><td>45. Açıklama (Explain): yaz- (write), oku- (read)</td></tr>
</table>

8. İzin verme (*Allow*): izin ver- (*allow*), müsaade et- (*permit*)	**27. Adama (*Dedicate*)**: vakfet- (*devote*), ada- (*commit*)	**46. Ders verme (*Lecture*)**: yorum yap- (*comment*), belirt- (*remark*)
9. Kabullenme (*Admit*): dahil et- (*include*), karşıla- (*welcome*)	**28. Serbest bırakma (*Free*)**: iyileştir- (*cure*), rahatlat- (*relieve*)	**47. Önerme (*Suggest*)**: teklif et- (*propose*), tavsiye et- (*recommend*)
10. Tüketme (*Consume*): harca- (*spend*), israf et- (*waste*)	**29. Şüphelenme (*Suspect*)**: suçla- (*accuse*), kına- (*condemn*)	**48. Meydana gelme/Oluşma (*Occur*)**: ol- (*happen*), oluş- (*occur*)
11. Ödeme (*Pay*): öde- (*pay*), harca- (*spend*)	**30. Çekilme (*Withdraw*)**: geri çekil- (*retreat*), emekli ol- (*retire*)	**49. Önemseme (*Matter*)**: önemi ol- (*count*), ağır bas- (*weight*)
12. Yasaklama (*Forbid*): yasakla- (*prohibit*), menet- (*ban*)	**31. Halletme (*Cope*)**: ele al- (*handle*), ilgilen- (*deal*)	**50. Kaçınma (*Avoid*)**: kaçır- (*miss*), boykot et- (*boycott*)
13. Sakınma (*Refrain*): çekin- (*abstain*), sakın- (*refrain*)	**32. Anlama (*Discover*)**: duy- (*hear*), öğren- (*learn*)	**51. Tereddüt etme (*Hesitate*)**: oyalan- (*loiter*), tereddüt et- (*hesitate*)
14. Güvenme (*Rely*): bahse gir- (*bet*), güven- (*count*)	**33. Karıştırma (*Mix*)**: birleştir- (*pair*), karıştır- (*mix*)	**52. Başlama (*Begin*)**: sürdür- (*continue*), yeniden başla- (*resume*)
15. Dönüştürme (*Convert*): dönüştür- (*convert*), değiştir- (*switch*)	**34. Bağdaştırma (*Correlate*)**: örtüş- (*coincide*), sıra ile yap- (*alternate*)	**53. Durdurma (*Stop*)**: sonlandır- (*terminate*), bitir- (*finish*)
16. Değiştirme (*Shift*): git- (*resort*), dön- (*return*)	**35. Düşünme (*Consider*)**: hayal et- (*imagine*), hatırla- (*remember*)	**54. İhmal etme (*Neglect*)**: gözden kaçır- (*overlook*), ihmal et- (*neglect*)
17. İzin verme (*Allow*): izin ver- (*allow*), müsaade et- (*permit*)	**36. Sezme (*See*)**: fark et- (*notice*), hisset- (*feel*)	**55. Suçlama (*Charge*)**: suç işle- (*commit*), suçla- (*charge*)
18. Yardım etme (*Help*): destek ver- (*aid*), yardımcı ol- (*assist*)	**37. Sevme (*Love*)**: hoşlan- (*like*), nefret et- (*hate*)	**56. Ulaşma (*Reach*)**: var- (*arrive*), isabet et- (*hit*)
19. İş birliği yapma (*Cooperate*): iş birliği yap- (*collaborate*), çalış- (*work*)	**38. Odaklanma (*Focus*)**: odaklan- (*focus*), konsantre ol- (*concentrate*)	**57. Benimseme (*Adopt*)**: üstlen- (*assume*), benimse- (*adopt*)
20. Başarma (*Succeed*): başarısız ol- (*fail*), idare et- (*manage*)	**39. Önemseme (*Care*)**: aldır- (*mind*), endişelen- (*worry*)	

1.2.3.6. Robert D. Van Valin'in Tasnifi (2005)

Rol ve Referans Dil Bilgisi (İng. *Role and Reference Grammar*) adını verdiği bir kuram geliştiren Van Valin (2005: 55), bu kuram doğrultusunda yaptığı tasnifinde eylemlerin anlamsal rollerini belirleyerek durum eylemleri (*state verbs*) ve hareket eylemleri (*activity verbs*) şeklinde iki üst sınıf ve argüman sayılarına göre toplam yirmi dört alt sınıf geliştirmiştir. Alt sınıfların örneklendirmesinde seçilen eylemlerin argümanlarını belirtmek için *x* ve/veya *y* formülasyonu kullanıldığı, akabinde *x* ve *y*'nin karşılıklarının tematik ilişkiler doğrultusunda sunulduğu görülmektedir.

Tablo 9. Van Valin'in Eylem Tasnifi (2005: 55)

Mantıksal Yapı Argüman Pozisyonları Açısından Tematik İlişkilerin Tanımları

(***Definitions of Thematic Relations in Terms of Logical Structure Argument Positions***)				
I. DURUM EYLEMLERİ (*STATE VERBS*)	**A. Tek argümanlı (*Single argument*)**	**1. Durum veya koşul (*State or condition*)**	kırılmış (x)	x=etkilenen (*patient*)
		2. Varoluş (*Existence*)	var ol- (x)	x=varlık (*entity*)
	B. İki argümanlı (*Two arguments*)	**1. Salt konum (*Pure location*)**	ol-+konum (x, y)	x=konum (*location*) y=tema (*theme*)
		2. Algı (*Perception*)	duy- (x, y)	x=algılayan (*perceiver*) y=uyarıcı (*stimulus*)
		3. Biliş (*Cognition*)	bil- (x, y)	x=bilen/kavrayan (*cognizer*) y=içerik (*content*)
		4. Arzu (*Desire*)	arzula- (x, y)	x=isteyen (*wanter*) y=isteme (*desire*)
		5. Önermesel tutum (*Propositional attitude*)	dikkate al- (x, y)	x=değerlendiren (*judger*) y=değerlendirme (*judgment*)
		6. Sahiplik (*Possession*)	sahip ol- (x, y)	x=sahip olan (*possessor*) y= sahip olunan (*possessed*)
		7. İçsel deneyim (*Internal experience*)	hisset- (x, y)	x=deneyimleyen (*experiencer*) y=duyum (*sensation*)
		8. Duygu (*Emotion*)	sev- (x, y)	x=duygulu davranan (*emoter*) y=amaç (*target*)
		9. Niteleyici/Atfeden (*Attributive*)	ol- (x, [yüklem])	x=niteleyici/atfedici (*attributant*) y=nitelik (*attribute*)
		10. Tanımlayıcı (*Identificational*)	ol- (x, [yüklem])	x=tanımlanmış (*identified*) y=özdeşlik/kimlik (*identity*)
		11. Tanımlama (*Specificational*)	ol- (x, y)	x=değişken (*variable*) y=değer (*value*)
		12. Eşitlemeli (*Equational*)	eşitle- (x, y)	x,y=gönderge (*referent*)
II. HAREKET EYLEMLERİ (*ACTIVITY VERBS*)	**A. Tek argümanlı (*Single argument*)**	**1. Belirsiz hareket (*Unspecified action*)**	yap- (x, ø)	x=etkileyen (*effector*)
		2. Hareket (*Motion*)	yap- (x, [yürü-(x)])	x=hareket ettiren (*mover*)
		3. Sabit hareket (*Static motion*)	yap- (x, [döndür-(x)])	x=sabit hareket ettiren (*st-mover*)
		4. Işık yayılımı (*Light emission*)	yap- (x, [ışık saç-(x)])	x=ışık yayıcı (*l-emitter*)
		5. Ses yayılımı (*Sound emission*)	yap- (x, [şırılda-(x)])	x=ses yayıcı (*s-emitter*)
	B. Bir veya iki argümanlı (*One or two arguments*)	**1. Performans (*Performance*)**	yap- (x, [şarkı söyle- (x, (y))])	x=yapan (*performer*) y=performans (*performance*)
		2.Tüketim (*Consumption*)	yap- (x, [ye- (x, (y))])	x=tüketici (*consumer*) y=tüketilen (*consumed*)
		3. Yaratma (*Creation*)	yap- (x, [yaz- (x, (y))])	x=yaratan (*creator*) y=yaratma (*creation*)
		4. Yönlendirilmiş algı (*Directed perception*)	yap- (x, [duy- (x, (y))])	x=gözlemci (*observer*) y=uyarıcı (*stimulus*)
		5. Kullanım (*Use*)	yap- (x, [kullan-(x, y)])	x=kullanıcı (*user*) y=uygulama (*implement*)

1.2.3.7. Robert M. W. Dixon'ın Tasnifi (2005)

Dixon (2005: 96), söz dizimsel ve anlam bilimsel ilişkiye dayanarak yaptığı eylem tasnifinde eylemlerin iki sınıfa ayrıldığını belirterek bunları birincil eylemler (*primary verbs*) ve ikincil eylemler (*secondary verbs*) olarak adlandırmıştır.

Birincil eylemler doğrudan hareket ve duruma atıfta bulunan, kendi başlarına bir tümce oluşturabilen eylemlerdir. Bunlar her dilde görülen sözcüksel eylemlerdir ve kendi içerisinde *birincil-A* ve *birincil-B* olmak üzere iki alt sınıfa ayrılır. *Birincil-A* sınıfındaki eylemler tamamlayıcı tümce alamayan eylem sınıflarıdır. *Birincil-B* sınıfı ise özne ve nesne pozisyonları aynı zamanda tamamlayıcı tümce olabilen eylemleri içerir (2005: 96-97).

İkincil eylemler söz dizimsel veya biçim bilimsel yapıda birlikte bulundukları başka bir eylemin anlamsal durumunu etkileyen eylemlerdir (2005: 96). Bu eylemler kendi içerisinde *ikincil-A*, *ikincil-B*, *ikincil-C* ve *ikincil-D* olmak üzere dört alt sınıfa ayrılır. *İkincil-A* sınıfındaki eylemler değiştirdikleri eylemlerle aynı özneye ve eylem geçişli ise aynı nesneye sahiptir. Yani, bir ikincil-A eylemi tarafından değiştirilme herhangi bir anlamsal rolün eklenmesini içermez. *İkincil-B* sınıfındaki eylemler, anlamsal olarak merkezî eylemle ilişkili rollere ek olarak, tamamlayıcı tümcede asıl veya zamanlayıcı şeklinde fazladan bir rol ortaya koyar. *İkincil-C* sınıfındaki eylemler de tamamlayıcı tümce eyleminin rolü üzerine bir rol daha getirir. Bu, ana eylemin öznesidir; etkileyen veya yardımcı rolüdür ve genellikle insandır. Son olarak *İkincil-D* sınıfındaki eylemler değiştirdikleri eylemlerin gerektirdiği rollere isteğe bağlı olarak bir rol ekleyebilir (2005: 98-100).

Tablo 10. Dixon'ın Eylem Tasnifi (2005: 102-206)

1. Birincil-A Eylem Türleri (*Primary-A Verb Types*) [4][7]	
1.1. Hareket ve Dinlenme (*Motion and Rest*) [4.1.]	Hareket (*Motion*): koş- (*run*), var- (*arrive*), al- (*take*), takip et- (*follow*), taşı- (*carry*), at- (*throw*), düş- (*drop*)
	Dinlenme (*Rest*): otur- (*sit*), kal- (*stay*), koy- (*put*), içer- (*contain*), dur- (*hold*), aç- (*open*)
1.2. Etkileme (*Affect*) [4.2.]	dokun- (*touch*), vur- (*hit*), bıçakla- (*stab*), ov- (*rub*), sar- (*wrap*), ger- (*stretch*), inşa et- (*build*), kır- (*break*)
1.3. Verme (*Giving*) [4.3.]	John (bağışçı), Tom'a (alıcı) bir kitap (hediye) verdi. (*John* [*donör*], *gave a book* [*gift*], *to Tom* [*recipient*].)

[7] Köşeli parantez içindeki numaralandırmalar orijinal kaynaktan alınmıştır.

1.4. Bedensel (*Corporeal*) [4.4.]	(a) ye- (*eat*), bir şeyler ye- (*dine on*), çiğne- (*chew*), em- (*suck*), iç- (*drink*), sigara iç- (*smoke*)	
	(b) ısır- (*bite*), kemir- (*nibble*), yudumla- (*sip*); kokla- (*smell*), dokun- (*feel*), tat- (*taste*), burnunu çek- (*sniff*), yut- (*swallow*), nefes al- (*breathe*), gülümse- (*smile*), osur- (*fart*), geğir- (*burp*), öksür- (*cough*), tükür- (*spit*), kaka yap- (*shit*), çiş yap- (*pee*), kus- (*vomit*); yaşa- (*live*)	
	(c) esne- (*yawn*), hapşır- (*sneeze*), gül- (*laugh*), yan bak- (*leer*), göz kırp- (*wink*), gözlerini kırpıştır- (*blink*), hıçkır- (*sob*), uyu- (*sleep*), rüya gör- (*dream*), düşün- (*think*), öl- (*die*)	
	(d) ağla- (*weep*), bağır- (*cry*), titre- (*shiver*), bayıl- (*faint*), kendinden geç- (*pass out*), hırılda- (*wheeze*), terle- (*sweat*), dinlen- (*rest*), sızla- (*ache*), acı çek- (*suffer*), canlan- (*come to*), iyileş- (*recover*), doğ- (*be born*); uyan- (*wake*), uyandır- (*waken*), büyü- (*grow*), şiş- (*swell*), acı- (*hurt*), kana- (*bleed*), iyileş- (*heal*), boğul- (*drown*)	
1.5. Hava durumu (*Weather*) [4.5.]	yağmur yağ- (*rain*), kar yağ- (*snow*), dolu yağ- (*hail*), gök gürle- (*thunder*)	
1.6. Diğerleri (*Others*) [4.6.]: yarışma (*competition*), sosyal anlaşma (*social contract*), kullanma (*using*), uyma/itaat etme (*obeying*)		
2. Birincil-B Eylem Türleri (*Primary-B Verb Types*) [5]		
2.1. Dikkat (*Attention*) [5.1.]	gör- (*see*), göster- (*show*), tanı- (*recognise*), keşfet- (*discover*), şahit ol- (*witness*), bak- (*look*), izle- (*watch*)	
2.2. Düşünme (*Thinking*) [5.2.]	düşün- (*think*), varsay- (*assume*), kafa yor- (*ponder*), hatırla- (*remember*), bil- (*know*), sonuçlandır- (*conclude*), çöz- (*solve*), inan- (*believe*)	
2.3. Karar verme (*Deciding*) [5.3.]	kesin karar ver- (*resolve*), tercih et- (*choose*)	
2.4. Konuşma (*Speaking*) [5.4.]	konuş- (*talk*), tartış- (*discuss*), bağır- (*shout*), haber ver- (*report*), bilgilendir- (*inform*), anlat- (*tell*), emret- (*order*), affet- (*forgive*)	
2.5. Hoşlanma (*Liking*) [5.5.]	(i) hoşlan- (*like*), sev- (*love*), nefret et- (*hate*); kork- (*fear*); dehşete düş- (*dread*)	
	(ii) hoşlanma- (*dislike*), tiksin- (*loathe*), iğren- (*abhor*), hayran ol- (*admire*), değer ver- (*value*); pişman ol- (*regret*); zevk al- (*rejoice in/at*); aldırma- (*don't mind about*), umursama- (*don't care about*)	
	(iii) tadını çıkar-/zevk al- (*enjoy*), kayır- (*favour*), itiraz et- (*object to*), onayla- (*approve of*)	
	(iv) tap- (*worship*), çok beğen- (*fall for*)	
2.6. Rahatsız etme (*Annoying*) [5.6.]	korkut- (*frighten*), dehşete düşür- (*terrify*), ürkü- (*scare*), şok et- (*shock*), üz- (*upset*), şaşırt- (*surprise*); rencide et- (*offend*); hoşlan- (*delight*), memnun et- (*please*), tatmin et- (*satisfy*), eğlendir- (*entertain*), eğlendir- (*amuse*), heyecanlandır- (*excite*), ilham ver- (*inspire*); hayran bırak- (*impress*), endişelendir- (*concern*), rahatsız et- (*trouble*), endişelen- (*worry*), üzül- (*grieve*), perişan et- (*dismay*), canını sık- (*depress*), hüzünlendir- (*sadden*); sinirlendir- (*madden*), çileden çıkar- (*infuriate*), rahatsız et- (*annoy*), kızdır- (*anger*), hayal kırıklığına uğrat- (*disappoint*); kafasını karıştır- (*confuse*), hayrette bırak- (*bewilder*), kandır- (*deceive*), oyuna getir- (*deceive*), şaşırt- (*perplex*), şaşkına çevir- (*puzzle*); ilgi çek- (*interest*), dikkat dağıt- (*distract*), bunalt- (*bore*); cezbet- (*attract*); utandır- (*embarrass*), iğren- (*disgust*); yor- (*tire*), bitkin düşür- (*exhaust*), sık- (*bother*)	
2.7. Diğerleri (*Others*) [5.7.]: hareket etme (*acting*), olma (*happening*), karşılaştırma (*comparing*), ilişkilendirme (*relating*)		
3. İkincil Eylem Türleri (*Secondary Verb Types*) [6]		
3.1. İkincil-A Türleri	**3.1.1. Kipler ve Yarı kipler**	Kipler (*Modals*): -AcAk/-AbIl-/-mAlI (*will/would*), -AcAk, -mAlI (*shall/should*), -mAlI (*ought to*), -mAlI (*must*), -AbIl- (*can/could*), (*be to*), -AbIl- (*may/might*)

(*Secondary-A Types*) [6.1.]	**(*Modals and Semi-modals*) [6.1.1.]**	Yarı kipler (*Semi-modals*): -AcAk (*be going to*), -mAlI (*have to/ have got to*), -AbIl- (*be able to*), -mAk üzere ol- (*be about to*), -A gel- (*get to*), -AcAğI belli (*be bound to*)
	3.1.2. Başlama (*Beginning*) [6.1.2.]	(i) başla- (*begin*), başla- (*start*), başlat- (*commence*)
		(ii) devam et- (*continue*), devam ettir- (*keep*), git- (*go on*)
		(iii) bitir- (*finish*), son ver- (*cease*), durdur- (*stop*), tamamla- (*complete*), devam etme- (*discontinue*)
	3.1.3. Deneme (*Trying*) [6.1.3.]	(i) dene- (*try*), teşebbüs et- (*attempt*)
		(ii) başarılı ol- (*succeed*), idare et- (*manage*)
		(iii) ıskala- (*miss*), başarısız ol- (*fail*)
		(iv) pratik yap- (*practise*), tekrarla- (*repeat*)
	3.1.4. Acele etme (*Hurrying*) [6.1.4.]	acele et- (*hurry*), tereddüt et-/duraksa- (*hesitate*), hızlandır- (*hasten*), oyalan- (*dawdle*)
	3.1.5. Cüret etme (*Daring*) [6.1.5.]	cüret et- (*dare*), cesaret et- (*venture*)
3.2. İkincil-B Türleri (*Secondary-B Types*) [6.2.]	**3.2.1. İsteme (*Wanting*) [6.2.1.]**	(i) iste- (*want*), dile- (*wish*), arzula- (*desire*), kuvvetle arzula- (*crave*), hasret ol- (*long*), özle- (*pine*)
		(ii) um- (*hope*)
		(iii) talep et- (*demand*)
		(iv) ihtiyaç duy- (*need*), gerek- (*require*), hak et- (*deserve*)
		(v) bekle- (*expect*), dört gözle bekle- (*wait*), çekin- (*dread*)
		(vi) niyet et- (*intend*), planla- (*plan*), amaçla- (*aim*), kastet- (*mean*), hazırla- (*prepare*)
		(vii) numara yap- (*pretend*)
	3.2.2. Erteleme (*Postponing*) [6.2.2.]	ertele- (*postpone*), ötele- (*defer*), baştan sav- (*put off*) geciktir- (*delay*) kaçın- (*avoid*)
3.3. İkincil-C Türleri (*Secondary-C Types*) [6.3.]	**3.3.1. Yapma (*Making*) [6.3.1.]**	(i) yap- (*make*), zorla- (*force*), neden ol- (*cause*), bir sürüş hissi (*one sense of drive*), elde et-/al- ve sahip ol- sözcüklerinin nedensel anlamları (*causative senses of get and have*); kışkırt- (*tempt*)
		(ii) izin ver- (*let*), müsaade et- (*permit*), izin ver- (*allow*)
		(iii) engelle- (*prevent*), durdur- (*stop*), bağışla- (*spare*), biriktir- (*save*), kendini kontrol etmenin özel anlamları (*specific senses of check oneself*), kurtar- (rescue), serbest bırak- (*release*)
		(iv) sağla- (*ensure*)
	3.3.2. Yardım etme (*Helping*) [6.3.2.]	yardım et- (*help*), destek ver- (*aid*), yardımcı ol- (*assist*)
3.4. İkincil-D Türleri (*Secondary-D Types*) [6.4.]	**3.4.1. Görünme (*Seem*) [6.4.1.]**	görün- (*seem*), belir- (*appear*), bak- (*look*), ses çıkar- (*sound*), hisset- (*feel*), ol- (*happen*)
	3.4.2. Önemseme (*Matter*) [6.4.2.]	önemse- (*matter*), önemi ol- (*count*)

Adı geçen araştırmacılara ait çalışmalar, eylemlerin biçim bilimsel ve söz dizimsel ölçütlerin yanı sıra özellikle anlam bilimsel yönden daha kapsamlı tasnifinin mümkün olabileceğini göstermektedir.

2. EYLEMLERİN İÇ ANLAMSAL ÖZELLİĞİ OLARAK *KILINIŞ* (TERİM, TANIM, TASNİF)

2.1. Kılınış (Manner of Action)

Geleneksel dil bilgisi çalışmalarında kılınış (İng. *manner of action*) ulamının hemen hemen hiç yer almadığı görülmektedir. Ancak Johanson'un *Aspekt im Türkischen*[8] (1971) adlı eseri, Türkçedeki eylemlerin kılınış özellikleriyle ilgili yapılmış ilk çalışma olmasının yanı sıra (Doğru, 2020: 12) Türk dili araştırmalarında kılınış ve özellikle görünüş (İng. *aspect*) ulamının yavaş yavaş ilgi görmesini sağlamıştır (Erdem, 2016: 194). Bu süreçte önemli bir rol oynayan Dilâçar, kılınış konusunu Türkçe dil bilgisi alan yazınında ele alan ilk isim olmuştur (Üstünova, 2024: 125). *Gramer* başlıklı yazısında kılınış terimini öneren[9] ve bu terimi Almanca *aktionsart* (=eylem türü) teriminin karşılığı olarak kullandığını belirten Dilâçar (1971: 109), aynı yazıda bir tasnif denemesinde de bulunmuştur (1971: 110). Akabinde kaleme aldığı *Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız* (1974) başlıklı yazısında ise kılınış ve görünüş ulamlarını kesin sınırlarla ayırmıştır.

Dilâçar (1974: 161), nesnel bir ulam olarak nitelendirdiği kılınışı "fiil mastarının bildirdiği ana anlama bağlı bir süreç türü (başlama, süre, bitirme, yineleme vb. gibi)" şeklinde tanımlamıştır.

Güncel Türkçe Sözlük'te kılınış terimi, "dil bilgisi" kullanım etiketiyle birlikte "Fiil kök ve tabanlarının anlattığı oluş ve kılış sürecinin nesnel olarak nasıl geliştiğini, yapıldığını, başlamalı-bitimli, kesikli-kesiksiz, sürekli-süreksiz vb. bakımlardan anlatan kategori.[10]" olarak tanımlanmıştır.

Vardar (2002: 134) ile İmer, Kocaman ve Özsoy (2011: 174) kılınışı anlamsal bir ulam olarak değerlendirerek eylemde gerçekleşen oluşun zamansal içeriğini (başlama, bitiş, süreklilik) belirttiğini ifade etmişlerdir.

---

[8] Çalışmada asıl olarak Türkçede görünüş konusu işlenmiş ancak kılınış ile ilgili bir bölüme de yer verilmiştir.

[9] Alan yazınında *kılınış* terimi yerine "içkin anlam, içkin görünüş, sözlüksel görünüş, durum görünüşü, eylem tarzı" gibi farklı adlandırmaların da kullanıldığı görülmektedir (Bacanlı, 2014: 28). Buna karşın Türk dili araştırmalarında en yaygın olanı Agop Dilâçar'ın sunduğu "kılınış" terimidir (Doğru, 2020: 5).

[10] https://sozluk.gov.tr/, 09.10.2024

Hengirmen (2009: 252) kılınışı "Eylem köklerinin bildirdiği iş, oluş veya durumun zamanla bağlantısı." olarak tanımladıktan sonra örnek olarak sunduğu eylemleri kılınış özelliklerine göre değerlendirmiş; "*belirmek*, *görünmek*, *tutuşmak*" eylemlerinin başlama, "*yürümek*, *yanmak*, *beklemek*" eylemlerinin sürdürme, "*sönmek*, *kırılmak*, *almak*, *uyanmak*" eylemlerinin ise bitme belirttiğini ifade etmiştir.

Atabay, Özel ve Kutluk (2003: 179), örnek olarak sundukları eylemlerin bildirdiği iş, oluş ve hareketin zaman bakımından değerlendirmesini yapmışlar; "*belirtmek*, *başlamak*, *açmak*…" eylemlerinin başlama/başlangıç, "*aramak*, *beklemek*, *örgütlenmek*…" eylemlerinin süreklilik ve "*ölmek*, *öldürmek*, *bulmak*…" eylemlerinin ise bitiş/sona erme belirttiğini ifade etmişlerdir. Bu noktadan hareketle Atabay ve diğerlerine göre (2003: 179), eylemde gerçekleşen işin zaman bakımından hangi türde olduğu kılınış terimiyle anlatılmak istenen bir durumdur.

Korkmaz (2022: 492), kılınışı "fiil kök ve gövdelerinin, dil mantığı ve zamanla olan bağlantısı açısından gösterdiği özellik" yani, "fiildeki kılınış sürecinin zaman bakımından birbirlerine oranla taşıdıkları ayrılıklar" olarak tanımlamıştır. Zaman eki alan çekimli eylemlerin dışında eylem kök ve gövdelerinin bildirdiği anlamda da birtakım süreçlerin olduğunu ifade eden Korkmaz (2022: 493), bu bağlamda örnek olarak sunduğu eylemleri kılınış özelliklerine göre değerlendirmiş; "*aç-*, *başla-*, *canlan-*…" eylemlerinin başlangıç, "*ara-*, *bekle-*, *diren-*…" eylemlerinin süreklilik, "*ayıl-*, *ayrıl-*, *başar-*…" eylemlerinin sonuç, "*akşamla-*, *aksır-*, *atıştır-*…" eylemlerinin aralıklı/kesintili oluş, "*boğumlan-*, *boylan-*, *çiçeklen-*…" eylemlerinin kendi kendine oluş ve son olarak "*azımsa-*, *azsa-*, *benimse-*…" eylemlerinin o biçimde kabullenme belirttiğini ifade etmiştir. Akabinde kılınışın biçim bilgisine (İng. *morphology*) geçişiyle ilgili değerlendirmelerde bulunarak bazı türetim eklerinin kılınışa etkisi olduğunu ifade etmiş; "*şaş-/şaşala-*, *kov-/kovala-*, *tık-/tıkıştır-*" gibi örnekler arasında süreç bakımından ayrılıkların bulunduğuna dikkat çekmiştir. Son olarak Türkçedeki yardımcı eylemlerin (İng. *auxiliary verb*) de çekime girmemiş biçimleriyle kılınış işaretleyicisi olduğuna değinmiş ve çalışmasında "*geçip git-*" anlık bir çabukluk, "*gidedur-*" süreklilik, "*düşüver-*" tezlik, "*olagel-*" geçmişten gelen bir süreklilik, "*bakakal-*" şaşkınlık ve zamanda süreklilik, "*geleceği tut-*" ise beklenmedik bir istek belirten örnekler olarak sunulmuştur.

Korkmaz'ın (2022: 493) ifadesine benzer olarak eylemlerin çeşitli eklerle geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı göstermesinin dışında sözlük anlamlarında da eylemlerin oluşma evreleri ile başlangıç ve bitiş sınırlarını içeren iç yapılarından kaynaklı bir zaman kavramının mevcut olduğunu ifade eden Aslan Demir (2016: 15), bu konunun kılınış ulamına ait olduğunu belirtmiştir. Aslan Demir'e göre (2016: 13) konuşucunun bakışını yönelterek eylemin iç evreleri veya sınırlarıyla ilgili görünür kıldığı bir kesit, eylemin kılınışına veya kılınış evresine aittir.

Delice (2017: 82) de eylemlerin tümce içinde yüklem (İng. *predicate*) biçimine girmeden bile bir zaman ilgisi olduğunu belirterek kılış ve oluşların adlandırılmasında söz konusu zaman ilgisinin dikkate alındığını, bu nedenle de bir eylemin birden fazla hâli için ayrı ayrı eylemler yapıldığını ifade etmiş; bir eylemin başlama hâli için "*doğmak*", sürerli hâli için "*yaşamak*", bitiş hâli için ise "*ölmek*" örneklerini sunmuştur.

Yine eylemlerin eylemlik (İng. *inifinitive*) biçimindeyken de zaman aşamaları bakımından anlamlar taşıdığını ve eylemliklerin başlama, sürdürme veya bitirme belirttiğini gösteren zamansal farklılığın kılınış olarak adlandırıldığını ifade eden Koç (1996: 358), bu bağlamda örnek olarak sunduğu eylemleri kılınış özelliklerine göre değerlendirmiş; "*belirmek*, *başlamak*, *açmak*…" eylemlerinin başlama, "*aramak*, *beklemek*, *yaşamak*…" eylemlerinin sürdürme, "*pişmek*, *içmek*, *yemek*…" eylemlerinin bitirme ve son olarak "*bilmek*, *anlamak*, *düşünmek*…" eylemlerinin zaman kavramı vermeyen eylemler olduğunu belirtmiştir.

Aksan'a göre (2003: 68) kılınış, eylemde gerçekleşen durum veya olayın iç zamansal yapısıdır ve eylemin doğasında bulunan bu yapı tümleçler (İng. *complements*), belirteçler (İng. *adverbs*) ve görünüş ekleri (İng. *aspect affixes*) gibi işlemcilerle değişime uğrayabilmektedir.

Her eylemin kendi içerisinde bir oluş tarzının yani "kılınış"ının olduğunu, eyleme ekler getirilerek veya eylemin istemine uygun sözcükler eklenerek "kılınış birliği"nin meydana geldiğini ifade eden Uğurlu (2003: 127-128) da buna bağlı olarak eylemin kılınışında değişiklik olabileceğini belirtmiştir.

Bacanlı (2014: 30), kılınışı eylem sözlük birimlerinin içsel olarak taşıdıkları gerçekleşme tarzı ve evre özelliklerini içeren sözlüksel (İng. *lexical*) bir ulam olarak

tanımlamış ve kılınışın eylemin sözlüksel anlamı, bu anlama eklenen parçalar, yardımcı eylemler veya türetim ekleriyle (İng. *derivational affixes*) belirtildiğini ifade etmiştir.

Kılınışı kısaca eylemin iç zamanı, daha geniş bir ifadeyle ise eylemdeki olayın gerçekleşme biçimi bakımından zaman çizgisi üzerinde belli noktalara vurgu yapıp yapmaması olarak değerlendiren Karadoğan'a göre (2009: 6-7), kılınışı belirlerken dikkate alınacak ölçüt eylemin sözlüksel anlamından çok gerçekleşme tarzı olmalıdır. Bu görüşün temelinde eylemlerin sözlüksel anlamının daha üst bir ulam olup kılınışın da sözlüksel anlamı belirleyen ögelerden yalnızca bir tanesi olması düşüncesi yatmaktadır.

Üstünova, çalışmasında "zaman kodlayıcıları" (2024: 121-127) olarak sunduğu ulamlara kılınışı da dahil etmiş ve kılınışın "eylemin doğasında var olan gerçekleşme sürecini, tarzını yansıtan, doğuştan gelen bir özellik" (2024: 125) olduğunu ifade etmiştir.

Aslan (2022: 43, 45), kılınışın eylemin iç yapısıyla ilgili olduğunu ve iletişimdeki konuşucuların bakış açısına göre değişmeyen, bağlamdan (İng. *context*) bağımsız olarak eylemleri anlamsal özelliklerine göre tasnif etmeyi sağlayan nesnel ve anlamsal bir ulamı belirttiğini ifade etmiştir.

Eylemlerin yavaşlık veya hızlılık; başlangıç, devam veya bitiş; bir defalık veya tekrarlı; yön bildirme veya bildirmeme gibi birbirinden farklı anlamsal özelliklerinin olduğunu belirten Demirci (2023: 140), bu bağlamda kılınışın her eylemin var olduğu andan itibaren gelen ve diğer eylemlerden farklılık gösteren doğasıyla ilgili olup "iş, oluş, hareket" temelinden geliştiğini ifade etmiştir.

Kılınışı "sözlüksel/sözlüklük görünüş" (İng. *lexical aspect*) terimiyle görünüş başlığı altında değerlendiren Karağaaç (2013: 441; 2016: 651), her eylemin yapma veya olma tarzına sahip olduğunu, her yapma veya olmanın da ayrı bir özellik gösterdiğini belirterek bütün dillerde sözlüksel/sözlüklük görünüş veya kılınış bilgisinin olduğuna değinmiş; akabinde Türkçe eylem köklerinin kılınış farklılaşmasına dikkat çekerek bu farklılaşmanın eylemden eylem yapan eklerle (*yaşa-/vur-*; *yaşat-/vuruş-*) veya eylemlerle yapılan birleşik eylemlerle (*koşabil-*) oluştuğunu ifade etmiştir.

Türkçede kılınış ulamının eylemlerin sınırlarını veya süreçlerini belirtmesi ve eylemlerin oluş biçimlerini ifade etmesi şeklinde iki temel işlevinin olduğunu ileri süren Aydemir'e göre (2010: 25-26), bu işlevler bağımsız eylemlerle (bitiş sınırlı eylem olarak

öl-, başlangıç sınırlı eylem olarak *uyu-*, süreçli eylem olarak *oku-*) sağlanabildiği gibi esas eylemin zarf-fiil eki alarak yardımcı eylemle birleşmesinden oluşan birleşik eylemlerle (*düşeyaz-*, *alıver-*, *okuyup bitir-*…) de yerine getirilebilmektedir.

Nitekim her eylemin bir doğasının oluşu eylemleri anlamsal açıdan incelemeyi gerekli kılmıştır. Bu anlamsal incelemelerden biri eylemin doğasında var olan iç zamansal özellik ile ilgilidir. Dolayısıyla kılınışın eylemin iç yapısında bulunan zaman anlamını konu edindiğini ve bu bakımdan kuramsal art alanda müstakil bir inceleme konusu olarak yer edinen "eylem zamanı" (İng. *tense*) ulamının ilk nüvesini oluşturduğunu söylemek yerinde olacaktır.

2.2. Kılınış Tasnifleri

Eylemlerin iç anlamsal özelliklerine göre tasnifi konusunda yapılan çalışmalar Aristoteles'in *kinesis* (hareketler, devinimler) ve *energeia* (faaliyetler) arasında çizdiği ayrıma kadar uzanmaktadır (Doğru, 2020: 10; Mourelatos, 1993: 386'dan akt. Aslan, 2022: 41; Bacanlı, 2014: 39). Bu temel ayrımdan uzun bir süre sonra eylem tasnifleri tekrar ün kazanmış, özellikle 1950'lerin Oxford filozoflarının kinesis ve energeia ayrımına ilişkin seminer tartışmalarında eylem türleri arasındaki farklılıklara gösterdikleri ilgi bu konuda etkili olmuştur (Mourelatos, 1993: 386'dan akt. Aslan, 2022: 41).

Kılınış ulamını kuramsal bir temelde ele alan tasnif çalışmalarının ise Zeno Vendler ile başladığı söylenebilir (Erdem, 2016: 194; Doğru, 2020: 10; Aslan, 2022: 44; Aslan Demir, 2016: 16; Bacanlı, 2014: 42). Vendler (1957: 144), çalışmasında kesin kurallar vermekten ziyade daha sonra yapılacak çalışmalara bir yol önerme amacında olduğunu ifade etmiştir. Hakikaten sonraki çalışmalar Vendler'in tasnifi temelinde, ona eleştiriler veya eklemeler yaparak ilerlemiştir (Aslan Demir, 2016: 16; Doğru, 2020: 10).

2.2.1. Zeno Vendler'in Tasnifi (1957)

Vendler (1957), eylemleri kılınış özellikleri bakımından edimler (*activities*), tamamlamalar (*accomplishments*), erişmeler (*achievements*) ve durumlar (*states*)[11] olmak üzere dört sınıfa ayırmıştır.

[11] Bu bölümde Vendler'e ait terimlerin Türkçe karşılığı olarak Güven'in (2008: 134, 136) önerdiği terimler kullanılmıştır.

2.2.1.1. Edimler (*Activities*)

Vendler'e göre (1957: 145) edimler (*activities*), zaman çizgisi üzerinde belirli bir bitiş sınırı olmayan, sürecin ön planda olduğu eylemleri ifade etmektedir. Bu görüş bakımından eylemi yapan kişi, eylemi yapmayı bıraksa da eylem gerçekleşmiş olur.

Söz gelimi, koşma eylemini gerçekleştiren bir kişi bir an bir bacağını kaldırır, bir sonraki an bırakır; ardından diğer bacağını kaldırır, bırakır ve böylece devam eder. Dolayısıyla "koş-" (*running*) eylemi ve benzerleri zaman içinde devam eden süreçler olup birbirini izleyen ardışık aşamalardan oluşmaktadır (1957: 144). Öte yandan "koş-" eyleminde ve bir başka örnek olarak "bir arabayı it-" (*pushing a cart*) eylem öbeğinde koşmayı ve arabayı itmeyi bırakan kişi yine de koşmuş ve arabayı itmiş olarak kabul edilir (1957: 145).

2.2.1.2. Tamamlamalar (*Accomplishments*)

Vendler'e göre (1957: 145) bir hedef bildiren tamamlama eylemlerinde eylemi yapan kişinin bitiş sınırına ulaşması gerekmektedir. Bu görüş bakımından tamamlamalar (*accomplishments*) bir süreç içermesi yönüyle edimler (*activities*) ile aynı ancak bir bitiş sınırına sahip olması yönüyle edimlerden farklıdır (1957: 146).

Söz gelimi, "bir mil koş-" (*runnig a mile*) ve "bir daire çiz-" (*drawing a circle*) eylem öbeklerinde eylemi yapan kişi bir mili koşmadan herhangi bir anda durmuşsa ve bir daireyi bütünüyle çizmeden bırakmışsa bir mil koşmamış ve bir daire çizmemiş olarak kabul edilir (1957: 145).

2.2.1.3. Erişmeler (*Achievements*)

Vendler'e göre (1957: 147) erişmeler (*achievements*), bir süreç içermeyen yani anlık olarak gerçekleşen ve bir bitiş sınırına sahip olan eylemleri ifade etmektedir. Bu görüş bakımından erişmeler bir bitiş sınırına sahip olması yönüyle tamamlamalar (*accomplishments*) ile aynı ancak bitiş sınırının öncesinde bir süreç içermemesi yönüyle tamamlamalardan farklıdır.

Söz gelimi, bir mektup yazmanın bir saat sürdüğü söylenildiğinde, mektubun yazımının o saat boyunca devam ettiği kastedilir; bu nedenle "bir mektup yaz-" (*write a letter*) eylem öbeği tamamlamalar sınıfında değerlendirilir. Öte yandan zirveye ulaşmanın

üç saat sürdüğü söylenilse bile, zirveye ulaşmanın o saat boyunca devam ettiği kastedilmez; bu nedenle "zirveye ulaş-" (*reaching the top*) eylem öbeği erişmeler sınıfında değerlendirilir (1957: 147).

2.2.1.4. Durumlar (*States*)

Vendler'e göre (1957: 146-147) durumlar (*states*), kısa veya uzun bir süre devam eden ancak zaman içinde gerçekleşen süreç veya devinimden yoksun eylemlerdir. Bu görüş bakımından durum eylemlerinin sürekli zamanlarının olmaması onları edimler (*activities*) ve tamamlamalardan (*accomplishments*) ayırmaktadır (1957: 148).

Söz gelimi, "Ne yapıyorsun?" (*What are you doing?*) sorusuna "Biliyorum (veya seviyorum, tanıyorum, vb.)" (*I am knowing* [*or loving, recognizing and so on*]) şeklinde cevap verilemez. Dolayısıyla bir kişinin belirli bir anda veya belirli bir süre boyunca bir şeyi bilmesi doğru olabilse de "bil-" (*knowing*) ve benzeri eylemler süreç değildir (1957: 144).

Tablo 11. Vendler'in Kılınış Tasnifi (1957: 150)

1. Edimler (*Activities*)	koş- (*running*), yürü- (*walking*), yüz- (*swimming*), bir şeyi it- veya çek- (*pushing or pulling something*)
2. Tamamlamalar (*Accomplishments*)	resim çiz- (*painting a picture*), sandalye yap- (*making a chair*), ev inşa et- (*building a house*), roman yaz- veya oku- (*writing or reading a novel*), vaaz ver- (*delivering a sermon*), derse gir- veya ders ver- (*giving or attending a class*), satranç oyna- (*playing a game of chess*), büyü- (*growing up*), hastalıktan kurtul- (*recovering from illness*), bir şeye hazırlan- (*getting ready for something*)
3. Erişmeler (*Achievements*)	tanı- (*recognizing*), farkına var- (*realizing*), bir şeyi fark et- veya tanımla- (*spotting and identifying something*), bir nesneyi kaybet- veya bul- (*losing or finding an object*), zirveye ulaş- (*reaching the summit*), yarışı kazan- (*winning the race*), sınırı geç- (*crossing the border*), başla- (*starting*), durdur- (*stoping*), devam et- (*resuming*), doğ- (*being born*), öl- (*dying*)
4. Durumlar (*States*)	sahip ol- *(have*), sahip ol- (*possessing*), arzula- (*desiring*), bir şeyi iste- (*wanting something*), hoşlan- (*liking*), hoşlanma- (*disliking*), sev- (*loving*), nefret et- (*hating*), yönet- veya egemen ol- (*ruling or dominating*), bil- (*knowing*), inan- (*believing*)

2.2.2. Lars Johanson'un Tasnifi (1971, 2000)

1971 yılındaki çalışmasında ilk olarak Türkçe özelinde bir kılınış tasnifi geliştiren Johanson, 2000 yılındaki çalışmasında söz konusu tasnifin çeşitli Avrupa dilleri için de geçerli olduğunu ifade etmiştir (2000: 58).

Johanson (2000: 58), eylemleri kılınış özellikleri bakımından dönüşümlü (*transformative*) eylemler ve dönüşümsüz (*non-transformative*) eylemler olmak üzere iki üst sınıfta değerlendirmiştir. Dönüşümlü eylemleri bitiş dönüşümlü (*finitransformative*) ve başlangıç dönüşümlü (*initiotransformative*); bitiş dönüşümlü eylemleri anlık (*momentaneous*) ve anlık olmayan (*non-momentaneous*); dönüşümsüz eylemleri ise devinimli (*dynamic*) ve devinimli olmayan (*non-dynamic*) eylemler[12] şeklinde alt sınıflara ayırmıştır.

2.2.2.1. Dönüşümlü (*Transformative*) Eylemler

Bir eylem öbeği doğal bir içsel dönüşüm noktasına sahipse dönüşümlüdür. Eylem öbeğine bağlı olarak bu dönüşüm noktası eylemin kritik başlangıç veya bitiş sınırı olabilir. Dolayısıyla dönüşümlü (*transformative*) eylemler bitiş dönüşümlü (*finitransformative*) ve başlangıç dönüşümlü (*initiotransformative*) eylemler olmak üzere iki alt sınıfa ayrılır (2000: 59).

2.2.2.1.1. Bitiş Dönüşümlü (*Finitransformative*) Eylemler

Johanson'a göre (2000: 60) bitiş dönüşümlü (*finitransformative*) eylemler dönüşüm noktası sonda olan, yani bitiş sınırına sahip eylemlerdir. Bu eylemlerin sonu yeni bir duruma geçişin gerçekleştiği içsel bir dönüşüm noktasıdır.

Johanson'a göre (2000: 60) eylemin içeriği tamamlanmaya doğru gidiyor olsa da eylemdeki olay mutlak tamamlanmış olarak öngörülmez. Bu bağlamda eylemin içsel hedefi olayın bitiş noktasından ayırt edilmelidir. Dolayısıyla tam bir erişmeyi (*achievement*) işaret eden bir bitiş dönüşümlü eylemin kullanımı, karşılık gelen olayın tam olarak başarıldığı anlamına gelmez. Eylem, bitiş sınırına ulaşmadan tam olarak gerçekleşmiş sayılmaz ancak bu sınırdan önce devam ettiği düşünülebilir.

Johanson, "ulaş-" (*reach*) veya "öl-" (*die*) gibi eylemlerin bitiş dönüşümlü olduğunu (2000: 60) ve bitiş dönüşümlü eylemlerin aşamalı gerçekleşmelere izin vermediği için "*x-di mi?* / *Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor*." test formülünde *x*'in yerine

[12] Bu bölümde Johanson'a ait terimlerin Türkçe karşılığı olarak Johanson'un *Aspekt im Türkischen* (1971) adlı eserini *Türkçede Görünüş* (2016) adıyla Türkçeye çeviren Nurettin Demir'in sunduğu terimler kullanılmıştır. bk. *bitiş dönüşümlü* (2016: 167); *başlangıç dönüşümlü* (2016: 181); *dönüşümsüz* (2016: 189)

kullanılamayacağını ifade etmiştir (2016: 168). Ayrıca bu eylemler "x zamanı boyunca" (*for x time*) türündeki sınırlayıcı süre belirteçlerini de reddederek başlangıç dönüşümlü (*initiotransformative*) ve dönüşümsüz (*non-transformative*) eylemlerden ayrılmakta ancak yine dönüşümsüz eylemlerin aksine "x zamanı içinde" (*in x time*) türündeki ölçülü ifadelerle kolayca birleşebilmektedir (2000: 61).

2.2.2.1.1.1. Anlık (*Momentaneous*) Bitiş Dönüşümlü Eylemler

Vendler'in (1957) tasnifindeki erişmelere (*achievements*) karşılık gelen anlık (*momentaneous*) bitiş dönüşümlü eylemler, herhangi bir ön hazırlık olmadan ani bir dönüşümü ifade etmektedir. Buna bağlı olarak eylemde gerçekleşen harekette bir bölünme söz konusu değildir (2000: 61). Ayrıca söz konusu eylemler anlık zaman belirteçleriyle uyumlu olsa da başlama veya durdurmayı belirten yapılarla kullanılamazlar (2000: 62).

Söz gelimi, "düş- (*drop*), patla- (*explode*), hapşır- (*sneeze*)" gibi eylemler anlık bitiş dönüşümlüler sınıfına girmektedir (2000: 61).

2.2.2.1.1.2. Anlık Olmayan (*Non-momentaneous*) Bitiş Dönüşümlü Eylemler

Vendler'in (1957) tasnifindeki tamamlamalara (*accomplishments*) karşılık gelen anlık olmayan (*non-momentaneous*) bitiş dönüşümlü eylemler, bilişsellik ile ilgili bir sürece sahip olup dönüşümlü bitişe giden ön hazırlıklar olarak kavramsallaştırılmaktadır. Söz konusu eylemler, hem hedef odaklı hem de bir bütün olarak belirli bir sürece sahip olması bakımından "x zamanı içinde" (*in x time*) gibi belirli zaman içeren belirteçlerle kullanılabilmektedir. Öte yandan eylemin içeriği ardışık dönüşümlere de işaret edebilmektedir (2000: 62).

Söz gelimi, "öl- (*die*), don- (*freeze*), uyandır- (*waken*), inşa et- (*build*), büyü- (*grow*), geliştir- (*improve*)" gibi eylemler anlık olmayan bitiş dönüşümlüler sınıfına girmektedir (2000: 62).

2.2.2.1.2. Başlangıç Dönüşümlü (*Initiotransformative*) Eylemler

Başlangıç dönüşümlü eylem öbekleri ilk defa Johanson tarafından ileri sürülmüştür (Johanson, 1971: 212-218'den akt. Bacanlı, 2014: 49). Johanson'a göre (2000: 62) bu eylemlerin başlangıcı, dönüşümün gerçekleştiği kritik sınırdır.

Johanson, her başlangıç dönüşümlü (*initiotransformative*) eylemin kendi içerisinde gelişimsel olarak birbirini izleyen iki eylemi barındırdığını (2016: 181); bunlardan ilkinin bitiş sınırlı/sonlu (*telic*) ve devinimli olup ikincisinin ise bitiş sınırsız/sonsuz (*atelic*) ve durağan olduğunu ifade etmiştir (2000: 63). Bu görüş bakımından başlangıç aşamasının bitmesiyle durum aşaması başlar (2016: 181) ve bu eylemler bir duruma girme kavramını durumun kendisiyle birleştirirler. Öte yandan bu eylemlerin ilk evresi anlık zaman belirteçleriyle uyumluyken ikinci evresi sınırlayıcı süre belirteçleriyle uyumluluk göstermektedir (2000: 62-63). Nitekim başlangıç dönüşümlü eylemlerde eylemin başlangıcını takip eden bir süreç söz konusudur. Eylemin ilk evresi duruma başlama hâli, ikinci evresi ise o durumda olma hâlidir.

Johanson, Türkçe "otur-" eyleminin başlangıç dönüşümlü olduğunu (2000: 63) ve başlangıç dönüşümlü eylemlerin "*Saat 1'de x-di ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu.* / *X-di, demek ki şimdi x-iyor*." test formülünde *x*'in yerine kullanılabileceğini ifade etmiştir (2016: 185).

2.2.2.2. Dönüşümsüz (*Non-transformative*) Eylemler

Johanson (2000: 64), belirgin bir başlangıç veya bitiş sınırı olmayan eylemleri dönüşümsüz (*non-transformative*) olarak nitelendirmiştir. Bu görüş bakımından söz konusu eylemlerde başlangıç, süreç ve bitiş şeklindeki üç evre de eşit derece önemli olduğundan herhangi bir sınırlama hariç tutulur. Bir başka ifadeyle dönüşümsüz eylemler kritik bir evreden yoksundur.

Johanson'a göre (2000: 64) eylemin içeriği zirve noktasına sahip olmadığından, hareketin başladığı an hareketin gerçekleşmiş kabul edilmesi için yeterlidir. Dolayısıyla eylem herhangi bir noktada kesintiye uğrasa da yine gerçekleşmiş sayılır. Öte yandan bu eylemler, eylemin belirli bir süre gerçekleştirildiğini belirten sürerlik (x zamanı boyunca=*for x time*) ve anlık zaman belirteçleriyle de uyumludur.

Johanson, "ağla- (*cry*), dans et- (*dance*), bil- (*know*), koş- (*run*), iste- (*want*), çalış (*work*), yaz- (*write*)" gibi eylemlerin dönüşümsüz olduğunu (2000: 64) ve dönüşümsüz

eylemlerin "*x-di mi?* / *Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.*[13]" test formülünde *x*'in yerine kullanılabileceğini ifade etmiştir (2016: 168).

2.2.2.2.1. Devinimli (*Dynamic*) Dönüşümsüz Eylemler

İç-süreçsel gelişim anlamında devinimli olan devinimli (*dynamic*) dönüşümsüz eylemler, devinimli olmayan (*non-dynamic*) dönüşümsüz eylemlere göre daha kısa sürede gerçekleşmektedir. Genellikle aşamalı bir değişimle birlikte ilerlemenin söz konusu olduğu bu eylemler, söz gelimi "çok hızlı yaz-" (*write very fast*) gibi hız ifadeleriyle birleşebilirler (2000: 64-65).

Söz gelimi, "yak- (*burn*), ye- (*eat*), büyü- (*grow*), bak- (*look*), oyna- (*play*), dik- (*sew*), şarkı söyle- (*sing*), konuş- (*speak*), yürü- (*walk*), yıka- (*wash*)" gibi eylemler devinimli dönüşümsüzler sınıfına girmektedir (2000: 64).

2.2.2.2.2. Devinimli Olmayan (*Non-dynamic*) Dönüşümsüz Eylemler

Devinimli olmayan (*non-dynamic*) dönüşümsüz eylem içeriği durağan, homojen ve iç-süreçsel gelişimden yoksun olarak kavramlaştırılmaktadır. Bu eylemler "özellikler, ilişkiler, bilgi ve sahip olma" gibi nispeten değişmeyen, zamana bağlı fiziksel, ruhsal ve sosyal durumları kapsamaktadır. Öte yandan devinimli (*dynamic*) dönüşümsüz eylemlere göre daha az somut ve daha az etkendir. Aşamalı ifadeleri dışlayan bu eylemler hız ve genellikle tekrar ifadeleriyle uyumsuz olup içeriklerinde içsel gelişimi çok az barındırmaktadır (2000: 65).

Söz gelimi, "kör ol- (*be blind*), içer- (*contain*), kal- (*remain*)" gibi eylemler devinimli olmayan dönüşümsüzler sınıfına girmektedir (2000: 65).

Tablo 12. Johanson'un Kılınış Tasnifi (2000: 59-66)

1. Dönüşümlü (*Transformative*) Eylemler [5.2.1.][14]	
1.1. Bitiş Dönüşümlü (*Finitransformative*) Eylemler [5.2.1.1.]	ulaş- (*reach*), öl- (*die*)
1.1.1. Anlık (*Momentaneous*) Bitiş Dönüşümlü Eylemler [5.2.1.1.1.]	düş- (*drop*), patla- (*explode*), hapşır- (*sneeze*)

[13] Karadoğan (2009: 17), Johanson'un sunduğu "*x-di mi?* / *Evet, x-di ve de hâlâ x-iyor.*" formülünün üslup bakımından sorunlu olduğunu düşünerek dönüşümsüz eylemler için "*x-di mi?* / *x-meye başladı mı? Evet, x-meye başladı ve hâlâ x-iyor*." formülünü önermiş ve önerdiği bu formülün Türkçeye daha uygun olduğunu ifade etmiştir.

[14] Köşeli parantez içindeki numaralandırmalar orijinal kaynaktan alınmıştır.

1.1.2. Anlık Olmayan (*Non-momentaneous*) Bitiş Dönüşümlü Eylemler [5.2.1.1.2.]	öl- (*die*), don- (*freeze*), uyandır- (*waken*), inşa et- (*build*), büyü- (*grow*), geliştir- (*improve*)
1.2. Başlangıç Dönüşümlü (*Initiotransformative*) Eylemler [5.2.1.2.]	otur-
2. Dönüşümsüz (*Non-transformative*) Eylemler [5.2.2.] ağla- (*cry*), dans et- (*dance*), bil- (*know*), koş- (*run*), iste- (*want*), çalış- (*work*), yaz- (*write*)	
2.1. Devinimli (*Dynamic*) Dönüşümsüz Eylemler [5.2.2.1.]	yak- (*burn*), ye- (*eat*), büyü- (*grow*), bak- (*look*), oyna- (*play*) dik- (*sew*), şarkı söyle- (*sing*), konuş- (*speak*), yürü- (*walk*), yıka- (*wash*)
2.2. Devinimli Olmayan (*Non-dynamic*) Dönüşümsüz Eylemler [5.2.2.2.]	kör ol- (*be blind*), içer- (*contain*), kal- (*remain*)

2.2.3. Agop Dilâçar'ın Tasnifi (1971)

Dilâçar (1971: 110), eylemleri kılınış özellikleri bakımından *kesiksiz* ve *kesikli* olmak üzere iki üst sınıfa ayırmış ve bunlara çeşitli alt sınıflar sunmuştur.

Dilâçar (1971: 110-111), öte yandan kılınışın Türkçedeki bazı eylem zamanlarına ve betimlemeli/tasvirî eylemlerdeki kip (İng. *mood*, *mode*) kavramına karışmış olabileceğini ileri sürmüştür. Eylem zamanlarına karışan kılınış türü için "zaman kılınışı" (*aspect temporel*) terimini kullanmış ve zaman kılınışının eylemlik (İng. *inifinitive*) yapısında da var olduğunu ifade ederek sürerlik bildiren "*aramak*" ve sürerlik bildirmeyen "*bulmak*" örneklerinin -{(I)yor} biçim birimiyle kullanımına dikkat çekmiştir. Buna göre -{(I)yor} biçim birimi genellikle sürerlik bildiren eylemler için kullanıldığından, "*yitirdiğimi arıyorum*" ifadesinin aksine "*yitirdiğimi buluyorum*" ifadesi kullanıma uygun değildir. Dilâçar, betimlemeli/tasvirî eylemlerdeki kip kavramına karışan kılınış türü için ise "kip mastarı" (*infinitif modal*) terimini kullanmış ve bu bağlamda *gidecek olmak* (davranış, intentionel), *çıkıvermek* (tezlik, hâtif), *yazıvermek* (kolaylık, facilitatif), *düşeyazmak* (yaklaşma, approximatif), *yazıp durmak* (devam, persistentiel), *kullanılagelmek* (süregelmeli, perduratif), *küçümsemek* (öyle sayma, considératif), *bakakalmak* (inkisar-şaşma, déceptif), *bilmezlikten gelmek* (yapmacık, apparitionnel), *yazacağı tutmak* (beklenmedik istek, désidératif imprévu) örneklerini vermiştir.

Tablo 13. Dilâçar'ın Kılınış Tasnifi (1971: 110)

			a. girişmeli (*inchoatif*): yeşermek	
			b. bırakmalı (*décessif*): soysuzlaşmak	
			c. süregelmeli (*perduratif*): çaşıtlamak	**a. olmalı (*existentiel*)**: gözetlemek

<table>
<tr><td rowspan="8">I. Kesiksiz (non-interrompu)</td><td rowspan="7">A. Sürekli (continu): aramak</td><td rowspan="2">1. oluşlu (virtuel): kızarmak</td><td>(Çağataycada=casusluk etmek)</td><td>b. kapsamlı (possessionnel): parıldamak</td></tr>
<tr><td rowspan="6">2. edişli (agentiel): dövmek</td><td colspan="2">a. etmeli (factitif): ufalamak</td></tr>
<tr><td colspan="2">b. yapmalı (effectif): duvar örmek</td></tr>
<tr><td colspan="2">c. uğraşmalı (tractatif): kuşlamak (lehçelerde: =kuş avlamak)</td></tr>
<tr><td colspan="2">ç. etkilemeli (affectif): korkutmak</td></tr>
<tr><td colspan="2">d. donatmalı (équipatif): ağaçlandırmak</td></tr>
<tr><td colspan="2">e. yoksunlamalı (privatif): silâhsızlandırmak</td></tr>
<tr><td rowspan="2">B. Süreksiz (momentané): bulmak</td><td colspan="3">f. araçlamalı (instrumentatif): fırçalamak</td></tr>
<tr><td colspan="3">1. başlamalı (ingressif): yola koyulmak</td></tr>
<tr><td rowspan="3">II. Kesikli (interrompu)</td><td colspan="3">2. bitirmeli (terminatif): erişmek</td></tr>
<tr><td colspan="4">A. Üstüsteli (itératif): damlamak</td></tr>
<tr><td rowspan="2">B. Yinelemeli (fréquentatif): atıştırmak</td><td colspan="3">1. yeğinlemeli (intensif): şaşalamak</td></tr>
<tr><td colspan="3">2. yeğnilmeli (diminutif): gülümsemek</td></tr>
</table>

2.2.4. Bernard Comrie'nin Tasnifi (1976)

Comrie (1976: 41-51), kılınış yerine "içkin anlam" (*inherent meaning*) terimini kullanmış ve eylemlerin içkin anlamlarını karşıtlıklar çerçevesinde anlık ve sürerli (*punctual and durative*), erekli ve ereksiz (*telic and atelic*), durum ve devinimli durum (*state and dynamic situation*)[15] olmak üzere tasnif etmiştir.

2.2.4.1. Anlık ve Sürerli (*Punctual and Durative*)

Comrie'ye göre sürerli (*durative*) (1976: 41-42), verilen bir durumun belirli bir süre sürmesini (veya en azından belirli bir süre sürdüğünün düşünülmesini) ifade ederken sürerlinin karşıtı olan anlık (*punctual*) ise zaman içerisinde sürmeyen (zaman içerisinde sürdüğü düşünülmeyen) dolayısıyla anlık olarak gerçekleşen bir durumun niteliği anlamına gelmektedir. Buradaki önemli nokta anlık durumların çok kısa bir süresinin dahi olmadığı ve dolayısıyla bir içyapıdan da yoksun olduğudur.

Anlık eylemlere sıklıkla verilen bir örnek olarak "öksür-" (*cough*) eylemini değerlendiren Comrie (1976: 42), bu anlamsal kısıtlamanın dışına çıkarak bir ayrım yapmış ve tek bir öksürme durumunun anlık edim (*semelfactive*), bir dizi öksürme durumunun ise tekrarlı (*iterative*) olduğuna dikkat çekmiştir. Akabinde tek bir öksürmenin

[15] Bu bölümde Comrie'ye ait terimlerin Türkçe karşılığı olarak Güven'in (2008: 134, 136-137) önerdiği terimlerden hareket edilmiştir.

katı anlamda anlık olmadığı, bunun yerine çok kısa bir süre süren bir duruma atıfta bulunduğu yönündeki itirazların da varlığına değinerek gerçek zamanlı olunduğu sürece birisinin bu durumu oluşturan süreye veya ardışık aşamalara atıfta bulunmak istemesinin pek olası olmadığını ifade etmiştir. Comrie (1976: 43), bu noktada bir diğer örnek olarak Vendler'in (1957: 147) erişmeler (*achievements*) sınıfında incelediği "zirveye ulaş-" (*reach the summit*) eylem öbeğini sunmuştur. Comrie'ye göre "John dağın zirvesine ulaştı." (*John reached the summit of the mountain.*) tümcesinde John'un henüz zirveye ulaşmadığı bir an ve zirveye ulaştığı bir an vardır ki bu iki an arasında zamansal bir aralık yoktur. Dolayısıyla anlık olan "zirveye ulaş-" eylem öbeğinin ancak tamamlanmamış biçimleri tekrarlı bir anlama sahiptir. Söz gelimi bazı askerler zaten zirveye ulaşmış bazıları ise henüz ulaşmamış anlamını karşılayan "Askerler zaten zirveye ulaşıyor." (*The soldiers are already reaching the summit*.) tümcesinde zirveye ulaşmanın birkaç bireysel eylemi vardır.

2.2.4.2. Erekli ve Ereksiz (*Telic and Atelic*)

Comrie'ye göre (1976: 44) ereklilik (*telic*) ve ereksizlik (*atelic*), sürerli durumlara atıfta bulunsa da aralarında iç yapıları açısından önemli bir ayrım vardır. Ereklilikte eylemin zorunlu olarak tamamlanması gereken bir bitiş sınırı söz konusudur. Dolayısıyla bitiş sınırına ulaşmadan eylem gerçekleşmiş sayılmaz. Ereksizlikte ise eylemin süreci sonsuz bir şekilde uzatılabilir veya herhangi bir noktada kesilebilir. Yine de eylem gerçekleşmiş sayılır.

Comrie (1976: 44), erekli ve ereksiz kavramlarını "John şarkı söylüyor." (*John is singing.*) ve "John bir sandalye yapıyor." (*John is making a chair.*) tümceleriyle örneklendirmiştir. Comrie'ye göre John'un şarkı söylemesi ve bir sandalye yapması, kısa veya uzun bir süre süren dolayısıyla da sürerliğe atıfta bulunan durumlardır. Ancak bir sandalye yapma durumunun gerçekleşmesi için bitiş sınırına ulaşılması gerekirken şarkı söyleme durumunda böyle bir zorunluluk yoktur. Bir başka ifadeyle John şarkı söylemeyi ve bir sandalye yapmayı herhangi bir noktada bırakırsa şarkı söylemiş ancak sandalye yapmamış olarak sayılır. Dolayısıyla "bir sandalye yap-" (*making a chair*) durumu erekli (bitiş sınırlı/sonlu), "şarkı söyle-" (*singing*) durumu ise ereksizdir (bitiş sınırsız/sonsuz).

Comrie (1976: 45), ilk bakışta erekli durumlara atıfta bulunan eylemlere erekli, ereksiz durumlara atıfta bulunan eylemlere ise ereksiz demenin o kadar da basit olmadığına değinerek durumların yalnızca eylemlerle değil, daha ziyade eylemin özne ve nesne argümanlarıyla birlikte tarif edildiğini ifade etmiştir. Bu görüş bakımından "John şarkı söylüyor." (*John is singing*.) ereksiz, "John bir şarkı söylüyor." (*John is singing a song.*) ise erekli bir durumu tarif eder. Burada ereksiz durumun erekli duruma geçişi bitiş sınırını zorunlu kılan "bir" sözcüğünden kaynaklanmaktadır.

2.2.4.3. Durum ve Devinimli Durum (*State and Dynamic Situation*)

Comrie'ye göre (1976: 48-49) durum (*state*) eylemlerinin iç evreleri değişim veya devinimden yoksun iken devinimli durum (*dynamic situation*) eylemlerinin iç evrelerinde değişim söz konusudur.

Comrie (1976: 49), durum ve devinimli durum kavramlarını "John yaşadığım yeri biliyor." (*John knows where I live.*) ve "John koşuyor." (*John is running.*) tümceleriyle örneklendirmiştir. Comrie'ye göre John'un yaşadığım yeri bilmesi durumunda eylemin tüm iç evreleri aynıdır. Bir başka ifadeyle bilme eylemine hangi zaman noktasından bakılırsa bakılsın aynı durumla karşılaşılacaktır. Öte yandan John koştuğunda bir anda tek ayağı yerde iken başka bir anda hiçbir ayağı yerde olmayacağından eylemin iç evreleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla "bil-" (*know*) durumu değişim içermezken devinimli durum olan "koş-" (*run*) değişim içermektedir.

Ayakta durma durumundaki pozisyonlar, raftaki kitapların konumunun ara sıra değiştirilmesi gibi örneklerden hareketle bazı durumların değişimi tümüyle reddetmediğine dikkat çeken Comrie (1976: 49), bu nedenle devinimli durumların zorunlu olarak değişimi içerdiğini durumların ise değişimi ya içerdiğini ya da içermediğini ifade etmiştir.

Comrie'ye göre (1976: 49) durumlarda, söz konusu durumu değiştirecek bir şey gerçekleşmediği sürece durum devam eder. Bu, "ayakta dur-" (*standing*) ve "bil-" (*know*) durumları için de geçerlidir. Buna karşılık devinimli durumlarda, durum sürekli olarak yeni bir enerjiye bağlı kalırsa devam eder. Söz gelimi John koşmak için çaba göstermeyi bırakırsa durmuş olacaktır. Dolayısıyla bir durumda kalmak için çaba gerekmezken devinimli bir durumda kalmak çaba gerektirir.

Tablo 14. Comrie'nin Kılınış Tasnifi (1976: 41-51)

Anlık (*Punctual*)	**Sürerli (*Durative*)**
tek bir öksür- (*one single cough*), zirveye ulaş- (*reach the summit*)	-
Erekli (*Telic*)	**Ereksiz (*Atelic*)**
bir sandalye yap- (*making a chair*)	şarkı söyle- (*singing*)
Durum (*State*)	**Devinimli Durum (*Dynamic Situation)***
bil- (*know*)	koş- (*run*)

2.2.5. Carlota S. Smith'in Tasnifi (1997)

Smith, kılınışı "durum görünüşü" (*situation aspect*) başlığı altında incelemiş (1997: 17-37) ve "hâl türleri" (*the situation types*) olarak adlandırdığı beş sınıfa ayırmıştır (1997: 22-35).

Hâl türlerini durum (*state*) ve olay (*event*) şeklinde iki üst sınıfa ayıran Smith (1997: 3), olayları da kendi içinde edim (*activity*), tamamlama (*accomplishment*), anlık edimler (*semelfactives*) ve erişme (*achievement*) olmak üzere dört alt sınıfa ayırmıştır[16]. Smith'e göre (1997: 19), devinimlilik (*dynamism*), ereklilik (*telicity*) ve sürerlik (*durativity*) ise söz konusu beş temel hâl türünü ayıran ve üç karşıt çift oluşturan zamansal özelliklerdir.

(Devinimlilik) [Durağan / Devinimli] = (*Dynamism*) [*Static / Dynamic*]

Smith'in (1997: 19) temel ayrım olarak ifade ettiği durağanlık ve devinimlilik, hâl türlerini "durumlar" (*states*) ve "olaylar" (*events*) sınıflarına ayırır. Bu bağlamda durumlar durağan (*static*), olaylar ise devinimlidir (*dynamic*). Öte yandan durumlar, tek ve değişim göstermeyen bir sürece sahip en basit hâl türü iken olaylar zaman içinde gerçekleşerek farklı anlardaki ardışık aşamalardan oluşurlar.

(Ereklilik) [Erekli / Ereksiz] = (*Telicity*) [*Telic / Atelic*]

Smith'e göre (1997: 19) olaylar erekli (*telic*) veya ereksiz (*atelic*) olabilir. Bu bağlamda erekli olaylar, olayın sonucunu veya hedefini oluşturan bir durum değişikliğine,

[16] Smith'in hâl türleri, Vendler'in (1957) edimler (*activities*), tamamlamalar (*accomplishments*), erişmeler (*achievements*), durumlar (*states*) olmak üzere dört sınıftan oluşan kılınış tasnifine benzerlik göstermektedir. Smith, Vendler'in tasnifine ilaveten anlık edimler (*semelfactives*) sınıfını sunmuştur.

doğal bir bitiş noktasına veya içsel bir sınıra sahiptir. Öte yandan süreci ifade eden ereksiz olaylar ise herhangi bir zamanda durabildiklerinden bitiş noktası keyfîdir.

(Sürerlik) [Sürerli / Anlık] = (*Durativity*) [*Durative / Instantaneous*]

Hâllerin sürerli (*durative*) veya anlık (*instantaneous*) olabileceğini belirten Smith (1997: 19), anlık kavramını bir idealleştirme olarak değerlendirmiş ve bu sınıfa giren eylemlerin anlık olma özelliklerini bozmadan birkaç milisaniye sürebildiğini ifade etmiştir. Buradan hareketle sürerlilerin bir süreç ifade ettiğini, anlıkların ise çok kısa bir süre barındırmasına rağmen zaman çizgisi üzerinde noktasal olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.5.1. Durumlar (*States*)

Smith'e göre (1997: 32) durumlar (*states*), bir an veya bir aralık için geçerli olan hâllerdir. Bu hâl türünün zamansal özellikleri durağan (*static*) ve sürerli (*durative*) şeklindedir. Dolayısıyla bir durum belirli bir aralık boyunca geçerli olduğunda, söz konusu aralığın her alt aralığı için de geçerlidir. Öte yandan bir durumun başlangıç ve bitiş sınırı durumun bir parçası değil, durum değişikliklerini oluşturan farklı hâllerdir. Durum değişikliğinde ise dış etkene ihtiyaç duyulur.

Smith (1997: 47), durumların basit süreli ve anlık belirteçlerle kullanılabileceğini ancak dolaylı süre bildiren belirteçlerle kullanımının dil bilgisi kurallarına aykırı olduğunu belirtmiştir.

Söz gelimi, "çiftliğe sahip ol- (*own the farm*), Kopenhag'da ol- (*be in Copenhagen*), uzun boylu ol- (*be tall*), hayaletlere inan- (*believe in ghosts*)" gibi eylemler durumlar sınıfına girmektedir (1997: 32).

2.2.5.2. Olaylar (*Events*)

Smith'e göre durumlar (*states*) ile olaylar (*events*) arasındaki farklardan biri parça bütün ilişkisiyken (1997: 35) diğeri ise durumların durağan (*static*) olayların ise devinimli (*dynamic*) oluşudur (1997: 19, 35). Buna bağlı olarak olaylar ereklilik ve sürerlik özellikleri bakımından dört alt sınıfta incelenmiştir.

2.2.5.2.1. Edimler (*Activities*)

Smith'e göre (1997: 23) edimler (*activities*), fiziksel veya zihinsel aktiviteleri içeren ve bir süreçten oluşan hâl türüdür. Bu hâl türünün zamansal özellikleri devinimli (*dynamic*), ereksiz (*atelic*) ve sürerli (*durative*) şeklindedir. Erek noktaları keyfî olan edimler, sonlanır veya dururlar ancak bitmezler. Bir edimin sonlanması olayın yapısından kaynaklı değil, açık veya örtük bir zamansal sınır ile ilgilidir.

Söz gelimi, "parkta yürü- (*stroll in the park*), gül- (*laugh*), dön- (*revolve*), düşün- (*think about*), keyfini çıkar- (*enjoy*), kiraz ye- (*eat cherries*)" gibi eylemler edimler sınıfına girmektedir (1997: 23).

2.2.5.2.2. Tamamlamalar (*Accomplishments*)

Smith'e göre (1997: 26) tamamlamalar (*accomplishments*), bir süreç ve sonuçtan veya durum değişikliğinden oluşan hâl türüdür. Söz konusu durum değişikliği sürecin tamamlanmasıdır. İçsel olarak bir bitiş sınırına ve bu bitiş sınıra ilerlerken ardışık aşamalara sahip olan tamamlamaların zamansal özellikleri devinimli (*dynamic*), erekli (*telic*) ve sürerli (*durative*) şeklindedir.

Smith (1997: 29), tamamlama tümcelerinde sayılabilir bir argümana sahip eylem takımının olması gerektiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla argüman sayılabilirse olay, "bir köprü inşa et-" (*build a bridge*) ve "üç elma ye-" (*eat 3 apples*) örneklerinde olduğu gibi, sonludur.

Smith (1997: 26), tamamlamalar ile edimler (*activities*) arasındaki ayrıma da dikkat çekmiştir. Bu ayrıma göre daha önce bahsi edildiği gibi edimler durur veya sonlanır ancak bitmez (1997: 23, 26); tamamlamalar ise biter veya tamamlanır. Smith'in edimler bahsinde sunduğu "parkta yürü-" (*stroll in the park*) (1997: 23) ve tamamlamalar sınıfına aldığı "okula yürü-" (*walk to school*) örneğinde tümleçteki işaretleyicilerin işlevi, bu ayrımı kavramak açısından dikkate değerdir. Bir kişinin okula yürümesi ve en sonunda okula varması eylemin tamamlandığını gösterirken (1997: 26) parkta yürümesi herhangi bir sınırlama belirtmediğinden eylem devam etmektedir.

2.2.5.2.3. Anlık Edimler (*Semelfactives*)[17]

[17] *Semelfactive* teriminin Türkçe karşılığı olan *anlık edim* adlandırması Güven'den (2008: 136) alınmıştır.

Smith'e göre (1997: 29) en basit olay türü olan anlık edimler (*semelfactives*), yalnızca meydana gelmeden oluşan, sonuç veya çıktısı olmayan tek aşamalı olaylardır. Tek aşamalı olaylar oldukları için de içsel olarak sınırlıdır. Bu hâl türünün zamansal özellikleri devinimli (*dynamic*), ereksiz (*atelic*) ve anlık (*instantaneous*) şeklindedir.

Söz gelimi, "kapıyı çal- (*knock at the door*), hıçkır (*hiccup*), kanat çırp- (*flap a wing*)" gibi eylemler anlık edimler sınıfına girmektedir (1997: 29).

Anlık edimlerin aksine tekrarlayan aşamalar hâlinde gerçekleşen olaylar çoklu edimler (*multiple-event activities*) sınıfına girmektedir. Çoklu edimlere "Mary beş dakika boyunca kapıyı çaldı." (*Mary knocked for five minutes*.) tümcesinde olduğu gibi belirteç veya bir başka işaretleyici tarafından gönderim sağlanabilir. Öte yandan "göz kırp- (*blink*), öksür- (*cough*), kapıyı çal- (*knock*)" gibi eylemler tekrarlı gerçekleşme eğilimindedir ancak tek olaylar olarak da gerçekleşebilirler (1997: 30).

2.2.5.2.4. Erişmeler (*Achievements*)

Smith'e göre (1997: 30) erişmeler (*achievements*), bir durum değişikliğine yol açan ve tek aşamadan oluşan anlık olaylardır. Bu hâl türünün zamansal özellikleri devinimli (*dynamic*), erekli (*telic*) ve anlık (*instantaneous*) şeklindedir. Erişmelerin başlangıç veya bitiş aşamaları olayla ilişkilendirilebilir ancak onun bir parçası olarak kabul edilmez.

Smith (1997: 31), erişmelerin ön aşamalara izin verdiğini veya ön aşama gerektirdiğini belirtmiştir. Söz gelimi, bir koşu yarışında "yarışı kazan-" (*win a race*) eylem öbeği ön aşama olan "koş-" (*run*) eylemini gerekli kılmaktadır. Aynı şekilde "zirveye ulaş-" (*reach the top*) eylem öbeğinin gerekli olan ön aşaması "tırman-" eylemidir.

Söz gelimi, "evden çık- (*leave the house*), zirveye ulaş- (*reach the top*), Jane Teyzeyi tanı- (*recognize Aunt Jane*)" gibi eylemler erişmeler sınıfına girmektedir (1997: 30).

Tablo 15. Smith'in Kılınış Tasnifi (1997: 22-35)

HÂL TÜRLERİ (*THE SITUATION TYPES*)	
Durumlar (*States*)	çiftliğe sahip ol- (*own the farm*), Kopenhag'da ol- (*be in Copenhagen*), uzun boylu ol- (*be tall*), hayaletlere inan- (*believe in ghosts*)

Olaylar (*Events*)	**Edimler (*Activities*)**	parkta yürü- (*stroll in the park*), gül- (*laugh*), dön- (*revolve*), düşün- (*think about*), keyfini çıkar- (*enjoy*), kiraz ye- (*eat cherries*)
	Tamamlamalar (*Accomplishments*)	bir köprü inşa et- (*build a bridge*), üç elma ye- (*eat 3 apples*), okula yürü- (*walk to school*)
	Anlık Edimler (*Semelfactives*)	kapıyı çal- (*knock at the door*), hıçkır- (*hiccup*), kanat çırp- (*flap a wing*)
	Erişmeler (*Achievements*)	yarışı kazan- (*win a race*), zirveye ulaş- (*reach the top*), evden çık- (*leave the house*), Jane Teyzeyi tanı- (*recognize Aunt Jane*)

Adı geçen araştırmacıların kılınış ulamı ile ilgili çalışmaları dışında alan yazınındaki bazı çalışmalarda da çeşitli tasnif denemeleri mevcuttur.[18]

[18] bk. Mourelatos, 1978: 423; Bach, 1986: 62; Verkuyl, 1993: 18; Aydemir, 2006: 124; Bacanlı, 2014: 64

3. ALGILAMA YETENEĞİ OLARAK *DUYULAR*

3.1. Duyu (Sense) Kavramı

Duyu; felsefe, psikoloji ve fizyoloji gibi çeşitli alanlarda farklı şekillerde tanımlanan disiplinler arası bir kavramdır. Felsefede duyu kavramı kimi düşünürler tarafından bilginin kaynağı olarak kabul edilirken (Yıldırımer, 2013: 98) psikolojide bilinç durumuyla ilişkilendirilmiştir. Fizyolojide ise duyular; duyu reseptörleri (alıcı) ve merkezî sinir sistemi arasındaki etkileşimin sonucunda gerçekleşen biyolojik bir süreç olarak incelenmiştir.

Duyu sözcüğü *Güncel Türkçe Sözlük*'te "İnsanların ve hayvanların, dış dünyanın uyaranlarını görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarıyla algılama yeteneği; his[19]" ve *Eğitim Terimleri Sözlüğü*'nde (1974) "İnsan ve hayvanlarda dış dünyanın etkisini duyma yeteneği." şeklinde tanımlanmıştır. Duyu sözcüğünün "Uyarımları alma yetisi." şeklinde tanımlandığı *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nde (1975) ise "Başlıca duyular olan görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma duyuları, duyu organları aracılığıyla alınır. Ayrıca basınç ve ısı duyuları, denge duyusu, uzay duyusu, zaman duyusu, yön duyusu gibi duyular da vardır." şeklinde açıklamalara yer verilmiştir.

Aristoteles bazı şeylerin akılla bazılarının bilgiyle bazılarının görüşle bazılarının ise duyuyla ayırt edildiğine değinmiş (2019: 45) ve duyuyu "duyulurların biçimlerini maddesiz kabul etme gücü olan" bir çeşit oran yani logos olarak tanımlamıştır (2019: 159).

Budak (2021: 228), *Psikoloji Sözlüğü*'nde duyunun nesneye veya yaşantıya dair geçmişte edinilen bilgiyi gerekli kılmayan salt bir bilinç durumu olduğuna dikkat çekmiş ve duyu kavramını şu şekilde tanımlamıştır:

> "Bir duyu sinirinin, alıcı sinirin ya da duyu organlarından birisinin uyarılması sonucu beynin belli bir bölgesinin aktifleşmesiyle oluşan bir izlenim veya bu izlenimin farkında olma durumu; bir dış uyarıcının (ses, koku, renk, şekil, tat, sıcaklık, basınç, vb.) veya vücudun kendi içindeki bir değişikliğin (açlık, susuzluk, bulantı, cinsel heyecan, vb.) yarattığı duyu yaşantısı veya bilinç durumu; algı süreçlerinde kullanılan duyu verilerinin ham hali." (2021: 228).

[19] https://sozluk.gov.tr/, 18.03.2025

Psikoloji alanında duyu kavramını tanımlama yoluna giden bir diğer araştırmacı Plotnik'tir. Plotnik (2009: 93) gözlerin, kulakların, burnun, derinin ve dilin çevreden otomatik olarak bilgi toplayan duyu organları olduğunu ifade etmiş ve duyuların anlaşılmasına yardımcı olacak üç tanımdan bahsetmiştir:

> i. İletim: Duyu organlarının fiziksel enerjiyi, işlenmek üzere beyne göndermek için sinir akımına dönüşen elektrik sinyallerine çevirmesidir.
> ii. Uyum Sağlama: Duyu organlarının sürekli bir uyarım seviyesine karşı tepkisinin azalmasıdır.
> iii. Duyular Algılara Karşı: Duyular, duyu organlarından gelen elektrik sinyallerinin beyin tarafından işlenmesinden sonra meydana gelen nispeten anlamsız bilgi parçacıklarıdır (2009: 93).

Fizyolojide duyu sözcüğünün *his*, *hassa* anlamında kullanıldığını ifade eden Tanalp'e göre (1975: 5) reseptif (algılayıcı) faaliyetin tümünü anlatan duyu aygıtı, son organının uyarılması sonucu o organda ortaya çıkan özel bir olaydır.

Duyu kavramı felsefe, psikoloji ve fizyoloji gibi alanların dışında dil bilimsel çalışmalara da konu olmuştur. Bu bağlamda Özgül ve Laçin'e göre (2021: 571) duyu kavramı duyulama faaliyetini fark ettiren içsel bir güç ve dış uyarıcıları duyu organları yardımıyla algılama yeteneğidir.

3.2. Duyu Organları

İnsanoğlu dünyayı algılamak ve anlamlandırmak için bir dizi karmaşık sistem geliştirmiştir ve bu sistemlerin başında duyu organları yer almaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde duyu organlarının *göz*, *kulak*, *dil*, *burun* ve *deri* olmak üzere beş sınıfa ayrıldığı ancak duyu türlerinin görme, işitme, tat alma, koku alma ve dokunma ile sınırlı kalmadığı görülmektedir. Bu bölümde duyu organlarının daha çok fizyolojik yapısı ve işlevleri açıklanacak, duyu türleri konusundaki ayrıntı bilgiler ilgili bölümde verilecektir.

3.2.1. Göz

Görme duyusu canlıların temel duyularından biridir ve bu duyunun alıcı organı gözdür (Arkonaç, 1993: 67; Cüceloğlu, 2023: 110). Bir duyu organı olarak göz *Biyoloji Terimleri Sözlüğü*'nde (1998) şu şekilde tanımlanmıştır:

> "Işığa duyarlı olan ve görmeyi sağlayan, çeşitli hayvanlarda basit göz, bileşik göz gibi farklı yapılarda ve sayılarda bulunan organ. İnsanda, kafatasının orbit denilen çukuruna yerleşmiş, dışta sklera ve kornea tabakaları, ortada damar tabaka (koroit, silli cisimcik, iris) ve içte retina tabakasından oluşan, irisin önünde ve arkasında ön ve art odalar

bulunan, bütün tabakaların çevrelediği en iç kısmı dolduran camsı (vitröz) maddeden yapılmış bir çift organ.[20]"

Tanalp (1975: 106) gözün *göz yuvarlağı* ve *yardımcı oluşumlar* olmak üzere iki kısımdan oluştuğunu belirterek göz yuvarlağını oluşturan yapıların görmenin sağlanmasına, yardımcı oluşumların ise gözün beslenmesi, korunması ve görme ile ilgili bazı işlevlerin yerine getirilmesine hizmet ettiğini ifade etmiştir.

Göz yuvarlağı üç katmandan oluşmaktadır:

i. Dış tabaka
ii. Orta tabaka
iii. İç tabaka (1975: 107)

Gözün yardımcı oluşumları altı kısımdan oluşmaktadır:

i. Göz çukuru
ii. Göz kapakları
iii. Göz yaşı organı
iv. Gözün hareket organı
v. Görme organının damarları
vi. Görme organının sinirleri (1975: 113)

Gözün görme haricinde farklı işlevleri de bulunmaktadır. Bu konuda Tanalp (1975: 153) dengenin sağlanmasında gözün önemli bir role sahip olduğunu ifade etmiştir. Tanalp'in (1975: 59) sunduğu vestibüler reaksiyon testlerinden biri olan denge testinde de gözün bu rolüne dikkat çekilmiştir. Örnek teste göre kişi ayakta durup gözlerini kapattığı zaman uzun bir süre dengede kalabilmelidir. Eğer kişi aynı pozisyondayken gözlerini kapatıp dengede kalamaz ise bu durum denge mekanizmasındaki bir soruna işarettir.

Gözün önemli işlevlerinden birisi de derinliği algılamasıdır (Tanalp, 1975: 153; Hall, 2013: 630). Hall (2013: 630), görsel nesnelerin mesafelerini değerlendiren derinlik algılamasını her iki gözün görüş farklılığına dikkat çekerek açıklamıştır. Bu bağlamda iki göz arasındaki mesafenin 5 santimetreden daha uzak olması nedeniyle iki retina üzerindeki görüntünün farklı olduğunu, nesne yaklaştıkça da bu farklılığın arttığını belirten Hall, bu nedenle iki gözün birbiriyle tamamen birleşmesi durumunda dahi, iki görsel resmin tüm karşılık gelen noktalarının aynı anda uyumlu hâle getirilemeyeceğini,

[20] https://sozluk.gov.tr/, 20.03.2025

öte yandan cismin gözlere yaklaştıkça uyum derecesinin azalacağını ve bu uyumsuzluk derecesinin derinlik algılamasının sinirsel mekanizmasını sağlayacağını ifade etmiştir.

3.2.2. Kulak

İşitme duyusu hemen hemen görme duyusu derecesinde önemlidir (Tanalp, 1975: 63) ve bu duyunun alıcı organı kulaktır. Bir duyu organı olarak kulak üç kısımdan oluşmaktadır:

i. Dış kulak
ii. Orta kulak
iii. İç kulak (Tanalp, 1975: 63-64; Cüceloğlu, 2023: 107; Plotnik, 2009: 102; Morgan, 2022: 230)

Tanalp (1975: 63) kulak sayesinde sesi oluşturan nesnenin sabit veya hareketli oluşunun yaklaşık olarak anlaşılabildiğini, Cüceloğlu (2023: 109) da sesin yeri ile uzaklığının saptanabileceğini ve ses dalgasının ilk olarak sesin kaynağı yönündeki kulağa, kısa bir zaman sonra da diğer kulağa ulaştığını ifade etmiştir. İki kulak arasındaki bu zaman farkı, sesin kaynağının hangi yönde olduğunu belirli kılmaktadır. Öte yandan ses yansıyarak ilerlediğinden sesin kaynağının uzaklığı da algılanabilmektedir. Sesin yankılı olarak işitilmesi durumunda sesin kaynağı bulunduğumuz konumdan uzakta demektir.

Sesin üç önemli özelliği vardır:

i. Yükseklik
ii. Şiddet
iii. Ton (Tanalp, 1975: 69)

Kulağın önemli işlevlerinden bazıları da başın duruşunu hissetmek, başı dik tutmak ve dengeyi sağlamaktır. Bu işlevler iç kulakta bulunan vestibüler sistem tarafından yerine getirilmektedir (Plotnik, 2009: 105).

3.2.3. Dil

Tat alma duyusunun alıcı organı dildir. Bir duyu organı olarak dil *Biyoloji Terimleri Sözlüğü*'nde (1998) "Ağız boşluğunun alt bölgesinde bulunan, çok tabakalı yassı epitelle sarılmış çizgili kastan yapılmış olduğu için serbestçe hareket edebilen, arka tarafta dil kemiğine bağlı olan bir organ.[21]" şeklinde tanımlanmıştır.

[21] https://sozluk.gov.tr/, 22.03.2025

Dilin ucunda, arkasında ve yanlarında tat tomurcuğu denilen reseptörler bulunur (Tanalp, 1975: 90; Plotnik, 2009: 106) ve tat alma duyusu temelde tat tomurcuklarının bir işlevidir (Hall, 2013: 645). Genelgeçer bilgilerden hareketle dilin *tatlı*, *tuzlu*, *ekşi* ve *acı* şeklindeki dört temel tat reseptörüne sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dilin ucunda tuzlu ve tatlı, iki yanında ekşi, arka kısmında ise acı tadı algılanır (Arkonaç, 1993: 77). Bu konuda Tanalp (1975: 90) tatlı, tuzlu, ekşi ve acının kolaylıkla ayırt edilebilmesinden dolayı en az dört tür tat reseptörünün olduğunu ve bunlara *madensel tat* ile *alkali tad*ın da dahil edilebileceğini ifade etmiştir. Hall (2013: 645-646) ise temel tat duyularının tatlı, tuzlu, ekşi, acı ve "lezzetli" olmak üzere beş genel kümede gruplandırılabileceğini ve hoş bir tat duyusunu temsil eden lezzetli (umami) tadının et ve eski peynir gibi besinlerin baskın tadı olup bir kısım fizyologların bunu temel tat uyaranlarının beşincisi olarak kabul ettiğini ifade etmiştir.

Tanalp (1975: 95) insanın tatlı, tuzlu, ekşi ve acı şeklindeki dört tat türünün değişik oranlarda birleşimlerinden meydana gelen çok sayıda farklı tatları algılayabildiğini, dolayısıyla da dört temel tadın haricinde daha birçok tadı ayırt edebildiğini ifade etmiş ve bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

i. Birden fazla tat reseptörünün uyarılması
ii. Tat reseptörlerinin birbirine göre farklı oranda uyarılmış bulunması
iii. Koku, basınç, değı, soğukluk, sıcaklık ve ağrı reseptörlerinin de uyarılarak bazı karineler çıkarılmış olmasıdır (1975: 95).

Tat almayı önemli ölçüde etkileyen bazı durumlar mevcuttur. Söz gelimi tatlı bir besin alındıktan sonra acı bir kahve içildiğinde kahvenin acı tadı hissedilmez. Öte yandan ısı derecesi çok yüksek olan bir madde, daha sonrasında alınacak maddelerin tadını hissetmememize neden olur. Ağızdaki dokunma duyuları tarafından saptanabilen besin dokusu da tat almayı değişikliğe uğratan etkenlerdendir (Hall, 2013: 645). Kişinin koku duyusu da tat algılamasına katkıda bulunur (Hall, 2013: 645; Cüceloğlu, 2023: 104; Plotnik, 2009: 106). Söz gelimi soğuk algınlığı nedeniyle burnun tıkalı olması durumunda besinlerden daha az tat alındığı bilinen bir gerçektir. Ayrıca lezzetin algılanması da tat ve koku duyularının birleşmesiyle gerçekleşmektedir (Cüceloğlu, 2023: 104; Plotnik, 2009: 106).

3.2.4. Burun

Koku alma duyusunun alıcı organı burundur. Burun geçitlerinin en üst kısmında koku reseptörlerinin yer aldığı küçük bir bölge bulunmaktadır (Plotnik, 2009: 107).

Koku reseptörleri, uyarılmalarının arkasından ilk saniye içinde yaklaşık %50 oranında uyum kazanırlar. Kazandıkları bu uyum daha sonrasında çok az ve yavaştır (Hall, 2013: 650). Söz gelimi herhangi bir maddenin kokusunu kısa bir süre sonra almamaya başlamamız bu uyum sürecinin bir sonucu olsa gerektir.

Koku alma duyusu insan türü için görme ve işitme kadar öncelikli bir duyu olmasa da hayvanların yaşamlarını devam ettirmesinde en temel duyudur (Arkonaç, 1993: 76). Öte yandan koku duyusu diğer duyuların arasında en az anlaşılmış olanıdır. Bu durum kısmen koku duyusunun öznel olması ve insan türünde bu duyunun az gelişmiş olmasından kaynaklanmaktadır (Hall, 2013: 648).

Temel kokuların sayısı ve ne olduğu konusunda henüz fikir birliği yoktur (Arkonaç, 1993: 77; Cüceloğlu, 2023: 103). Öte yandan farklı koku kalitelerinin ne şekilde saptanacağı da hâlâ tartışmalıdır (Arkonaç, 1993: 77). Konuyla ilgili çeşitli görüşler şu şekildedir:

Reseptörlerin on farklı kaliteyi ayırt edebildiği ileri sürülmekte ve *alkolik*, *aromatik kokular*, *badem kokusu*, *çiçek kokuları*, *eterik kokular*, *kafur kokusu*, *meyve kokuları*, *mis kokusu*, *nane kokusu*, *sedir kokusu* çeşitlerinin kabul edildiği görülmektedir (Tanalp, 1975: 100).

Geçmiş yıllarda fizyologların büyük bir çoğunluğu çok sayıdaki koku duyusunun farklı birkaç tane temel duyuya indirgenebileceğini düşünmüştür (Hall, 2013: 650). Psikolojik araştırmalardan hareketle söz konusu duyuları tasnif etmek için yapılan bir girişim şu şekildedir:

i. Kafur
ii. Misk
iii. Çiçek
iv. Nane
v. Eter
vi. Keskin acı
vii. Kokuşmuş (2013: 650)

Yukarıda verilen listenin gerçek temel kokuları temsil etmediğini ifade eden Hall'e göre (2013: 650), reseptör proteinlerini kodlayan genler hakkında yapılmış araştırmaları da kapsayan ipuçları kokunun en az yüz temel biçiminin olduğunu düşündürmekte ve bazı araştırmalar ise koku reseptörlerinin bin kadar farklı tipinin olabileceğini göstermektedir.

3.2.5. Deri

Dokunma, ısı (sıcaklık-soğukluk) ve ağrı duyularının alıcı organı deridir (Tanalp, 1975: 30; Cüceloğlu, 2023: 101; Morgan, 2022: 237). Kaşınma, gıdıklanma ve vibrasyon (titreşim) duyularının da deride meydana geldiği ifade edilmektedir.

Deri duyularına yol açan etkenler kısaca şu şekildedir:

i. Dokunma ya da basınç: Deriye dokunulunca ortaya çıkar. Duyuma yol açan derinin aşağı doğru çökmesidir.
ii. Soğuk ve sıcak: Sıcaklık lifleri, deri sıcaklığı normal "fizyolojik sıfır" olan 32-33°C üstüne çıkınca tepki gösterir. Soğukluk lifleri, deri sıcaklığı bu değerin altına düşünce uyarılır.
iii. Ağrı: Isının yanı sıra, iğne ile delme, deriye sertçe vurma ya da kuvvetli asit dökülmesi gibi pek çok uyarıcı daha ağrı duyuma yol açar (Morgan, 2022: 238).

Kalınlığı 4 milimetreden 0,5 milimetreye kadar inebilen deri, birçok işlevi olan ve diğer organlarla ilişkisi bulunan başlı başına bir duyu organıdır (Tanalp, 1975: 29). Derinin genel işlevleri şu şekildedir:

i. Derinin dış etkenlere karşı koruma fonksiyonu
   a. Mekanik etkenlere karşı koruma
   b. Işınlara karşı koruma
   c. Isı değişikliklerine karşı koruma
   d. Diğer fizik etkenlere karşı koruma
   e. Kirliliklere karşı koruma
   f. Mikroorganizmalara karşı koruma
ii. İç etkenlere karşı koruma
iii. Ekskresiyon fonksiyonu
iv. Depo fonksiyonu
v. Sentez fonksiyonu (1975: 31-33)

Plotnik (2009: 108) derinin *dış tabaka*, *orta tabaka* ve *yağlı tabaka* olmak üzere üç farklı katmandan oluştuğunu belirtmiş ve derinin ölü hücrelerden oluşan ince dış tabakasında reseptörün olmadığını, orta ve yağlı tabakalarında ise farklı şekil ve işlevlerde çeşitli reseptörlerin bulunduğunu, orta tabakada bulunan önemli reseptörlerden birinin ise her bir tüy yapısını çevreleyen serbest sinir uçları yani tüy reseptörleri olduğunu ifade etmiştir.

Tanalp (1975: 30) çapları farklı, değişik sayıda, bütün deriye dağılmış çeşitli deri reseptörlerinin olduğunu ifade etmiş ve bu reseptörlerden her birinin belirli bir duyu için özel olup herhangi bir reseptörün uyarılması sonucunda her türlü deri duyusunun meydana gelmeyeceğine dikkat çekmiştir. Morgan (2022: 237), deri duyularından herhangi birinin derinin yalnızca bazı noktalarında duyulması, diğerlerinde duyulmaması olayının *nokta duyarlılığı* olarak adlandırıldığını ifade etmiştir.

Deride her bir duyu için ayrı reseptörlerin bulunduğu yönündeki görüşe katılmayan Cüceloğlu (2023: 101) ise bazı deri reseptörlerinin belirli bir duyuya daha çok tepkide bulunduğunu ancak aynı duyuya başka reseptörlerin de tepki verdiğini belirterek deri duyularının temelinde tek tek reseptörlerin değil, karmaşık ve birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olan reseptörlerin yattığını ifade etmiştir.

3.3. Duyu Türleri ve Eylemleri

Duyu türleri konusunda yapılan geleneksel tasniflerin *görme*, *işitme*, *tat alma*, *koku alma* ve *dokunma duyusu* olmak üzere beş temel duyu üzerinden geliştiğini söylemek mümkündür. Öte yandan fizyoloji ve psikoloji gibi alanlarda yapılan çalışmalar incelendiğinde duyuların bu beş tür ile sınırlı olmadığı görülmektedir.

Eski Yunan'dan beri insanlara beş duyuya sahip oldukları öğretilse de gerçekte insanların on duyusunun olduğunu ve beş duyu hakkında konuştuklarında *görme*, *işitme*, *tat*, *koku* ve *dokunma duyusu* olarak adlandırılan bir deri duyusunu kastettiklerini ancak deri duyusunun dört tane olup bilim adamlarının *dokunma*, *sıcak*, *soğuk* ve *ağrı* için dört ayrı kanal saptadıklarını belirten Morgan (2022: 22), bunlara ilaveten *kinestetik* ve *vestibüler duyu* olmak üzere iki duyunun daha olduğuna dikkat çekmiş ve bu duyuların *proprioseptif duyular* olarak adlandırıldığını ifade etmiştir. Nitekim Morgan'ın duyu türleri tasnifi topluca şu şekildedir:

i. Görme
ii. İşitme
iii. Kimyasal duyular
   a. Tat
   b. Koku
iv. Deri duyuları
   a. Dokunma ya da basınç
   b. Soğuk ve sıcak
   c. Ağrı
v. Proprioseptif duyular

a. Kinestetik duyu
b. Vestibüler duyu (2022: 225-239)

Tanalp (1975: 24-25) duyuları tasnif etmenin oldukça güç olduğuna değinerek yapılacak tasnifte "duyu aygıtının morfolojisi, uyaranın cinsi, kaynağı, beliren duyunun kalitesi, duyu aygıtının özel fonksiyonu" gibi durumların dikkate alınması gerektiğini ifade etmiş, akabinde duyu türlerini *görme duyusu*, *işitme duyusu*, *denge duyusu*, *koku alma duyusu*, *tat alma duyusu*, *deri duyuları*, *derin duyu* ve *iç alem duyuları* olmak üzere sekiz sınıfa ayırıp bu duyu türlerinin meydana getirdiği duyumları şu şekilde sunmuştur:

i. Görme duyusu: Aydınlık, renk, biçim
ii. İşitme duyusu: Ton, lokalizasyon, şiddet
iii. Denge duyusu: Absolut hareket ve denge
iv. Koku alma duyusu: Lavanta, sarımsak, eter, baharat ve kokuşma kokuları
v. Tat alma duyusu: Tatlı, ekşi, tuzlu, acı, buruk tatlar
vi. Deri duyuları: Basınç, değı, ağrı, ısı, durum relatif hareket
vii. Derin duyu: Durum, direnç, içağrı relatif hareket ve denge
viii. İç alem duyuları: Açlık, tokluk, susuzluk, bulantı, miksiyon dışkılama, sıkıntı (1975: 25)

Tanalp (1975: 24) duyuların tasnifi konusunda fikir edinmek için nörologlara göre yapılan bir tasnifi de çalışmasına dahil etmiştir. Nörologlara göre duyu türleri şu şekildedir:

i. Özel duyular: Görme, işitme, tatma ve koku alma duyuları
ii. Yüzeysel duyular: Değı-basınç, soğukluk, sıcaklık ve ağrı duyuları
iii. Derin duyular: Durum-denge, derin ağrı, derin basınç duyuları
iv. İç organ duyuları: İç organ ağrı duyusu ve organik duyular (1975: 24)

Plotnik (2009: 93) insanın *görme*, *duyma*, *denge* (*vestibüler duyu*), *tat alma*, *koku alma* ve *dokunma* olmak üzere altı önemli duyuya sahip olduğunu ifade etmiştir. Tasnifinde tat alma ve koku alma duyusunun *kimyasal duyular* olarak değerlendirildiği ve bazı duyuların alıcı organlarına da yer verildiği görülmektedir. Nitekim Plotnik'in duyu türleri tasnifi topluca şu şekildedir:

i. Göz: Görmek
ii. Kulak: Duymak
iii. Vestibüler sistem: Denge
iv. Kimyasal duyular
a. Tat alma
b. Koku
v. Dokunma (2009: 94-108)

Duyuları *birincil duyular* ve *ikincil duyular* olmak üzere iki sınıfa ayıran Cüceloğlu'na göre (2023: 100-101) kültür ve uygarlıkların kurulmasında önemli bir rolü olan *görme* ve *işitme* duyusu günlük yaşantımızda diğer duyulardan daha sık kullanıldığı için birincil duyular, bunların dışındaki *sıcak ve soğuk*, *dokunma*, *pozisyon*, *koku ve tat* duyusu ise görme ve işitme duyusuna göre daha az kullanıldığından ikincil duyulardır. Nitekim Cüceloğlu'nun duyu türleri tasnifi topluca şu şekildedir:

i. Birincil duyular
   a. Görme duyusu
   b. İşitme duyusu
ii. İkincil duyular
   a. Sıcak ve soğuk duyuları
   b. Dokunma duyusu
   c. Pozisyon duyusu
   d. Koku duyusu
   e. Tat duyusu (2023: 100-101)

Hall (2013: 571) duyuları *somatik*[22] *duyular* ve *özel duyular* olmak üzere iki sınıfa ayırmış ve mekanoreseptif duyular, termoreseptif duyular ve ağrı duyusundan oluşan somatik duyuların vücuttan gelen duyusal bilgileri toplayan sinirsel mekanizmalar olup özel duyular olarak nitelendirilen görme, işitme, koklama, tat ve denge duyusundan farklı olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Hall'ün duyu türleri tasnifi topluca şu şekildedir:

i. Somatik duyular
   a. Mekanoreseptif somatik duyular: Dokunma, basınç, vibrasyon, gıdıklanma ve pozisyon duyusu
   b. Termoreseptif duyular: Sıcak ve soğuk
   c. Ağrı duyusu
ii. Özel duyular
   a. Görme duyusu
   b. İşitme duyusu
   c. Koklama duyusu
   d. Tat duyusu
   e. Denge duyusu (2013: 571)

Zihinsel sürecin bir parçası olan duyu eylemleri bu sürecin başlaması için uyaranları istekli veya isteksiz bir şekilde algılayıp zihne ulaştırarak süreci başlatan eylemlerdir (Türkdil, 2013: 28). Duyu eylemleri üzerine yapılan çalışmalarda duyu eylemlerinin *algılama eylemleri*, *idrak eylemleri* veya *mental eylemler* sınıfı altında değerlendirildiği görülmektedir (Demirbaş, 2020: 53).

[22] bedensel (*Tıp Terimleri Kılavuzu-2010*, https://sozluk.gov.tr/, 16.04.2025)

Viberg (1984: 125) *verbs of perception* terimini kullanarak tipolojik bir inceleme yaptığı çalışmasında algılama eylemlerini görme (*sight*), işitme (*hearing*), dokunma (*touch*), koku alma (*smell*), tat alma (*taste*) olmak üzere beş temel duyu üzerinden değerlendirmiştir. Viberg (1984: 147) ayrıca algılama eylemlerini kullanım sıklığına göre "görme > işitme > dokunma > koku alma > tat alma" şeklinde sıralamıştır.

Tablo 16. Viberg'in Algılama Eylemleri Tasnifi (1984: 125)

Algılama Eylemlerinin Temel Paradigması (*The Basic Paradigm of The Verbs of Perception*)			
Devinimli sistem (*Dynamic system*)	**Temel seçim: Hareket (*Base selection: Activity*)**	**Özne temelli deneyim (*Experiencer-based experience*)**	**Kaynak temelli koşaç (*Source-based copulative*)**
Duyu türü (*Sense modality*)			
Görme (*Sight*)	Peter kuşlara baktı/bakıyordu. (*Peter looked/was looking at the birds*.)	Peter kuşları gördü. (*Peter saw the birds*.)	Peter mutlu görünüyor. (*Peter looked happy*.)
İşitme (*Hearing*)	Peter kuşları dinledi/dinliyordu. (*Peter listened/was listening to the birds.*)	Peter kuşları duydu. (*Peter heard the birds*.)	Peter'in sesi mutlu duyuluyor. (*Peter sounded happy.*)
Dokunma (*Touch*)	Peter kumaşı hissetti/hissediyordu/ne kadar yumuşak olduğunu görmek için. (*Peter felt/was feeling the cloth/to see how soft it was*.)	Peter ayağının altında bir taş hissetti. (*Peter felt a stone under his foot.*)	Kumaş yumuşak hissedildi. (*The cloth felt soft*.)
Tat Alma (*Taste*)	Peter yemeğini tattı/tadıyordu/onu yiyebilir miyim diye. (*Peter tasted/was tasting the food/to see if he could eat it*.)	Peter yemekteki sarımsak tadını aldı. (*Peter tasted garlic in the food.*)	Yemeğin tadı iyi/kötü/sarımsaklı. (*The food tasted good/bad/of garlic.*)
Koku Alma (*Smell*)	Peter puroyu kokladı/kokluyordu/onu içebilir miyim diye. (*Peter smelled/was smelling the cigar/to see if he could smoke it.*)	Peter odadaki puro kokusunu aldı. (*Peter smelled cigars in the room.*)	Peter iyi/kötü/puro kokuyordu. (*Peter smelled good/bad/of cigars.*)

Perception verbs terimini kullanan bir diğer araştırmacı Ibarretxe-Antuñano'dur. Ibarretxe-Antuñano (1999: 42) çalışmasında algının görme (*vision*), işitme (*hearing*),

dokunma (*touch*), koku alma (*smell*) ve tat alma (*taste*) olmak üzere beş anlam bilimsel bileşeninin olduğunu ve bu bileşenlerin üç sınıfta tasnif edilebileceğini ifade etmiştir. İlk sınıf geleneksel olarak ilgili kişinin iradesinden bağımsız, duyular yoluyla edinilen eylemlerin yer aldığı *pasif algılama eylemleri*; ikinci sınıf insan tarafından bilinçli olarak kontrol edilen ve sınırsız bir sürece atıfta bulunan *aktif algılama eylemleri*; son sınıf ise *uyarıcısı olan algılama eylemleri*dir (1999: 43-44). Ibarretxe-Antuñano'nun sözü edilen sınıflara verdiği örnekler şu şekildedir:

i. Pasif Algılama Eylemleri

Peter kuşları gördü. (*Peter saw the birds*.)

Peter kuşları duydu. (*Peter heard the birds*.)

Peter ayağının altında bir taş hissetti. (*Peter felt a stone under his foot*.)

Peter odadaki puro kokusu aldı. (*Peter smelled cigars in the room*.)

Peter yemekteki sarımsak tadını aldı. (*Peter tasted garlic in the food*.) (1999: 43)

ii. Aktif Algılama Eylemleri

Peter kuşlara baktı. (*Peter looked at the birds*.)

Peter kuşları dinledi. (*Peter listened to the birds*.)

Peter kumaşı hissetti (/ne kadar yumuşak olduğunu görmek için). (*Peter felt the cloth* [*/to see how soft it was*].)

Peter puroyu kokladı (/onu içebilir miyim diye). (*Peter smelled the cigar* [*/to see if he could smoke it*].)

Peter yemeğini tattı (/onu yiyebilir miyim diye). (*Peter tasted the food* [*/to see if he could eat it/*].) (1999: 43)

iii. Uyarıcısı Olan Algılama Eylemleri

Peter mutlu görünüyor. (*Peter looked happy*.)

Peter'in sesi mutlu duyuluyor. (*Peter sounded happy.*)

Kumaş yumuşak hissedildi. (*The cloth felt soft*.)

Peter iyi/puro kokuyordu. (*Peter smelled good/of cigars.*)

Yemeğin tadı iyi/sarımsaklı. (*The food tasted good/of garlic.*) (1999: 44)

Çalışmasında Viberg'in tasnifini temel aldığını belirten Ibarretxe-Antuñano (1999: 45), akabinde İngilizcedeki algılama eylemlerinin temel paradigmasını değerlendirmiş ve

algılama eylemlerini deneyim (*experience*), hareket (*activity*) ve algı (*percept*) başlıkları altında örneklendirmiştir.

Tablo 17. Ibarretxe- Antuñano'nun Algılama Eylemleri Tasnifi (1999: 45)

İngilizcede Algılama Eylemlerinin Temel Paradigması (*The Basic Paradigm of Verbs of Perception in English*)			
Duyu türü (*Sense modality*)	**Deneyim (*Experience*)**	**Hareket (*Activity*)**	**Algı (*Percept*)**
Görme (*Vision*)	gör- (*see*)	bak- (*look*)	bak- (*look*)
İşitme (*Hearing*)	duy- (*hear*)	dinle- (*listen*)	ses ver- (*sound*)
Dokunma (*Touch*)	hisset-/dokun- (*feel/touch*)	dokun-/hisset- (*touch/feel*)	hisset- (*feel*)
Koku alma (*Smell*)	kokla- (*smell*)	kokla-/burun çek- (*smell/sniff*)	kokla- (*smell*)
Tat alma (*Taste*)	tat- (*taste*)	tat- (*taste*)	tat- (*taste*)

Türkdil (2013: 43-216) Kazak Türkçesindeki duyu eylemlerini tespit ettiği çalışmasında *görme*, *işitme*, *tat alma*, *koku alma*, *dokunma* (*basınç*), *ısı*, *ağrı* (*acı*) ve *sezgi duyu fiilleri* olmak üzere sekiz sınıf sunmuştur. Dokunma, tat alma, ısı ve ağrı duyu eylemlerinde fiziksel temas ön plandayken diğer duyu eylemlerinde daha çok zihinsel temasın hâkim olduğunu belirten Türkdil (2013: 8) sezgi duyu eylemlerinde ise temasın her iki şeklinin de bulunduğuna dikkat çekmiştir.

Kamchybekova (2010: 35-181) Kırgız Türkçesi üzerine yaptığı çalışmada duyu eylemlerini *temel duyu eylemleri* ve *birleşik duyu eylemleri* olmak üzere iki sınıfa ayırmıştır. Kamchybekova'ya göre (2010: 28) *görme*, *işitme*, *tat alma*, *koku alma ve dokunma* şeklindeki temel duyu eylemleri belli bir duyu organı tarafından alınıp belli bir iletici tarafından merkeze iletilen duyuları algılayan eylemlerdir. *Sezgi* ve *vücut durum duyu eylemleri*ni kapsayan birleşik duyu eylemleri ise farklı fizyolojik sistemlerin birlikte çalışması sonucu algılanan duyuları ifade etmektedir (2010: 34).

Demirbaş (2020: 84-378) Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesi üzerine yaptığı çalışmada görme ve işitme duyu eylemlerini *özel duyular*; tat alma ve koku alma duyu

eylemlerini *kimyasal duyular*; dokunma, değ-basınç, termal ve ağrı-acı duyu eylemlerini *deri duyuları*; kinestetik ve vestibüler duyu eylemlerini de *proprioseptif duyular* şeklinde başlıklandırmıştır. Tasnifte ayrıca titreşim, gıdıklanma, kaşınma ve iç alem duyu eylemlerinin de yer alması geleneksel tasniflerin dışında bir tutum olmasıyla dikkat çekicidir.

Çalışmamızın bu bölümünde özellikle psikoloji ve fizyoloji gibi farklı alanlarda daha kapsamlı olarak incelenen duyu türlerini ve dil bilimsel çalışmalarda ele alınan duyu eylemlerini birleştirerek bunları *dış duyular ve eylemleri* ile *iç duyular ve eylemleri* olmak üzere iki sınıfta tasnif etmeyi uygun gördük.

3.3.1. Dış Duyular ve Eylemleri

Dış çevreden gelen uyaranların göz, kulak, dil, burun ve deri olmak üzere bir duyu organı tarafından algılanması sonucu meydana gelen dış duyular, geleneksel tasnifte yer alan *görme*, *işitme*, *tat alma*, *koku alma* ve *dokunm*a duyularıdır. Dış duyu eylemleri de bu duyuların kavramsallaştırılarak ifade edilmesiyle oluşan dilsel birimlerdir.

3.3.1.1. Görme Duyusu ve Eylemleri

Görme, *Aydınlatma Terimleri Sözlüğü*'nde (1973) "Göze giren ışığın doğurduğu duyumsal izlerle dış çevredeki ayrıntıların algılanması." ve *Hemşirelik Terimleri Sözlüğü*'nde "Belirli bir dalga boyundaki elektromanyetik ışınların verdiği uyarıların algılanmasını sağlayan duyu işlevi." şeklinde tanımlanmıştır.[23]

Alıcı organı göz olan görme duyusunun canlıların temel duyularından biri olarak nitelendirildiğini daha önce belirtmiştik (bk. 3.2.1.). Cüceloğlu (2023: 110) "Gözün gördüğüne akıl inanır." sözünden hareketle göz duyusunun bilgi edinmede ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan Plotnik'e göre (2009: 97) bu söz doğru bir gerçeğe işaret etse de çoğu kişi görme işleminin gözde değil beyinde gerçekleştiğinin farkında değildir.

Görme duyusunun uyarıcısı ışıktır (Cüceloğlu, 2023: 110; Morgan, 2022: 225). Konuya ilişkin Arkonaç (1993: 68) ışığın göze öndeki saydam tabaka olan *retina*dan girdiğini, gözün renkli kısmı olan *iris*in ortasındaki *gözbebeği*nin ise irisin kasları

[23] https://sozluk.gov.tr/, 26.03.2025

vasıtasıyla büyüyüp küçülerek göze giren ışık düzeyini denetlediğini, bu noktadan geçen ışığın *göz merceği*ne gelip buradan geçerek retinada toplandığını ifade etmiştir.

Cüceloğlu (2023: 112), retinada *çubukçuk* ve *mızrakçık* adı verilen iki türlü görme hücresinin olduğunu ifade etmiştir:

> "Geniş bir ışın tayfına karşı duyarlı olan çubukçuklar, aynı zamanda düşük şiddetteki ışığa da duyarlılık gösterir. Bu özelliğinden dolayı gece karanlığında daha çok çubukçukları kullanırız. Mızrakçıklar belirli sınırlar içindeki dalga uzunluklarına duyarlıdır ve bir görüşe göre, her bir dalga boyuna tepkide bulunan mızrakçık ayrıdır. Bu özelliklerinden dolayı mızrakçıklar renk algılamasına olanak verir. Mızrakçıklar düşük şiddetteki ışığa duyarlı değildir ve gece görüşünde pek yararlı olmaz." (2023: 112).

Görme duyusunun gerçekleşebilmesi için ışığın belli bir dalga boyunda olması gerekmektedir (Cüceloğlu, 2023: 110; Morgan, 2022: 225; Plotnik, 2009: 94). Cüceloğlu (2023: 110) ve Morgan (2022: 225) insan türü için bu dalga boyunun 380-760 nanometre[24] aralığında olduğunu ifade etmişlerdir. Plotnik (2009: 94) ise *görünmez-çok kısa*, *görünür-uygun boy* ve *görünmez-çok uzun* olmak üzere üç dalga boyundan bahsetmiştir:

i. Görünmez-çok kısa: Elektromanyetik enerji spektrumunun bir tarafında gamma ışınları, röntgen ışınları ve mor ötesi ışınlar gibi kısa dalga boyları bulunur. Bu ışınlar reseptörlerimizi uyaramayacak kadar kısa olduğu için insan gözü ile görülemez.
ii. Görünür-uygun boy: Elektromanyetik spektrumun ortasına yakın bir bölgede görünür spektrumu oluşturan kısa bir dalga aralığı bulunur. Görünür spektrum; elektromanyetik enerjinin gözümüzdeki reseptörleri uyaracak boyuttaki dalgalarından oluşan bölümüdür.
iii. Görünmez-çok uzun: Elektromanyetik spektrumun bu bölümünde radyo dalgaları ve televizyon dalgaları gibi uzun dalgalar bulunur. Bu ışınlar reseptörlerimizi uyaramayacak kadar uzun olduğu için insan gözü ile görülemez (2009: 94).

Kamchybekova'ya göre (2010: 28) görme duyu eylemleri, dış dünyanın ışık dağılımına göre ve görme duyusunu gerçekleştiren göz organının yardımıyla belli bir bakış yönünde algılanması sonucu meydana gelen eylemlerdir.

Görme duyusu ile ilgili eylemlerin diğer duyu eylemlerine kıyasla daha çeşitlilik gösterdiğini ve görmenin en temel duyu olduğunu ifade eden Hirik'e göre (2017: 66) bunun sonucunda "*gör-*" eylemi kullanım sıklığı bakımından en geniş duyu eylemi olarak kullanılagelip çok anlamlılık gösterse de bu eylemin sözlüksel tüm anlamları duyu ile ilgili olmayabilir. Öte yandan Türkçede görme işini doğrudan ifade eden eylemlerin (*bak-*,

[24] Nanometre: Dalgaların ölçüm birimidir (Morgan, 2022: 225).

bakın-, *gör-*, *gözle-*, *gözlemle-*, *izle-*, *seyret-* gibi) dışında yine görme duyu eylemi anlamı olan başka eylemler de bulunmaktadır (Hirik, 2019: 811).

Boz (2022: 165-170), XV. yüzyıl Anadolu Türkçesindeki görme duyu eylemlerini altı alt sınıfta örneklendirmiştir. Tasnifteki alt sınıflar ve anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. Görme ifade eden fiiller: bak- "bakmak", bakış- "birlikte bakışmak", gör- "görmek", izle- "seyretmek", müşāhede eyle- "bir şeyi gözle görmek", naẓar ėt- "bakmak", seyr ėt- "seyretmek", nazar kıl- "nazar etmek, bakmak", nazar sal- "alabildiğince dikkatlice bakmak", nazar ur- "nazar etmek"
ii. Görünme ifade eden fiiller: gözük- "gözükmek, görünmek"
iii. Görüşme ifade eden fiiller: görüş- "birbirlerini görüp konuşmak"
iv. Gösterme ifade eden fiiller: göster- "göstermek"
v. Gözetme ifade eden fiiller: gözede dur- "gözetedurmak, gözetlemek", gözede gör- "gözetlemek"
vi. Göz temas fiilleri: gözi ağır- "göz ağrımak, göz ağrıması", göz ḳap- "göz kırpmak, gözle işaret etmek", göz ḳarar- "göz bulanıp görememek" (2022: 166-170).

Demirbaş (2020: 87-109) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde görme duyusunu ifade eden doksan yedi eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemlerin bir kısmı şu şekildedir:

i. alıcı gözüyle bak- "(1) inceden inceye gözden geçirmek"
ii. ara- "(1) birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak"
iii. araştır- "(1) birini veya bir şeyi bulmak için bir yeri gözden geçirmek"
iv. ayrımsa- "(1) bir şeyi anlamak, bir şeyi görmek, fark etmek"
v. bak- "(1) bakışı bir şey üzerine çevirmek"
vi. bak- "(2) aramak"
vii. bakın- "(1) çevreye göz gezdirmek, araştırmak"
viii. bakış- "(1) iki veya daha çok kimse birbirine bakmak"
ix. bakış- "(2) kaçamak ve gizli olarak birbirine bakmak"
x. bakış at- "(1) kısa bir süre bakıp geçmek"
xi. başını bekle- "(1) gözetlemek"
xii. baygın baygın bak- "(1) kendinden geçmiş bir biçimde çevreye göz gezdirmek"
xiii. baygın baygın bak- "(2) hayranlıkla seyretmek"
xiv. baygınlaş- "(2) göz süzülmek"
xv. belinle- "(1) birden uyanarak çevresine korku ile şaşkın şaşkın bakmak, irkilmek"
xvi. cin cin bak- "(1) kurnazca bakmak"
xvii. cin cin bak- "(2) uykusuz gözlerle bakmak"
xviii. çivile- "(2) aynı noktaya sürekli olarak bakmak"
xix. dik dik bak- "(1) çok sert bir biçimde, sert sert, öfkeli öfkeli bakmak"
xx. dikil- "(4) göz belli bir noktaya uzun süre bakmak" (2020: 87-91).

3.3.1.2. İşitme Duyusu ve Eylemleri

Alıcı organı kulak olan işitme duyusunun hemen hemen görme kadar önemli bir duyu olarak nitelendirildiğini daha önce belirmiştik (bk. 3.2.2.). Cüceloğlu (2023: 105)

işitme duyusunun birincil duyularımızdan biri olduğunu ve konuştuğumuz dilin bu duyu üzerine kurulduğunu ifade etmiştir.

İşitme duyusunun uyarıcısı sestir (Morgan, 2022: 231; Plotnik, 2009: 100; Arkonaç, 1993: 73). Görme duyusunun uyarıcısı olan ışığın aksine sesin havada yol alması gerektiğini belirten Arkonaç (1993: 73), havası alınmış sesi işitmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Morgan ise ses dalgalarının nasıl geliştiğini şu şekilde açıklamıştır:

> "Ses dalgaları, birbirini takip eden hava basınçları şeklinde havada ilerler. Bir nesne belirli şekilde titreşerek işitsel dalgalar ortaya çıkarır. Bir nesne titreştikçe, önce hava moleküllerini bir araya iterek basıncı arttırır, sonra da bunları geri çekerek basıncı düşürür. Hareket eden havanın birbirini izleyen seriler halindeki yüksek ve düşük basınç atımları, kabaca ses dalgası denen basınç dalgasını oluşturur." (2022: 231).

Cüceloğlu (2023: 107-108), işitme duyusunun hangi yollarla gerçekleştiğini *dış kulak*, *orta kulak* ve *iç kulak*taki yapılardan hareketle açıklamıştır. Buna göre *kulak kepçesi* ile *işitme kanalı*ndan oluşan dış kulak, ses dalgalarını alıp *kulak zarı*na yöneltir ve ses kulak zarını titreştirir. Kulak zarının titreşimi sırayla orta kulakta bulunan *çekiç kemiği*, *örs kemiği*, *üzengi kemiği* ve orta kulak ile iç kulak arasında bulunan *oval pencere*yi titreştirir. Oval penceredeki titreşimler ise iç kulakta bulunan *salyangoz*un içindeki sıvıyı titreştirir. Salyangozun iç duvarında ses titreşimine uygun olarak titreşim yapan *baziler zar* kısmı mevcuttur. Bu titreşim *Korti organı* kısmında bulunan alıcı hücreleri uyarır. Salyangozdaki sıvı sesin özelliklerine göre titreştiğinde alıcı hücreler mekanik enerjiyi sinirsel enerjiye dönüştürür ve böylelikle beyin bu enerjiyi ses olarak algılar.

Kulağın bütün sesleri işitme yeteneğine sahip olmadığı bilinmektedir. İnsan kulağının işittiği sesler 20-20.000 Hertz[25] (Hz) arasında olsa da (Morgan, 2022: 232; Tanalp, 1975: 69) en duyarlı olduğu sesler 1.000-3.000 Hertz arasıdır (Cüceloğlu, 2023: 106).

İşitme duyusunda, görme duyusunun alıcı organı olan gözde olduğu gibi ve deri duyularının tersine, nesnenin bedenle temasının gerekli olmadığını belirten Tanalp (1975: 63), gözün yardımı olmaksızın işitme duyusu ile çevredeki nesnelerin az çok tanınabileceğine dikkat çekmiştir.

[25] Hertz: Saniyedeki dalga sayısıdır (Morgan, 2022: 232).

Çevredeki seslerin kulaktaki özel sinir hücrelerinin yardımıyla beyne iletildiğini belirten Kamchybekova (2010: 30), işitme duyu eylemlerinin de bu tür ses frekanslarıyla algılanan eylemler olduğunu ifade etmiştir.

Görme duyu eylemleri gibi işitme duyu eylemlerinin de çok çeşitli olduğunu ve çok anlamlılık gösterdiğini ifade eden Hirik'e göre (2017: 67) işitme duyularını ifade eden eylemler gerçekleşme süreleri bakımından birbirinden farklı olabilmektedir. Hirik (2017: 67-68) bu bağlamda örnek olarak sunduğu "*işit-*, *duy-*" gibi eylemlerin tek başına kısa süreli hareketleri bildirdiğine ancak "*dinle-*, *kulak ver-*" gibi eylemlerin daha uzun süreli hareketleri karşıladığına dikkat çekmiş ve bu durumun eylemlerin bilinçli veya bilinçsiz olarak gerçekleşmesine de neden olduğunu ifade etmiştir. Bu bakımdan "*dinle-*, *kulak ver-*, *kulak kabart-*" daha çok bilinçli iken "*işit-*, *duy-*, *kulağına çalın-*" ise bilinçsiz işitme duyu eylemleri sınıfına girmektedir (Hirik, 2019: 812).

Boz (2022: 170-173), XV. yüzyıl Anadolu Türkçesindeki işitme duyu eylemlerini iki alt sınıfta örneklendirmiştir. Tasnifteki alt sınıflar ve anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. İşitme ifade eden fiiller: işit- "işitmek", ṭuyul- "duyulmak"
ii. Dinleme ifade eden fiiller: dinle- "bilinçli olarak işitmek", duyla- "dinlemek", istima' ėt- "dinlemek, kulak vermek", gūş ėt- "dinlemek", sem' eyle- "dinlemek", cān ḳulagın aç- "dikkatli bir şekilde dinlemek", kulak tut- "dinlemek, işitmeyi istemek", kulagun al- "dinlemek" (2022: 170-173).

Demirbaş (2020: 117-122) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde işitme duyusunu ifade eden yirmi bir eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. ağır işit- (veya duymak) "(1) kulakları iyi işitmemek, az işitmek"
ii. dinle- "(1) işitmek için kulak vermek"
iii. duy- "(2) işitmek, ses almak"
iv. istihbar et- "(1) haber almak, duymak"
v. işit- "(1) kulakla algılamak, duymak"
vi. koyun kaval dinler gibi dinle- "(1) hiçbir şey anlamadan dinlemek"
vii. kulağı ağır işit- "(1) kulağı iyi işitmemek"
viii. kulağı dikil- "(1) konuşulanları dinlemek için dikkat kesilmek"
ix. kulağına çalın- "(1) başkasına söylenirken kendisi de duymuş olmak"
x. kulağına gel- "(1) kulağına çalınmak"
xi. kulağına gel- "(2) duymak"
xii. kulağına git- "(1) duymak"
xiii. kulağına kar suyu kaç- "(1) bir duyum almak"
xiv. kulağını aç- "(1) dikkatle dinlemek"
xv. kulak as- "(1) önem vermek, dinlemek"

xvi. kulak kabart- “(1) belli etmemeye çalışarak dinlemek”
xvii. kulak kesil- “(1) büyük bir dikkatle dinlemek”
xviii. kulak misafiri ol- “(1) yanında konuşulanları konuşmaya katılmadan dinlemek”
xix. kulak ver- (I) “(1) merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak”
xx. kulaklarının pasını gider- “(1) hoşa giden ses veya güzel bir müzik dinlemek”
xxi. sesle- “(1) dinlemek, kulak vermek” (2022: 117-122).

3.3.1.3. Kimyasal Duyular ve Eylemleri

Yapılan araştırmalar incelendiğinde *tat alma* ve *koku alma* duyusunun çoğunlukla kimyasal duyular olarak tasnif edildiği görülmektedir.[26] Morgan’a göre (2022: 235) bunun nedeni söz konusu duyu türlerindeki uyarıcıların kimyasal maddeler olmasından kaynaklanmaktadır ve bu kimyasal uyarıcılar tat alma duyusunda dil ve ağız yüzeyine temas eden sıvıların içinde iken koku alma duyusunda burundaki alıcı hücrelerin soğurabileceği gazların içindedir.

3.3.1.3.1. Tat Alma Duyusu ve Eylemleri

Tat alma duyusunda alıcı organın dil olduğunu ve dilin ucunda, arkasında ve yanlarında tat tomurcuğu denilen reseptörlerin bulunduğunu daha önce belirtmiştik (bk. 3.2.3.). Tat tomurcuklarının sıvılaşmış maddeleri duyumlayabildiğini belirten Cüceloğlu (2023: 103), dilin üzerinde görülen birçok çıkıntının çok sayıda tat alma tomurcuğunu içerdiğini ve her tomurcukta da yirmiyi aşkın tat alma hücresinin olduğunu ifade etmiştir. Bu tat tomurcuklarının uç kısımları kısa ve kılsı bir yapıdadır (Arkonaç, 1993: 77).

Morgan (2022: 235) da tat tomurcuklarının çukurlara yerleşmiş olup diğer hücreler tarafından desteklendiğini ve böylece tüm bu yapının tat tomurcuğunu meydana getirdiğini belirtmiş, tomurcuğun içine sızan kimyasal maddelerin tat alma hücrelerinde jeneratör potansiyelini başlatarak sinir akımının gerçekleşmesine yol açtığını ifade etmiştir. Plotnik (2009: 106) de tat tomurcuklarının iletim yapma işlevinde olduğunu ve kimyasal reaksiyonları sinir akımlarına çevirdiğini ifade etmiştir.

Cüceloğlu’na göre (2023: 103-104) son yıllarda yapılan araştırmalar her bir tat alma hücresinin dört temel tada (tatlı, tuzlu, ekşi, acı) tepkide bulunabildiğini gösterse de bu hücrelerin daha duyarlı olduğu belirli bir temel tat vardır. Bu bağlamda dilin uç kısmındaki hücreler daha çok tatlıya, arka kısmına doğru uzanan hücreler ise sırasıyla

[26] bk. Tanalp, 1975: 89; Koptagel-İlal, 1982: 21; Morgan, 2022: 235; Plotnik, 2009: 106-107; Hall, 2013: 645

tuzluya, ekşiye ve acıya daha kolay tepkide bulunurlar. Öte yandan Hall (2013: 645) sözü edilen temel tat duyularına "lezzetli" tadını da ekleyerek bu sayıyı beşe yükseltmiştir.

Hall (2013: 645), tat reseptörlerini uyaran özgül kimyasal maddelerin ne olduğuna ilişkin henüz bir bilgiden söz edilemeyeceğini, yine de psikofizyolojik ve nörofizyolojik araştırmaların tat hücrelerindeki en az on üç olası kimyasal reseptörü belirli kıldığını ifade etmiştir. Söz konusu kimyasal reseptörler şu şekildedir:

i. 2 sodyum reseptörü
ii. 2 potasyum reseptörü
iii. 1 klorür reseptörü
iv. 1 adenozin reseptörü
v. 1 inozin reseptörü
vi. 2 tatlı tadı reseptörü
vii. 2 acı tadı reseptörü
viii. 1 glumat reseptörü
ix. 1 hidrojen iyon reseptörü (2013: 645)

Arkonaç (1993: 77) genel bir ifadeyle tat sisteminin dildeki alıcıları, beyindeki ilgili bölgeleri ve bağlantı kuran sinirsel yolları kapsadığını ifade etmiştir.

Kamchybekova'ya göre (2010: 31) tat alma duyu eylemleri, ağza alınan maddelerin dil ve ağız yüzeyindeki tat hücreleri tarafından algılanmasıyla gerçekleşen duyuları ifade etmektedir.

Hirik'e göre (2017: 68) tat alma duyu eylemleri çoğunlukla bilinçli temel duyu eylemleri sınıfındandır. Çünkü tat alma duyusu kişinin kendi isteği ile gerçekleşir (Hirik, 2019: 812) ve dolayısıyla bu eylemlerdeki hareketin gerçekleşmesinde özne etkin konumdadır (2017: 68). Türkiye Türkçesinde "*tat-*, *tadına bak-*" eylemlerinin en temel tat alma duyu eylemleri olduğunu belirten Hirik (2017: 69) öte yandan "*ye-*, *iç-*, *yut-*" gibi eylemlerin doğrudan tat alma eylemleri olmayıp dokunma ve koku alma duyularıyla da ilgisinin bulunduğunu ancak yine de bu sınıfta yer alabileceğini ifade etmiştir.

Boz (2022: 173-177) XV. yüzyıl Anadolu Türkçesindeki tat alma duyu eylemlerini üç alt sınıfta örneklendirmiştir. Tasnifteki sınıflar ve anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. Tat almayla ilgili duyu fiilleri: çeyne- "çiğnemek", gıdalan- "beslenmek, gıda almak", iç- "içmek", içür- "bir başkasına içirmek", ṭamzur- "damlatmak", yala- "yalamak, yemek", yalat- "yalatmak, yedirmek", ye- "yemek", yedür- "içirmek, doyurmak, beslemek", yut- "ağıza alınan bir şeyi yutağa geçirmek", ağzına ḳoy- "herhangi bir şeyi ağza alarak yemek"

a. Tadın türünü ifade eden fiiller: tatlu ol- "şekerli veya şekere benzer iyi bir tatta olmak"
b. Tat öncesi dönemi ifade eden fiiller: acıkmak "yemek yemeye karşı istekte bulunmak", şuşamak "canı su istemek"
c. Tat sonrası dönemi ifade eden fiiller: toy- "yiyeceği yedikten sonra tok olmak" (2022: 173-177).

Demirbaş (2020: 125-126) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde tat alma duyusunu ifade eden altı eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. bur- "(3) ağza kekre tat vermek"
ii. çeşnisine bak- "(1) tadına bakmak"
iii. tadına bak- "(1) ağzına alıp tadını denemek, test etmek"
iv. tat- "(1) dil yardımıyla bir şeyin tadının nasıl olduğunu anlamak"
v. tat al- "(1) tadı algılamak"
vi. tat ver- "(1) acı, tatlı, ekşi vb. bir tat kazandırmak" (2020: 125-126).

Akabinde tat alma duyusunu *tatlı*, *tuzlu*, *ekşi*, *acı* ve *lezzetli* olmak üzere beş alt sınıfa ayıran Demirbaş (2020: 128), ilk dört sınıfa ilişkin herhangi bir eyleme rastlamamış ancak lezzetli tadı için bir tespitte bulunmuştur:

i. ağızda dağıl- "(1) genellikle hamur işi, iyi pişmiş ve lezzetli olmak" (2020: 128).

3.3.1.3.2. Koku Alma Duyusu ve Eylemleri

Koku alma duyusunda alıcı organın burun olduğunu daha önce belirtmiştik (bk. 3.2.4.). Bu duyunun uyarıcısı ise atmosferdeki gaz molekülleridir. Koku alıcıları yağlımsı bir madde ile kaplı olduğundan bu gaz moleküllerinin de yağda eriyen türden olmaları gerekmektedir (Arkonaç, 1993: 76). Cüceloğlu (2023: 102), bu gazların burun içinden geçerken burnun en üst kısımlarında bulunan ve *koku epitali* adı verilen alıcı hücreleri uyardığını, bu uyarılmanın sinirsel enerji olarak beyne giderek burada algılandığını ve koku alma hücrelerinin sinaptik bir bağlantıdan geçmeden beyinle doğrudan ilişki kurduğunu ifade etmiştir. Morgan'a göre (2022: 236) bazen birkaç gaz molekülü dahi alıcı hücreleri uyarmak için yeterlidir.

Plotnik (2009: 107) koku reseptörlerinin iletim yapma işlevinde olduğunu ve kimyasal reaksiyonları elektrik akımlarına çevirdiklerini ifade etmiştir.

Arkonaç (1993: 76) genel bir ifadeyle koku sisteminin burun yolunu, beyindeki ilgili bölgeleri ve bağlantı kuran sinirsel yolları kapsadığını ifade etmiş ve koku alma sürecini şu şekilde açıklamıştır:

> "Koku alıcıları daha çok *burun boşluğu*nda bulunurlar. Bu alıcılardaki kılsı yapılar koku molekülleriyle temasa geçirilir ve elektriksel impulsla sonuçlanır. Elektriksel impuls *sinir lifleri* boyunca ilerler ve *koku soğanı*na ulaşır. Koku soğanı beynin ön loblarının hemen altında uzanan bir bölgededir ve şakak loblarının üzerinde koku korteksi ile bağlantılıdır." (1993: 76).

Koku alma hücrelerinin insan yaşamı boyunca iki-üç günde bir yenilendiğini belirten Cüceloğlu (2023: 102), yeni hücrelerin henüz koku alamaz durumdayken geliştiğini, bir süre sonra olgunlaşarak koku alabilecek duruma geldiğini ve iki-üç gün sonra ise ölerek yerlerini diğer yeni hücrelere bıraktıklarını ifade etmiştir.

Tat alma ve koku alma duyusu arasındaki ilginç bir noktaya değinen Morgan (2022: 236) yenilen veya içilen birçok maddenin hem tada hem de kokuya sahip olmasından dolayı söz konusu iki duyunun aynı anda uyarıldığını belirtmiş, bu durumun da tat ve kokuyu karıştırma eğilimine, çoğu zaman da koklanan maddenin tadıldığının sanılmasına neden olduğunu ifade etmiştir.

Kamchybekova'ya göre (2010: 32) kusursuz bir duyarlılığa sahip olan burnun algıladığı duyumlar koku alma duyu eylemleri ile ifade edilmektedir.

Koku alma duyu eylemlerindeki kullanım sıklığının diğer duyulara göre daha az olduğuna dikkat çeken Hirik (2017: 70), Türkiye Türkçesinde bu duyuyu ifade eden temel eylemlerin "*kok-*, *kokla-*, *koku al-*" olduğunu ancak bu eylemlerin bilinçlilik-bilinçsizlik konusunda farklılık gösterdiğini belirtmiş ve "*kok-*" eyleminin doğrudan duyu bildirmeyip duyuya yönelik hareket bildirmesinden dolayı bağlama göre bilinçli veya bilinçsiz olabileceğini, "*kokla-*" eyleminde özne etkin konumda olduğundan bu eylemin bilinçli sınıfında yer aldığını, "*koku al-*" eyleminde ise öznenin bilinçsiz ve pasif konumda olduğunu ifade etmiştir.

Boz (2022: 177-178) XV. yüzyıl Anadolu Türkçesindeki koku alma duyu eylemlerini iki alt sınıfta örneklendirmiştir. Tasnifteki alt sınıflar ve anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. Kokma ifade eden fiiller: duy- "hissetmek", kok- "kokmak"
ii. Koklama ifade eden fiiller: kokula- "koklamak" (2022: 177-178).

Demirbaş (2020: 130-131) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde koku alma duyusunu ifade eden dört eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. burnunun direği kırıl- (veya düş-) "(1) çok pis bir koku duyarak tedirgin olmak"
ii. kok- "(5) koklamak"
iii. kokla- "(1) kokusunu duymak için bir şeyi burnuna yaklaştırmak veya bir yerin havasını içine çekmek"
iv. kokusunu (veya koku) al- (veya duy-) "(1) bir nesnenin kokusunu algılamak" (2020: 130-131).

3.3.1.4. Dokunma Duyusu ve Eylemleri

Dokunma duyusundaki alıcı organın deri olduğunu daha önce belirtmiştik (bk. 3.2.5.). Morgan (2022: 238) bu duyunun deriye dokunulunca ortaya çıktığını ifade etmiş ve şu açıklamaları yapmıştır:

> "Duyuma yol açan, derinin aşağı doğru çökmesidir. Derinin aşağı doğru çökmesi durumunda, bazı hallerde alıcı olarak çalışan ve *keseli bitim organları* denen özel yapılar faaliyet gösterir. Deride sonlanan ancak özel bir yapıya sahip olmayan serbest sinir uçları da alıcı olarak çalışabilir." (2022: 238).

Dokunma duyusu çoğunlukla derideki veya derinin altında bulunan dokulardaki dokunma reseptörlerinin uyarılması ile gerçekleşmektedir (Hall, 2013: 571). Bu reseptörler el parmaklarının uçlarında daha yoğundur (Koptagel-İlal, 1982: 21).

Kamchybekova'ya göre (2010: 32) dokunma duyu eylemleri, derideki doku hücrelerinden veya vücuttaki sinir uçlarından algılanan bilgileri beyne ileten duyu ile ilgili eylemlerdir.

Hirik (2017: 69), "*dokun-*, *değ-*, *elle-*" eylemlerinin Türkiye Türkçesindeki temel dokunma duyu eylemleri olduğunu belirtmiş, akabinde dokunma duyusunu harekete geçiren diğer bazı eylemlerin (*tut-*, *tutun-*, *sürt-*, *yakala-*, *ov-*, *öp-*, *kucakla-*, *vur-*, *sık-*) varlığına da değinmiştir.

Boz (2022: 178-182) XV. yüzyıl Anadolu Türkçesindeki dokunma duyu eylemlerini üç alt sınıfta örneklendirmiştir. Tasnifteki alt sınıflar ve anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. Dokunmayla oluşan fiiller: dokun- "temas etmek", okşa- "sevgi veya da şefkat belirtisi olarak elini bir şeyin üzerinde gezdirmek veya da yavaş yavaş, hafif hafif vurmak", karva- "kavramak, yakalamak, el ile tutmak", ḳucaḳla- "kucaklamak", ov-

"ovmak", ovamak "bir şeye basarak el gezdirmek", öp- "öpmek", şığa- "sıvazlamak, okşamak", ur- "sürmek", yoḳa- "el dokundurmak, yoklamak"

ii. Şiddet içeren duyu fiilleri: ur- "vurmak"

iii. Vücudun kendi içerisinde verdiği tepkilerle oluşan fiiller[27]: başı ağrısı dut- "baş ağrısı tutmak", titre- "titremek" (2022: 178-182).

Demirbaş (2020: 133-174) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde dokunma duyusunu ifade eden yüz yetmiş iki eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemlerin bir kısmı şu şekildedir:

i. aban- "(1) eğilerek bir şeyin, bir kimsenin üzerine kapanmak"
ii. aban- "(2) bir yere veya bir kimseye yaslanmak, dayanmak"
iii. aban- "(5) boksta karşılaşma sırasında rakibine yaslanmak"
iv. aban- "(6) futbolda topa olanca gücüyle vurmak"
v. aborda et- "(2) bir kimseye veya bir şeye sokulmak, yanaşmak, yaslanmak"
vi. açık düş- (I) "(2) yağlı güreşte yenilgi sebebi olan sırtı veya yanı toprağa değmek"
vii. al- "(1) bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak"
viii. altı okka et- "(1) birini kollarından ve bacaklarından tutup yukarı kaldırarak sallamak veya götürmek"
ix. apazla- "(1) avuçlamak"
x. ardıl- "(1) birisinin sırtına asılmak"
xi. arkasına al- "(1) sırtına yüklemek, taşımak"
xii. asıl- "(2) bir yere tutunup sarkmak"
xiii. asıl- "(3) tutup çekmek"
xiv. asıl- "(4) hızla eline almak"
xv. at- "(8) sille, tokat vurmak"
xvi. avuçla- "(1) avuçla kavramak, avuçla almak, apazlamak, hapazlamak"
xvii. bağrına bas- "(1) kucaklamak"
xviii. bas- "(7) bir şey üzerinde kalıp, mühür vb.yle iz yapmak"
xix. bat- "(5) saplanmak"
xx. belini ver- "(1) dayanmak, yaslanmak" (2020: 133-137).

3.3.2. İç Duyular (İnteroseptif Duyular) ve Eylemleri

İç duyular dış duyuların aksine vücudun içinden gelen duyumların algılanmasıdır ve kalp atışı, solunum, tokluk gibi iç organ işlevleriyle ilgili fiziksel duyumların algılanmasını içerir. Bilinçli farkındalığa giren içsel veya interoseptif farkındalık, interosepsiyonun öznel ve fenomenolojik yönü olup dikkat, yorumlama, değerlendirme, inançlar, anılar, şartlanma, tutumlar ve etki gibi zihinsel süreçlerden güçlü bir şekilde etkilenir (Mehling, Gopisetty, Daubenmier, Price, Hecht ve Stewart, 2009: 2). Bu bağlamda *ısı* (*sıcaklık-soğukluk*), *ağrı* (*acı*), *kaşınma ve gıdıklanma*, *vibrasyon* (*titreşim*),

[27] Tasnifin bu bölümü, fiziksel temastan ziyade içten gelen bir temas ile uyumlu olduğundan, çalışmamızın bir sonraki aşamasında inceleyeceğimiz *İç Duyular ve Eylemleri* konusuna girmektedir.

proprioseptif (*pozisyon*), *sezgi*, *açlık ve tokluk*, *susuzluk*, *bulantı*, *miksiyon* (*işeme/idrar yapma*) *ve dışkılama*, *kusma*, *geğirme ve yellenme* gibi duyular iç duyulardır. İç duyu eylemleri de bu duyuların kavramsallaştırılarak ifade edilmesiyle oluşan dilsel birimlerdir.

3.3.2.1. Isı (Sıcaklık-Soğukluk) Duyusu ve Eylemleri

Isı duyusu, çevredeki sıcaklık ve soğukluk gibi ısı değişikliklerinin deri reseptörleri tarafından algılanmasıdır (Tanalp, 1975: 38). İnsan türü sıcak ve soğuğun *dondurucu soğuktan soğuğa*, *serinden farksıza*, *ılıktan sıcağa ve yakıcı sıcağa* gibi farklı derecelendirmelerini algılayabilmektedir (Hall, 2013: 592).

Hall (2013: 592), termal derecelenmenin *soğuk reseptörleri*, *sıcak reseptörleri* ve *ağrı reseptörleri* olmak üzere en az üç tür reseptör ile ayırt edildiğini ifade etmiştir:

> "Soğuk ve sıcak reseptörleri hemen derinin altında birbirinden farklı noktalar halinde bulunur. Vücudun pek çok bölgesinde soğuk reseptörleri, sıcak reseptörlerine göre 3 ila 10 kat daha fazladır. Ağrı reseptörleri sadece aşırı derecede sıcak ve soğuk ile uyarılır. Bu nedenle bu reseptörler, soğuk ve sıcak reseptörleri ile birlikte *dondurucu soğuk* ve *yakıcı sıcak* duyularından sorumludurlar." (2013: 592).

Sıcaklık ve soğukluğun sınırı henüz belirlenmiş değildir. Tanalp (1975: 38) insan türü için ısı konfor sınırının 20°C olduğunu ve bu sınırın üstündeki ısı değerlerinin sıcaklık, altındakilerin ise soğukluk duyusunu uyandırdığını ifade etmiştir. Morgan (2022: 238) ise deri sıcaklığı 32-33°C üstüne çıkınca sıcaklık liflerinin, bu sınırın altına düşünce de soğukluk liflerinin uyarıldığını belirtmiştir. Konuya ilişkin Hall (2013: 592), *soğuk ile uyarılan bir ağrı lifi*, *bir soğukluk lifi*, *bir sıcaklık lifi* ve *sıcak ile uyarılan bir ağrı lifi* olmak üzere dört sinir lifinin farklı derecelerdeki sıcaklıklara tepkide bulunduğu ifade etmiştir:

> "Çok soğuk bölgede sadece soğuk-ağrı lifleri uyarılır. Sıcaklık +10°C ila +15°C'ye yükseldiğinde soğuk-ağrı impulsları kesilir; soğuk reseptörleri 24°C'de en üst düzeyde ve 40°C'de zayıflayacak şekilde, uyarılmaya başlar. 30°C'nin üstünde sıcaklık ve soğukluk reseptörleri uyarılmaya başlar, fakat bunlar da 49°C'de söner. Son olarak, 45°C'de sıcak-ağrı reseptörleri uyarılmaya başlar. Bu derecelerde, aşırı sıcağın soğuk reseptörlerinde oluşturduğu hasardan dolayı, bazı soğuk lifleri de yeniden aktive olabilir ve uyarı doğurmaya başlar." (2013: 592).

Tanalp (1975: 38) bazı koşullarda dış çevredeki ısı seviyesi aynı kalsa dahi soğukluk ve sıcaklık duyumu alındığını, öte yandan ısı konfor sınırında uyum nedeniyle sıcaklık veya soğukluk duyusunun uyarılmadığını ifade etmiştir. Isı reseptörlerinin

uyumuna ilişkin Hall (2013: 592-593) ısı duyularının sabit sıcaklık durumuna karşı yanıt oluşturabilmesine ek olarak sıcaklık değişikliklerine karşı da duyarlı olduğunu belirtmiş; bu bağlamda deri sıcaklığımızın aktif olarak düşürülmesi sonucu aynı soğuk seviyesinin stabil olarak kaldığı durumdan daha fazla üşüdüğümüzü, deri sıcaklığımızın aktif olarak yükseltilmesi hâlinde ise aynı sıcaklığın stabil olarak kaldığı durumdan daha fazla sıcaklık duyduğumuzu ifade etmiştir. Hall'e göre (2013: 593) sıcaklık değişikliklerine karşı verilen yanıtlar sıcak su dolu küvete ilk girişimizde hissettiğimiz aşırı sıcak veya ısıtılmış bir odadan dışarıya ilk çıkışımızda hissettiğimiz aşırı soğuk hissini de açıklamaktadır.

Terleme mekanizması vücut ısısının düzenlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu fizyolojik süreçte kişi, vücut sıcaklığından daha yüksek sıcaklıktaki bir ortamda bulunduğunda sıvı buharlaştırarak ısı kaybeder ve buharlaşan her sıvı için sıcak ortama yüksek miktarda enerji atılarak iç sıcaklık dengesi korunur (Kalkan, 2018: 111-112). Öte yandan soğuk terleme, ısıdan veya efordan bağımsız, vücudun tehdit algıladığı durumlara karşı verdiği "savaş veya kaç" tepkisi sonucunda gerçekleşen ani terleme ataklarıdır. Soğuk terleme sırasında kişi, sıcağın tam aksine, üşüme hisseder ve bu his vücudun birçok bölgesinde görülür. Soğuk terlemenin birçok olası nedeni bulunmakla birlikte, genellikle stres, kaygı, korku ve panik atak gibi psikolojik durumlarla ilişkilendirilir. Ancak bazı durumlarda altta yatan bir hastalığın belirtisi de olabilir (Aydın, 2024: 7).

Terleme, ter bezleri tarafından gerçekleşmektedir. Şenel (2010: 98), insan vücudunda 1,6 milyon ile 4 milyon arasında ter bezi bulunduğunu, bunların derinin altında yer aldığını, yaklaşık 2-5 milimetrelik bir kanal yoluyla teri deri yüzeyine gönderdiklerini ve ter üretiminin beynin alt merkezlerinden gelen sinyaller doğrultusunda gerçekleştiğini ifade etmiştir.

Ter bezleri *apokrin* ve *ekrin* olmak üzere ikiye ayrılır:

i. Apokrin tez bezleri: Ergenlik sonrası gelişim gösteren ve derinin kişiye has kokusunu veren bezlerdir. Bu bezler özellikle koltuk altı ve genital bölgede yoğunlaşır. Salgıları, erkin bezlere göre daha koyu kıvamlıdır, yüksek oranda protein ve yağ içerir.
ii. Ekrin ter bezleri: Vücutta en fazla miktarda bulunan ve ısı ayarına yardımcı olan ter bezleridir. En fazla avuç içi, ayak tabanları, başın ön kısmı, ense, boyun ve omuz gibi, vücudun üst kısımlarında bulunur (2010: 98).

Karahasanoğlu'na göre (2022: 31) zihinsel ve fiziksel bir temasın söz konusu olduğu ısı duyu eylemleri, derinin sıcak ve soğuk gibi ısı değişikliklerini algılaması sonucunda meydana gelen durumların dilsel karşılıklarıdır.

Türkdil (2013: 182-189) *TS*'yi (2005) tarayarak Türkiye Türkçesinde ısı duyusunu ifade eden on sekiz eylem tespit etmiş; anlamlarıyla birlikte verdiği bu eylemlerin sekizini *sıcak duyu eylemleri*, onunu ise *soğuk duyu eylemleri* olmak üzere iki başlıkta sunmuştur.

Türkdil'e göre sıcak duyu eylemleri şu şekildedir:

i. güneşle- "güneşlenmek"
ii. ılı- "ılınmak"
iii. ısın- "1. sıcak duruma gelmek 2. üşümesini gidermek"
iv. kavur- "2. rüzgâr, soğuk, sıcak vb. kurutmak, yakmak"
v. kız- "1. ısıtılan veya ısınan bir nesnenin sıcaklığı çok artmak"
vi. sıcakla- "sıcaktan bunalmak"
vii. terle- "1. ter çıkarmak, ter dökmek"
viii. yan- "5. ısı etkisiyle vücudun bir yanı yara olmak, kızarmak veya rengi koyulaşmak 6. vücut veya nesnelerin ısısı artmak" (2013: 183-185).

Türkdil'e göre soğuk duyu eylemleri şu şekildedir:

i. ayazla- "2. ayazda kalıp üşümek"
ii. buy- "1. çok üşümek 2. soğuktan donarak ölmek"
iii. buz kes- "çok üşümek"
iv. don- "2. yaşamını yitirmek, soğuktan ölmek 3. çok üşümek donmak"
v. kıkırda- "2. donacak kadar üşümek"
vi. serinle- "1. hava serin bir duruma gelmek, hafifçe soğumak, serinleşmek 2. hafif soğukluk duymak serinlemek"
vii. soğu- "1. ısısını hızla veya yavaş yavaş yitirerek soğuk duruma gelmek"
viii. titre- "4. çok üşümek"
ix. ürper- "1. korku, tiksinti, üşüme vb. yüzünden tüylerin dikilip derinin nokta nokta kabarmasıyla görülen ani titreme"
x. üşü- "ısı yokluğundan, azlığından veya ısı kaybından etkilenmek, soğuğun etkisini duymak" (2013: 186-189).

Termal duyular başlığı altında Demirbaş (2020: 186-198) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde ısı duyusunu ifade eden otuz iki eylem tespit etmiş, anlamlarıyla birlikte verdiği bu eylemlerin on birini *sıcak*, on dokuzunu *soğuk*, ikisini ise *serin* olmak üzere üç başlıkta sunmuştur. Tasnifte *ılık* başlığına da yer veren Demirbaş (2020: 198), Türkiye Türkçesinde ılık duyusunu ifade eden herhangi bir eyleme rastlamadığını, tespit ettiği eylemleri nesne odaklı olmaları nedeniyle çalışmasına dahil etmediğini belirmiştir.

Demirbaş'a göre sıcağı ifade eden eylemler şu şekildedir:

i. ateşi çık- (veya yüksel-) "(1) hasta vücut ısısı olağandan çok artmak"

ii. piş- “(8) bunalacak kadar sıcaklık duymak”
iii. ensesinde boza pişir- “(1) ısıtmak, kızgın duruma getirmek”
iv. ısın- “(1) sıcak duruma gelmek”
v. ısın- “(2) üşümesini gidermek”
vi. iliği kemiği ısın- “(1) üşümüşken vücudu iyice ısınmak”
vii. kız- “(1) ısıtılan veya ısınan bir nesnenin sıcaklığı çok artmak”
viii. sıcak ol- “(1) sıcak artmak”
ix. yak- (II) “(8) çok sıcak olmak”
x. yan- “(5) ısı etkisiyle vücudun bir yanı yara olmak, kızarmak veya rengi koyulaşmak”
xi. yan- “(6) vücut veya nesnelerin ısısı artmak” (2020: 186-189).

Demirbaş’a göre soğuğu ifade eden eylemler şu şekildedir:

i. ateşi düş- “(1) hastanın ateşi geçmek veya azalmak”
ii. ateşini al- “(1) yüksek vücut ısısını düşürmek”
iii. ayaz kes- “(1) uzun süre soğukta kalıp üşümek”
iv. ayazla- “(2) ayazda kalıp üşümek”
v. buy- “(1) çok üşümek”
vi. buz kes- “(1) çok üşümek”
vii. çivi gibi ol- “(1) çok üşümek, donmak”
viii. don- “(3) çok üşümek”
ix. içi titre- “(2) çok üşümek”
x. iliği kemiği don- “(1) çok üşümek”
xi. iliğine (veya iliklerini) işle- (veya geç-) “(2) çok üşümek”
xii. kıkırda- “(2) donacak kadar üşümek”
xiii. kıkırda- “(3) soğuktan donmak”
xiv. serinle- “(1) hava serin bir duruma gelmek, hafifçe soğumak, serinleşmek”
xv. serinle- “(2) hafif soğukluk duymak”
xvi. soğu- “(1) ısısını hızla veya yavaş yavaş yitirerek soğuk duruma gelmek”
xvii. titre- “(4) çok üşümek”
xviii. üşü- “(1) ısı yokluğundan, azlığından veya ısı kaybından etkilenmek, soğuğun etkisini duymak”
xix. yak- (II) “(10) çok üşütmek” (2020: 191-195).

Demirbaş’a göre serini ifade eylemler şu şekildedir:

i. ferahla- “(2) serinlemek”
ii. serinle- “(2) hafif soğukluk duymak” (2020: 198).

3.3.2.2. Ağrı (Acı) Duyusu ve Eylemleri

Ağrı; derideki ve iç organlardaki serbest sinir uçlarının uyarılmasıyla oluşan (Tanalp, 1975: 39) ve doku hasarından, kişinin fikirlerinden veya inanışlarından, strese neden olan çevresel etkenlerden kaynaklanabilen duyusal ve duygusal bir deneyimdir (Plotnik, 2009: 112). Gerçekleşecek yakın bir hasarın habercisi olan ağrı duyusu (Morgan, 2022: 238) organizmayı ağrı uyarıcısını ortadan kaldırmak için tepki vermeye zorlar (Hall, 2013: 583) ve dolayısıyla onu koruma amacına yönelir (Tanalp, 1975: 41). Vücuttaki diğer birçok duyu reseptörünün tersine, ağrı reseptörlerinin çok az uyum sağlaması veya hiç

sağlamaması ağrıya neden olan uyarı devam ettiği sürece organizmanın bunun farkında olmasını sağlamak açısından önemlidir (Hall, 583-584).

Vücuttaki tüm doku ve organlarda ağrıya duyarlı serbest sinir uçları yoktur (Tanalp, 1975: 39). Öte yandan bunlar derinin özellikle ağrıya en fazla duyarlı bölgelerinde çok sayıda bulunmaktadır. Ağrıya ilişkin serbest sinir uçları hasar verici uyarıcılara tepki verirken sıcaklık ve basınca duyarlı değildir ancak ağrı veren bazı uyarıcıların bazen dokunma bazen de ısıdan kaynaklanmaları, insanların ağrıyı genellikle deri duyularından biri veya birkaçı ile algıladığını göstermektedir (Morgan, 2022: 238).

Hall, *hızlı ağrı* ve *yavaş ağrı* olmak üzere iki tip ağrıdan bahsetmiştir:

> i. Hızlı ağrı[28]: Ağrılı bir uyarandan 0,1 saniye sonra hissedilir. Deriye bir iğne batırıldığında, deri bir bıçakla kesildiğinde veya akut yanıklarında hissedilir. Derinin bir elektrik şokuna maruz kalması halinde de bu ağrı duyulur. Vücudun pek çok derin dokusunda hızlı ağrı hissedilmez.
> ii. Yavaş ağrı[29]: Ancak 1 saniye veya daha sonra başlar ve saniyeler, hatta dakikalar boyunca artarak devam eder. Bu ağrı genellikle bir doku yıkımı ile birliktedir. Uzun süreli ve dayanılmaz bir hale dönüşebilir. Hem deride hem de birçok derin dokuda ve organda ortaya çıkabilir (2013: 583).

Ağrı duyusunun çok çeşitli uyaranlarla oluştuğunu ve bu uyaranların *mekanik, termal* ve *kimyasal uyaranlar* olarak tasnif edildiğini ifade eden Hall'e göre (2013: 583) hızlı ağrı genel olarak mekanik ve termal uyaranlarla oluşurken yavaş ağrı her üç tip uyaranla da oluşabilmektedir.

Karahasanoğlu'na göre (2022: 31) fiziksel bir temasın söz konusu olduğu ağrı (acı) duyu eylemleri, bu temasın normalden fazla olması sonucunda vücutta meydana gelen ve yoğun bir şekilde hissedilen durumların dilsel karşılıklarıdır. Bu anlatımda dikkati çeken şey ağrı duyusunun fiziksel bir uyaranla gerçekleştiği konusundaki sınırlamadır. Bunun ötesinde *baş ağrısı*, *karın ağrısı* gibi içsel bir etkene bağlı ağrı türlerinin eylemlerdeki görünümü göz ardı edilmemelidir.

[28] *Keskin ağrı*, *batıcı ağrı*, *akut ağrı*, *elektrik ağrısı* gibi farklı isimlerle tanımlanabilir (Hall, 2013: 583).
[29] *Yavaş yanıcı ağrı*, *sızı*, *zonklama*, *bulantılı ağrı*, *kronik ağrı* gibi farklı isimlerle tanımlanabilir (Hall, 2013: 583).

Türkdil (2013: 198-203) *TS*'yi (2005) tarayarak Türkiye Türkçesinde ağrı (acı) duyusunu ifade eden on beş eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. acı- (II) "acılı, ağrılı olmak"
ii. ağrı- "vücudun bir yeri ağrılı durumda olmak"
iii. balkı- "4. organ, kesik kesik ağrımak, sancımak"
iv. canı yan- "1. çok acı duymak"
v. hastalan- "sağlığı bozulmak, esenliği yerinde olmamak, rahatsızlanmak, hasta olmak"
vi. haşla- "7. sızı vermek, acı vermek"
vii. incin- "1. çarpma, sıkışma, burkulma vb. etkenlerle vücudun bir yeri ağrı verir duruma gelmek"
viii. keçeleş- "3. vücudun bir yeri uyuşup duyarlığı azalmak"
ix. sancı- "sancı vermek, ağrımak"
x. sızla- "1. hafifçe ağrımak"
xi. uyuş- (I) "1. soğuk, basınç vb. yüzünden vücudun bir yerinde, duygu ve hareket geçici olarak azalmak"
xii. zonkla- "vücudun bir yeri nabız atışı gibi, kesik kesik ağrımak veya sancımak"
xiii. bur- "4. mide, bağırsak sancımak 5. acıtmak"
xiv. kop- "7. çok ağrımak"
xv. yan- "9. yanık acısına benzer bir acı duymak" (2013: 198-203).

Demirbaş (2020: 200-208) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde ağrı-acı duyusunu ifade eden otuz dokuz eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemlerin bir kısmı şu şekildedir:

i. acı çek- (veya duy-) "(1) ağrı, sızı duymak"
ii. ağrısı tut- "(1) gebe kadının doğum sancıları başlamak"
iii. ağrısı tut- "(2) hasta bir organ ağrımaya başlamak"
iv. alazla- "(2) sızlatmak, yakmak, acı vermek"
v. balkı- "(4) organ, kesik kesik ağrımak, sancımak"
vi. başı çatla- "(1) başı çok ağrımak"
vii. başı kazan gibi ol- "(1) başında çok ağrı ve uğultulu bir sersemlik olmak"
viii. başına vur- "(1) içki, gaz veya sıcak baş ağrısı yapmak"
ix. başı tut- "(1) gürültüden veya üzüntüden başı ağrımak"
x. bıçak gibi saplan- "(1) sancı, ağrı birden ve güçlü olarak gelmek"
xi. biber gibi yan- "(1) deri, göz vb. çok acımak"
xii. boğaz ol- "(1) boğazı ağrımak"
xiii. bur- "(4) mide, bağırsak sancımak"
xiv. burul- "(2) sancımak, ağrımak"
xv. bükün- "(2) "ağrıdan, sancıdan kıvranmak"
xvi. canı acı- "çarpma, vurma vb. sonucu acı duymak"
xvii. dağla- "(3) çok sıcak, soğuk veya acı bir şey yakmak"
xviii. dala- "(2) zehirli böcek, ısırgan otu, sert kumaş dokunarak teni acıtmak veya kaşındırmak"
xix. doğran- "(2) kesilir gibi ağrımak"
xx. döv- "(1) tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak" (2020: 200-204).

3.3.2.3. Kaşınma, Gıdıklanma Duyusu ve Eylemleri

Vücuttaki yaygın bir kimyasal duyunun belirtisi olarak kabul edilen kaşıntının ağrı ile işlevsel bir ilişkisi vardır. Kaşıntıya duyarlı reseptörlerin birçok sayıda ince serbest sinir uçlarından oluştuğu ve kaşıntı beneklerinin ağrı uçlarını karşıladığı yönündeki görüşler pek yaygındır. Bu bağlamda kaşınma duyusunun ağrı duyusuna benzediği, dahası çoğu araştırmacı tarafından kaşıntının bir tür ağrı olduğu düşünülse de kaşıntı eşiği ağrı eşiğinden düşüktür yani kaşıntı derideki daha zayıf uyarımlarla gerçekleşmektedir (Tanalp, 1975: 44).

Birtakım tartışmalara karşın kaşıntı ve ağrı duyularının iki ayrı duyu olduğunu ortaya koyan deney sonuçları vardır (Tanalp, 1975: 45). Bu bağlamda iki duyu arasındaki farklılıklar şu şekildedir:

i. Ağrı meydana getirmeden kaşıntı hasıl etmenin mümkün olabileceği gibi Arthur Shelly (1959); kaşıntısız ağrı meydana getirmenin de mümkün olacağı gösterilmiştir.
ii. Süperfisiyel ağrı hareketi frenler halbuki kaşıntı kaşınmaya davet eder.
iii. Sıcaklığın azı (40-41°C da su) kaşıntı, fakat fazlası yanma ağrısı hasıl eder.
iv. Morfin ağrı azaltır ama kaşıntı yapabilir.
v. Derinin yüzeysel kesiminde meydana çıkmasına rağmen deri ağrıları derinin daha derin katları ile ilişkilidir (1975: 45).

Kaşınma duyusundaki amacın hafif yüzeysel uyaranlara (deri üzerindeki bir bitin hareketi veya sinek ısırması gibi) dikkat çekmek olduğunu ifade eden Hall'e göre (2013: 573) gelen sinyaller kaşınma refleksini etkinleştirir ve kaşıntı hissi ağrı oluşturacak kadar kuvvetliyse hafifleyebilir.

Demirbaş (2020: 220-221) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde kaşınma duyusunu ifade eden sekiz eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. dala- "(2) zehirli böcek, ısırgan otu, sert kumaş dokunarak teni acıtmak veya kaşındırmak"
ii. giciş- "(1) kaşınmak, kaşıntı duymak, gidişmek"
iii. gidiş- "(1) kaşıntı duymak, kaşınmak, gicişmek"
iv. haşla- "(6) dalamak"
v. kaşı- "(1) vücudun herhangi bir yerindeki kaşıntıyı gidermek için tırnakla veya başka bir şeyle deriyi hafifçe ovmak"
vi. kazın- "(3) derisini kazır gibi kaşımak"
vii. siftin- "(2) bir yere sürtünerek kaşınmak"
viii. ye- (II) "(4) batmak, çizmek, kaşındırmak, dalamak" (2020: 220-221).

Gıdıklanma duyusu, deride hareket eden hafif bir uyaranın sonucudur (Selden, 2004: 93). XIX. yüzyılın sonlarında tanınmış psikolog G. Stanley Hall ve meslektaşı Arthur Allin, iki tür gıdıklanmanın olduğunu belirterek hafif gıdıklanmaya *knismesis* ve kahkaya neden olan daha ağır gıdıklanmaya *gargalesis* terimini önermişlerdir[30] (Harris, 2012: 611).

i. Knismesis: Deri üzerinde çok hafif bir hareketin neden olduğu, bazen hareketli kaşıntı olarak nitelendirilen tuhaf bir histir. Bu tür bir gıdıklanma, parmağın deri üzerinde hafifçe gezdirilmesiyle vücudun hemen her yerinde kolayca ortaya çıkabilmektedir. Rahatsız edici his, uyarıdan birkaç saniye daha uzun sürebilir ve gıdıklanan yüzeyi ovmak veya kaşımak için yoğun bir istek yaratır (bunu yapmak hissi sona erdirir gibi görünür). Bu gıdıklama şeklinin insanları nadiren güldürdüğünü de belirtmek gerekir.
ii. Gargalesis: Kahkahaya neden olan *gargalesis* genellikle koltuk altları veya göğüs kafesi gibi vücudun belirli bölgelerine tekrar tekrar uygulanan daha ağır bir basınç gerektirmektedir (2012: 611).

Knismesis, tartışmasız daha gizemli olan *gargalesis*ten açıkça farklı görünmektedir. İlk olarak *knismesis* türünün genellikle kahkaha üretmemesi birçok açıdan gıdıklanmanın en şaşırtıcı yönüdür. İkinci olarak, insanlar *knismesis* hissini kendilerinde kolayca ortaya çıkarabilirken *gargalesis*i kendilerinde başarılı bir şekilde üretemezler, yani, kendini gıdıklamak kahkahayı ortaya çıkarmaz. Son olarak *knismesis*in kişiyi gıdıklanan noktayı kaşımaya veya ovmaya teşvik etmesi, dolayısıyla kişinin vücudunda sürünen herhangi bir uyaranı uzaklaştırması bu gıdıklanma türü için evrimsel bir işlevin hayal edilmesini mümkün kılmaktadır (Harris, 2012: 611).

Harris (2012: 611), ayaklar düşünüldüğünde bu iki gıdıklama türü arasındaki ayrımın bulanıklaştığını belirtmiş ve bu bağlamda ayağa yapılan derin baskının çoğu insan için masaj hissi yaratmasına karşılık biraz daha hafif bir dokunuşun genellikle kahkahalara neden olduğunu ifade etmiştir.

Hall (2013: 572), yalnızca gıdıklanma ile kaşınma duyularının iletilmesini gerçekleştiren çok hassas ve hızlı uyum sağlayan mekanoreseptif serbest sinir sonlanmalarının derinin yüzeysel tabakalarında hemen hemen özelleşmiş olarak bulunduklarını ifade etmiştir.

[30] bk. Hall, G. S. ve Allin A. (1897). "The psychology of tickling, laughing, and the comic," *The American Journal of Psychology,* 9 (1), 1-41.

Demirbaş (2020: 218) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde gıdıklanma duyusunu ifade eden eylemin "(1) gıdıklama işi yapılmak" anlamındaki *gıdıklan-* olduğunu tespit etmiştir.

3.3.2.4. Vibrasyon Duyusu (Titreşim Duyusu) ve Eylemleri

Titreşim duyusu deriye yerleştirilen nesnelerin salınımından kaynaklanmaktadır (Gilman, 2002: 475). Bu duyu sayesinde nesnenin düz veya kabarcıklı olduğunu sezebilir ve dolayısıyla farklı nesneleri birbirinden ayırt edebiliriz (Tanalp, 1975: 37).

Titreşim duyusu için henüz özel bir reseptör saptanmamıştır (Tanalp, 1975: 37). Konuya ilişkin Hall (2013: 572) bütün dokunma reseptörlerinin titreşim oluşumuna katıldığını ve farklı reseptörlerin farklı titreşim frekanslarını saptadığını ifade etmiştir:

> "*Pacini cisimcikleri* saniyede 30'dan 800 devir/sn'ye kadar olan titreşim sinyallerini saptayabilirler; çünkü bunlar son derece hızlı biçimde dokuların hızlı ve küçük deformasyonlarına cevap verirler. Saniyede 2'den 80 döngüye kadar olan düşük frekanslı titreşimler ise, diğer dokunma reseptörleri; özellikle pacini cisimciklerinden daha az hızla adapte olan *Meissner cisimcikleri*ni uyarır." (2013: 572).

Titreşim sinyalleri hızla tekrarlanır ve saniyede 700 döngüye kadar titreşim oluşabilir. Bu sinyaller yalnızca dorsal[31] kolon yolu içinde iletilirler. Bu bölgenin işlevsel bütünlüğünü muayene etmede nörologlar tarafından kullanılan önemli bir yöntem vücudun farklı bölgelerine diyapazon[32] ile titreşim uygulanmasıdır (Hall, 2013: 579).

Demirbaş (2020: 212-215) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde titreşim duyusunu ifade eden on üç eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. ağız tamburası çal- "(2) soğuktan dişleri birbirine çarpmak, çenesi titremek"
ii. çenesi at- "(1) can çekişirken çenesi titremek"
iii. ıspazmoza tutul- "(1) aşırı derecede titremeye başlamak"
iv. ifilde- "(1) hafifçe titremek"
v. raşelen- "(1) titremek, ürpermek"
vi. sallan- "(4) güçlü bir biçimde sarsılmak, titremek"
vii. şafii köpeği gibi titre- "(1) çok titremek"
viii. tirilde- "(1) titremek"
ix. titre- "(1) küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak"
x. titre- "(2) kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak"

[31] sırt, arka (*Tıp Terimleri Kılavuzu-2010*, https://sozluk.gov.tr/, 08.04.2025)
[32] Titreştirildiğinde ana seslerden birini veren, U biçiminde, küçük bir çelik araç (https://sozluk.gov.tr/, 08.04.2025).

xi. ürper- "(1) korku, tiksinti, üşüme vb. yüzünden tüylerin dikilip derinin nokta nokta kabarmasıyla görülen ani titreme"
xii. yaprak gibi titre- "(1) aşırı titremek"
xiii. zangırda- "(1) güçlü bir ses çıkararak titremek veya sallanmak, zıngırdamak" (2020: 212-215).

3.3.2.5. Proprioseptif Duyular (Pozisyon Duyuları)

Pozisyon duyuları sıklıkla *proprioseptif duyular* olarak da adlandırılmaktadır (Hall, 2013: 580). Proprioseptif adı verilen duyulardan biri vücudun hareketini bildiren *kinestetik duyu*, diğeri ise başın hareketi ve pozisyonu hakkında bilgi veren *vestibüler duyu*dur (Morgan, 2022: 239).

Bu duyu türü diğer tüm duyulara göre farklılık göstermektedir. Söz konusu farklılık bu duyuların insan bedeniyle sınırlı olması ve çevremiz hakkındaki bilgiden ziyade vücudumuzdaki hareket hakkında bilgi vermesinden kaynaklanmaktadır (Kamchybekova, 2010: 8-9).

3.3.2.5.1. Kinestetik Duyu ve Eylemleri

Kinestetik sistem, insan fizyolojisinin her bireye vücudunun pozisyonu ve hareketleri hakkında duyusal farkındalık sağlayan kısmıdır. Bireyler kinestetik sistem sayesinde duruşun ve bir kolun kaldırılmasından yürümeye, dahası gözbebeklerinin döndürülmesine ve yutkunmaya kadar motor eylemlerden oluşan bir hareketliliğin farkındadır. Söz gelimi, gözler kapalıysa ve kişi bir kolunu kaldırıp başının üzerinde hareket ettirirse kolun hareket ettiği ve nerede olduğu bilgisini veren kinestetik sistemdir (Farnell, 2015).[33]

Kinestetik duyu organlarının vücut duruşu ile el ve ayakların pozisyonu hakkında bilgi verdiğini ifade eden Morgan'a göre (2022: 239), bu duyunun meydana gelebilmesi için vücudun, el ve ayakların görülmesi ve herhangi bir şeyle temas etmesi koşulu yoktur. Kinestetik duyu, yalnızca iç gözlem yoluyla farkında olduğumuz duyulardır (Proske ve Gandevia, 2018: 1157).

Morgan (2022: 238-239) kinestetik alıcıların *kas*, *kiriş* ve *eklemler* olmak üzere üç farklı yerde bulunduğunu ifade etmiştir:

[33] https://www.researchgate.net/publication/325203291_The_Kinesthetic_System, 10.04.2025

> "Bunlardan biri, iskelet kaslarında bulunan kas iğcikleri denen yapılardır. Bu iğcik içindeki alıcılar kasın *uzaması* hakkında bilgi verir. Diğeri, kasları kemiğe bağlayan kirişlerde bulunur. Bu alıcılar kirişlerdeki çekilmeyi ya da *gerilim*i bildirir. Sonuncusu ise, eklemlerde bulunan ve eklemin *pozisyon*unu bildiren alıcılardır." (2022: 239).

Morgan'ın (2022: 239) anlatımına benzer olarak Cüceloğlu (2023: 101-102) da bu duyu alıcılarının hareket ettiğimizde bedenimizin hangi bölgesinin ne şekilde bir harekette bulunduğu, hangi kasların gergin veya gevşek olduğu, beden ağırlığımızın hangi ayağımız üzerinde ne kadar bulunduğu, bedenin geri kalan bölümünün hangi pozisyonda olduğu hakkında bize bilgi verdiğini ifade etmiş ve bu duyu alıcılarının olmaması hâlinde vücut hareketlerimizi kontrol etmenin güç olacağına, dahası yürüme eyleminin bile olanaksız hâle geleceğine dikkat çekmiştir.

Demirbaş (2020: 223) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde kinestetik duyuyu ifade eden eylemin "(2) kaslar birdenbire kendiliğinden ve düzensiz bir biçimde kımıldamak, ihtilaç etmek" anlamındaki *çırpın-* olduğunu tespit etmiştir. Akabinde kinestik duyuyu *sabit pozisyon duyusu* ve *hareket pozisyon duyusu* olmak üzere iki alt sınıfa ayıran Demirbaş (2020: 225-228), ilk sınıfı ifade eden altı eylem sunmuş ancak ikinci sınıfı boş bırakmıştır. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen sabit pozisyon duyusu eylemleri şu şekildedir:

i. çivilen- "(2) bir yerde hareketsiz kalmak"
ii. dikil- "(3) ayakta durmak"
iii. dinel- "(1) ayakta durmak"
iv. doğru dur- "(1) dik durmak"
v. dur- "(7) beklemek, dikilmek"
vi. sorut- "(2) ayakta durmak, dikilmek, beklemek" (2020: 225-226).

3.3.2.5.2. Vestibüler Duyu (Denge Duyusu) ve Eylemleri

Tanalp, denge duyusunun vestibüler sistem tarafından kontrol edildiğini, bu kontrolde göz dahil diğer mekanizmalarla organlardan gelen proprioseptif sinyallerin rolü olduğunu ve bu sinyallerin merkezî sinir sistemine bedenin pozisyonu, ağırlık ve diğer kuvvetlerin etkisi açısından bilgi verdiğini belirtmiş (1975: 53), akabinde bizde duyum ve duyguyu meydana getiren olayın ise bedenin hareket ettirilmesinden ziyade hareket hızındaki değişiklikler olduğunu ifade etmiştir (1975: 55). Tanalp'in konuya ilişkin verdiği örnek şu şekildedir:

> "İçinde bulunduğumuz tren hareket ettiği zaman trenin hareketini ve hareket yönünü duyumlarız, fakat değişmeyen bir hıza eriştikten sonra hareketin farkına varmayız. Ancak, eğer dikkat edersek üzerinde seyrettiğimiz arazinin ters yönde hareket ettiği intibaını alırız. Taşıt hızını ani olarak azaltır veya durursa hareketin aksi yönde meydana geldiğini sanırız. Bu tür intibalar sirküler harekette de aynen alınır." (1975: 55).

Denge duyusunun alıcıları iç kulaktaki salyangozu da içine alan kafatası kemiğinde bulunmaktadır (Morgan, 2022: 239). Bu alıcılar bedenin yerçekimine göre hangi pozisyonda olduğunu bildirirken hangi kısımlarının ne biçimde etkilendiğini de göstermektedir (Cüceloğlu, 2023: 102).

Plotnik (2009: 105), salyangozun üstünde yer alan ve başın duruşunu hissetmek, başı dik tutmak, dengeyi sağlamak gibi işlevleri olan vestibüler sistemin farklı açılardaki üç döngüsel kanaldan oluştuğunu ve bu kanallardan her birinin başımızın duruşuna uygun biçimde hareket eden bir sıvı ile dolu olduğunu ifade etmiştir. Bir nokta etrafında hızlı dönüldüğü zaman gerçekleşen baş dönmesi, döngüsel kanallardaki sıvının doğal olmayan bir biçimde çalkalanmasından kaynaklanmaktadır (Morgan, 2022: 239).

Morgan (2022: 239) baş hareket ettiğinde vestibüler alıcılardan gelen bilgilerin algılanmadığına, buna karşılık kafanın çeşitli kasları ile bağlantılı kirişlerden gelen kinestetik duyunun algılandığına dikkat çekmiş ve tüm duyuların bilinçli veya duyu ile doğrudan ilişkisi olan bir duyum meydana getirirken denge duyusunda böyle bir durumun söz konusu olmadığını ifade etmiştir.

Demirbaş (2020: 228) *TS*'yi (2011) tarayarak Türkiye Türkçesinde vestibüler duyuyu ifade eden dört eylem tespit etmiş ve bu eylemlerin dengenin sağlanamaması ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. bohçanın dört ucunu bir araya getireme- "dengeyi sağlayamamak"
ii. dengesini kaybet- "dik durumdayken kontrolünü kaybederek düşmek"
iii. düş- "yere devrilmek, yere serilmek"
iv. sürç- "yürürken yanlış adım atıp dengesini yitirmek" (2020: 228).

3.3.2.6. Sezgi Duyusu ve Eylemleri

Psikolojide sezgi "akıl yürütmeyle, ussal düşünceyle, mevcut bulgulardan sonuç çıkarmayla değil de dolaysız kavrayışla, algıyla veya anlamayla kazanılan biliş ya da bilgi;

içgüdüsel bilgi" şeklinde tanımlanmakta ve duyguların, duyu izlenimlerinin, bilinçdışı güçlerin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir (Budak, 2021: 647).

Felsefede ise "sezginin konusu olan nesnenin, duyularla, doğrudan ve aracısız olarak bilinmesi durumu" (Cevizci, 2000: 300-301) şeklinde tanımlanan sezgi, felsefenin özel bir alanı olan Bilgi Felsefesinde (İng. *Epistemology*) özellikle bilginin kaynağına ilişkin konulardan birini oluşturmuştur (Öktem, 2000: 160). Bu bağlamda sezgi duyusunun tipolojik örneği Kant'ın sezgi anlayışıdır. Kant'ın bilgi kuramına göre bütün bilgiler duyulara ait olan *sezgi* ve zihne ait olan *kategori*ler aracılığı ile edinilmektedir (Köz, 2005: 26).

Konuları kavramak veya görünüşlerin ardındaki derin anlamları fark edebilmek için duyular temel bir işlev görmektedir. Bu doğrultuda, sezginin gerçekleşebilmesi bir veya birden fazla duyunun aktif bir biçimde işlemesine bağlıdır (Türkdil, 2013: 40). Böylece sezgi hem psikolojik hem de felsefi bağlamda duyularla iç içe geçmiş, çok katmanlı bir bilgi edinme yolu olarak değerlendirilebilir.

Türkdil'e göre (2013: 40) sezginin gerçekleşmesi sonucu meydana gelen sezgi duyu eylemlerinin kullanım alanı geniş olmasına karşın dillerdeki örnekleri azdır. Türkdil (2013: 212-215) *TS*'yi (2005) tarayarak Türkiye Türkçesinde sezgi duyusunu ifade eden on eylem tespit etmiştir. Tasnifte anlamlarıyla birlikte verilen örnek eylemler şu şekildedir:

i. algıla- "bir olayı veya bir nesnenin varlığını duyu organlarıyla algılamak, idrak etmek"
ii. anla- "1. bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak 2. yeni bilgileri eskileriyle bir araya getirerek sonuç niteliğinde başka bir bilgi edinmek"
iii. bil- "1. bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak"
iv. duy- "3. dokunma, koklama vb. duyularla algılamak, hissetmek"
v. gör- "2. anlamak, kavramak, sezmek"
vi. fark et- "2. anlamak, sezmek"
vii. hisset- "1. fiziksel bir uyarıyı duymak 3. sezmek, farkına varmak, anlamak"
viii. sez- "1. açık bir kanıt olmaksızın, olmuş veya olacak bir şeyi anlamak, kestirmek, hissetmek 2. anlamak, fark etmek"
ix. tat- "3. duymak, hissetmek"
x. taşı- "8. duymak, hissetmek" (2013: 212-215).

Kamacı Gencer (2018: 95) Dede Korkut metninde "*ḳork-/korḫ-*, *fikr eyle-*, *edeblen-*, *bil-*, *tanı-*, *sevin-*, *şan-*, *begen-*, *incin-*, *ürk-*, *buŋal-*" gibi eylemleri sezgisel eylemler olarak tespit etmiştir.

3.3.2.7. Açlık, Tokluk Duyusu ve Eylemleri

Açlık, bedendeki besin eksikliğini bildiren sinyallerden biridir (Arkonaç, 1993: 236). Açlık hissiyle ilgili beyne iletilen sinyaller *mide*, *karaciğer*, *bağırsaklar*, *yağ hücreleri* gibi çeşitli organlardan gelir (Plotnik, 2009: 335). Peki açlık hissini beyne bildiren ipuçları nelerdir? Cüceloğlu bu sorunun yanıtını şöyle vermiştir:

i. Kandaki şeker düzeyi ve kısa süreli denetim
ii. Yağ düzeyi ve uzun süreli denetim
iii. Hormonlar ve yeme davranışı
iv. Bir uyarıcı olarak mide
v. Diğer iç uyarıcılar (2023: 236-238)

Morgan'a göre (2022: 180) beyindeki açlık ve yeme faaliyetlerini düzenleyen çeşitli bölgelerin en önemlisi beyin tabanında bulunan *hipotalamus*tur ve hipotalamus bölgesinde insan veya hayvanın acıkmasına ve yemesine neden olan *beslenme merkezi* ile yeterli besin alındığında yeme isteğini durduran *doyma merkezi* bulunmaktadır. Nitekim açlık ve yeme davranışının aşamaları basitleştirilmiş hâliyle şu şekilde sıralanabilir:

i. Bedende besleyici maddeler azalır.
ii. Kandaki şeker azalır.
iii. Karaciğer kandaki şeker azlığını fark eder ve beyne mesaj gönderir (Kandaki şeker azlığı beyin tarafından da fark edilir.).
iv. Beyin, yeme davranışını düzenleyen motor merkeze mesaj gönderir.
v. Canlı yer (Cüceloğlu, 2023: 236).

Cüceloğlu (2023: 235) konuya ilişkin *Homeostatis Kuramı*ndan bahsetmiş ve homeostatisin yaşamımız için gerekli olan koşulları dengede tuttuğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda homeostatis düzeni kandaki eksilen maddeler aracılığıyla acıktığımızı, gerekli miktarda besin alındığı zaman da doyduğumuzu bildirmektedir.

Plotnik (2009: 334) açlık hissinin *biyolojik açlık*, *psikososyal açlık* ve *genetik açlık faktörleri* tarafından etkilendiğini ifade etmiştir:

i. Biyolojik açlık faktörleri: Kan kimyasındaki fizyolojik değişikliklerden ve beyne bilgi gönderen sindirim organlarından gelen sinyallerden kaynaklanır, beyin ise bunlara bağlı olarak yemek yememizi ya da yemek yemeyi kesmemizi tetikler.
ii. Psikososyal açlık faktörleri: Yemek ve başka uyarıcılar arasındaki öğrenilmiş bağlantılardan, sosyokültürel etkilerden, kişilik problemlerinden kaynaklanır.
iii. Genetik açlık faktörleri: Genlerimizde bulunan miras alınmış talimatlar yağ hücrelerinin sayısını veya vücut enerjisinin yakılma oranını belirleyerek normal, aşırı kilolu ya da düşük kilolu olmamızı belirler (2009: 334).

Ulaşabildiğimiz çalışmalardaki tasnifler incelendiğinde açlık ve tokluk duyusunu ifade eden eylemlerin ayrı bir sınıf olarak ele alınmadığı görülmektedir. Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz açlık ve tokluk duyu eylemleri *TS*'den (2011) taranmış olup farklı duyusal anlama sahip başka eylemlerin de yer aldığı *iç alem duyuları* sınıfında ele alınmıştır.

Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz açlık duyu eylemleri şu şekildedir:

i. acık- "(1) yemek yeme gereksinimi duymak"
ii. acından öl- "(1) çok acıkmak"
iii. açlıktan gözü (veya gözleri) dön- (veya karar-) "(1) çok acıkmak"
iv. açlıktan imanı gevre- "(1) çok acıkmak"
v. açlıktan öl- "(1) dayanılmaz derecede acıkmak, çok acıkmak"
vi. içi bayıl- "(1) çok acıkmak"
vii. içi ezil- "(2) acıkma hissi duymak"
viii. içi kazın- (veya kıyıl-) "(1) açlıktan midesinde eziklik duymak"
ix. karnı zil çal- "(1) çok acıkmış olmak"
x. midesi ezil- (veya kazın-) "(1) açlık duymak"
xi. yüreği bayıl- "(1) karnı çok acıkmak"
xii. yüreği ezil- "(2) açlık duymak"

Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz tokluk duyu eylemleri şu şekildedir:

i. açlığını bastır- (veya gider- veya öldür-) "(1) açlık duygusunu yatıştırmak"
ii. doy- "(1) isteği kalmayıncaya kadar yemek, açlığı kalmamak"
iii. mideyi bastır- "(1) hafif şeyler yiyerek açlığını gidermek"
iv. şiş- "(4) çok yemek yiyerek rahatsız olacak kadar doymak"

3.3.2.8. Susuzluk Duyusu ve Eylemleri

Vücudun temel elementi olan su, vücut ağırlığının üçte ikisini oluşturmaktadır. Susuzluk karşısında vücut hücre içindeki ve dışındaki suyun miktarını kontrol etmek zorundadır (Arkonaç, 1993: 240).

Vücuttaki devamlı su kaybı akciğerler, derideki ter bezleri ve böbrekler yoluyla gerçekleşir. Buna karşılık vücut belirli bir miktardaki suyu kanda ve dokularda tutmaya ihtiyaç duyar ve bu ihtiyaç da susuzluk ile sonuçlanır. Açlıkta olduğu gibi susuzluk da beyindeki çeşitli bölgeler, ilk olarak da *hipotalamus* tarafından kontrol edilir (Morgan, 2022: 181).

Cüceloğlu'na göre (2023: 241) susuzluğun ve su içme davranışının altında *hücrelerdeki su kaybının oranı* ve *kan hacminin azalması* şeklinde iki temel faktör vardır:

i. Hücrelerde su kaybı: Bedendeki su oranı azalınca, hücreleri saran sıvının içindeki sodyum miktarı artar ve hücre dışında daha yoğun bir ortam oluşturur. Hücre içindeki su dışarıdaki daha yoğun ortama sızma yoluyla geçer. Böylece hücre içindeki su oranı gittikçe azalmaya başlar. Hipotalamusun belirli bölgelerindeki hücreler *hücrelerde su kaybı* olunca bizi içme davranışına iter. Beyinde yer alan hipofiz bezi de hücrelerdeki su azalmasına tepkide bulunur.
ii. Kanın hacminde azalma: *Kanın hacminin azalması* böbreküstü bezlerin belirli hormonları salgılamasına, bu hormonlar da beyinde hipotalamus bölgesinde susuzluğun ve su içme davranışının ortaya çıkmasına yol açar (2023: 241).

Açlık ve susuzluğun birbiriyle yakından ilişkili olduğunu ifade eden Morgan'a göre (2022: 179-180), su vücudun besinden yararlanması için sindirim ve diğer biyokimyasal işlemlerde kullanılmak üzere vücutta tutulur ve organizmanın su alımının yaklaşık %90'ı bu fizyolojik amaç doğrultusundadır.

Cüceloğlu (2023: 242), içme davranışını *birincil içme* ve *ikincil içme* olarak tasnif etmiş ve "işeme ve terleme gibi doğal yollardan su kaybını gidermek için su içme" davranışını birincil içme, "bedenin suya gereksinmesi olmadığı halde içme" davranışını ise ikincil içme olarak tanımlamıştır. Akabinde ikincil içmenin susuzluğu gidermek için olmadığını ve temelinde öğrenme yaşantısı, geliştirilen alışkanlıklar gibi önemli faktörlerin yattığını ifade etmiştir.

Ulaşabildiğimiz çalışmalardaki tasnifler incelendiğinde susuzluk duyusunu ifade eden eylemlerin ayrı bir sınıf olarak ele alınmadığı görülmektedir. Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz susuzluk duyu eylemleri *TS*'den (2011) taranmış olup farklı duyusal anlama sahip başka eylemlerin de yer aldığı *iç alem duyuları* sınıfında ele alınmıştır.

Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz susuzluk duyu eylemleri şu şekildedir:

i. ağzı (veya ağzı dili) kuru- "(1) susuz kalmak"
ii. bağrı yan- "(2) çok susamış olmak"
iii. boğazı kuru- "(1) çok susamak"
iv. dili damağına yapış- (veya dili damağı kuru-) "(1) çok susamak"
v. hararet bas- "(1) çok susamak"
vi. içi yan- "(1) çok susamak"
vii. susa- "(1) su içme gereksinimi duymak"

3.3.2.9. Bulantı Duyusu ve Eylemleri

Bulantı genellikle mideye atfedilen ve bazen kusmayla takip edilen hoş olmayan bir duyudur. Vücutlarında bulantının nerede meydana geldiği sorulduğunda, bazı kişiler boğazlarını, bazıları başlarını ve çoğu midelerini işaret eder (Stern, 2002: 589). Bulantıyla birlikte "solgunluk, soğuk terleme, tükürük salgısında artış ve taşikardi" gibi belirtiler de görülmektedir (Yılmaz Demirci, 2016: 211).

Bulantı, mevcut besinlerin "iğrenç" olarak algılanması veya bunların daha önce bulantı ve/veya kusma ile ilişkilendirilmiş olması gibi durumlarda besin alımını engelleyen birden fazla algılayıcıya sahip karmaşık bir kontrol mekanizmasıdır. Bulantı ayrıca kişinin midesi ve ilgili kontrol mekanizmaları normal bir şekilde çalışmadığında da besin alımını engeller. Hareket hastalığı (taşıt tutması) ise bulantıya neden olan uyaranın özel bir durumudur. Bu durum beyindeki duyusal girdilerin ayrışmasına neden olduğu için bulantıyı tetiklediğine inanılmaktadır. Psikologlar için özellikle ilgi çekici olan, kişilerin tehdit edici durumlarda, söz gelimi önemli bir konuşma yapmadan hemen önce, mide bulantısı bildirmeleridir (Stern, 2002: 590).

Ulaşabildiğimiz çalışmalardaki tasnifler incelendiğinde bulantı duyusunu ifade eden eylemlerin ayrı bir sınıf olarak ele alınmadığı görülmektedir. Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz bulantı duyu eylemleri *TS*'den (2011) taranmış olup farklı duyusal anlama sahip başka eylemlerin de yer aldığı *iç alem duyuları* sınıfında ele alınmıştır.

Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz bulantı duyu eylemleri şu şekildedir:

i. bay- "(1) yiyecek baygınlık vermek, mideyi bulandırmak, midede ezinti yapmak"
ii. bulan- "(4) mide bulantısı olmak"
iii. kayna- "mide ekşimek"
iv. midesi bulan- "(1) kusacak gibi olmak"
v. midesi ekşi- (veya kayna- veya yan-) "(1) yeni yenilmiş yiyeceklerden ötürü midede rahatsızlık duymak"

3.3.2.10. Miksiyon (İşeme/İdrar Yapma), Dışkılama Duyusu ve Eylemleri

İşeme veya *idrar yapma* öğrenilmiş bir olaydır (Uğur, 2024: 3) ve 3-5 yaşa kadar istemsiz, sonrasında ise istemli olarak gerçekleşir (Fowler, Griffiths ve Groat, 2008: 453).

Hall'e göre (2013: 307) beyin korteksi ve beyin sapı tarafından kolaylaştırılan veya baskılanan işeme olayı "mesanenin dolduğu zaman boşalma işlevi" olarak tanımlanmaktadır. Bu eylem oldukça karmaşık bir işlem süreci sonucu ortaya çıkmaktadır (Tekin, 2016: 545).

İnsanda her iki böbrek idrar oluşturma yeteneğine sahip *nefron*lardan oluşur. Böbreklerin orta kısmında üreterlerin bağlandığı çukur bir bölge bulunur (Hall, 2013: 304-305). Üzerindeki reseptörler ve bu reseptörlerin dağılımıyla isteğe bağımlı çalışan bir organ olarak mesane ise üreterlerden gelen idrar ile dolarken gevşer, mesanenin hacmi ve içindeki basınç arttığında işeme olayı başlar, akabinde mesane kasılarak içindeki idrar dışarıya iletilir (Alaygut ve Kavukçu, 2011: 53). Dolayısıyla "idrarı düşük basınç altında depolama ve depolanan idrarın tamamını istemli olarak boşaltabilme" mesanenin temel işlevidir (Tekin, 2016: 545).

Dışkılama, dışkıyı anüs yoluyla sindirim sisteminden dışarı atma eylemi için verilen bir adlandırmadır ve işemede olduğu gibi yaşamın erken dönemlerinde istemsiz, sonrasında ise istemli olarak gerçekleşmektedir (Mawer ve Alhawaj, 2019: 1)[34]. İnsanın bedensel işlevleri arasında dışkılama belki de en az anlaşılanıdır (Heaton, Radvan, Cripps, Mountford, Braddon ve Hughes, 1992: 818).

Dörtte üçü su ve dörtte biri katı maddelerden oluşan dışkı, besin maddelerinin kalın bağırsaktaki emilimi ile gerçekleşmektedir (Hall, 2013: 797-798). Kalın bağırsağın son parçası olan ve anüs ile sonlanıp dışarı açılan rektum, içinin çeyrek dilimlik bir kısmını kaplayacak kadar dışkı dolması sonucunda basınca maruz kalır. Bu basınç rektumu gererek dışkılama duygusunu oluşturur ve dışkının dolması devam edip basınç daha da artınca dışkılama olayı başlar (Uyar, 2019: 145). Yirmi dört saatlik bir süre içindeki dışkılama sıklığı yaşa ve diyete bağlı olarak değişir ancak çoğu insan günde bir ila üç kez dışkılama yapma eğilimindedir (Mawer ve Alhawaj, 2019: 1).

Ulaşabildiğimiz çalışmalardaki tasnifler incelendiğinde miksiyon ve dışkılama duyusunu ifade eden eylemlerin ayrı bir sınıf olarak ele alınmadığı görülmektedir. Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz miksiyon ve dışkılama duyu

[34] https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK539732/, 14.04.2025

eylemleri *TS*'den (2011) taranmış olup farklı duyusal anlama sahip başka eylemlerin de yer aldığı *iç alem duyuları* sınıfında ele alınmıştır.

Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz "(1) tuvalete gitmesi gerekmek" anlamındaki *haceti ol-* eylemi hem miksiyon hem de dışkılama ihtiyacı ile ilgili olup geneldir. Özel olarak "(2) işemesi gerekmek, sıkışmak" anlamındaki *sıkıntısı ol-* miksiyon, "(1) dışkı yapma ihtiyacı duymak" anlamındaki *büyük abdesti gel-* ise dışkılama duyu eylemine örnek teşkil etmektedir.

3.3.2.11. Kusma Duyusu ve Eylemleri

Mide içeriğinin karın kasları ve diyaframın kasılmasıyla zorlanarak ağızdan atılması şeklinde tanımlanan kusma (Karhan, 2022: 24), beynin *kusma merkezi* ve *kemoreseptör inceleme alanı* tarafından düzenlenmektedir (Kasap ve Yüceyar, 2009: 148).

Kusma refleksi üş aşamadan oluşmaktadır:

i. Prodromal dönem: Otonom sinir sisteminin uyarılmasına bağlı semptomlar ve bulantının olduğu dönem.
ii. Öğürme
iii. Kusma (Karhan, 2022: 24)

Kusmaya neden olan beş temel faktör vardır:

i. Gastrointestinal[35] sistemin lümeninde[36] toksik madde
ii. Viseral[37] patoloji
iii. Vestibüler bozukluk
iv. Merkezî sinir sistemi uyarımı
v. Kan veya beyin omurilik sıvısındaki toksinler (Denholm ve Gallagher, 2018: 1)

Temelinde yapısal, psikolojik, metabolik ve kimyasal faktörler olabileceği gibi bu faktörlerin birleşiminin de kaynaklanabilen bulantı ve kusma, birbirleriyle ilişkili olmalarına karşılık ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken durumlardır (Yılmaz Demirci, 2016: 211, 213). Kusma olayını bulantıyı öğürme (karın kaslarının tekrarlayan aktif kasılması) izlese de bazı durumlarda bulantı olmadan da kusma meydana gelebilir (Quigley, Hasler ve Parkman, 2001: 263).

[35] Mide ve bağırsaklarla ilgili, gastroenterik (*Hemşirelik Terimleri Sözlüğü*, https://sozluk.gov.tr/, 17.06.2025).
[36] Damar, bağırsak gibi tüp biçiminde uzanan yapı içindeki boşluk, tüp içindeki geçit (*Hemşirelik Terimleri Sözlüğü*, https://sozluk.gov.tr/, 17.06.2025).
[37] iç organa ait (*Tıp Terimleri Kılavuzu-2010*, https://sozluk.gov.tr/, 17.06.2025)

Ulaşabildiğimiz çalışmalardaki tasnifler incelendiğinde Türkiye Türkçesinde kusma duyusunu ifade eden eylemlere rastlanılmamıştır. Buna karşılık *GTS*'de (2025) tespit ettiğimiz *gaseyan et-*, *istifra et-*, *safra at- (II)*, beşinci anlamıyla *boşalt-*, birinci anlamlarıyla *içi dışına çık-* ve *kus-* eylemleri kusma duyusunu ifade eden örneklerdir (İlgili örnekler için bk. 2.13.).

3.3.2.12. Geğirme, Yellenme Duyusu ve Eylemleri

Tam olarak sindirilmeyen ve emilmeyen gıda artıklarının bakteriyel fermentasyonu ve yutulan hava, bağırsak gazı oluşumunun temel mekanizmasıdır (Gülşen, 2010: 206). Bağırsak gazı ile ilgili şikâyetler aşırı geğirti, karın bölgesinde şişkinlik-dolgunluk ve aşırı yellenmedir. Normal yellenmenin gün içerisindeki sayısı değişkenlik göstermekle birlikte genellikle 10-20 kezdir, sessizdir ve kokusu çok rahatsız edici değildir. Öte yandan artmış, sesli ve/veya kötü kokulu yellenme ise patolojiktir (Bengi, 2016: 428-431).

Geğirme, yutulan mide havasının ağız yoluyla sesli veya sessiz olarak dışarı atılmasını sağlayan fizyolojik bir olaydır (Gürlek, 2023: 21; Göktürk, 2017: 19). Bilerek hava yutmanın dışında başka şekillerde de hava yutulabilmektedir:

i. Hızlı yemek ya da içmek
ii. Yerken çok konuşmak
iii. Sigara, puro ya da pipo gibi bir objeyi emmek
iv. Özellikle fincan gibi bir kaptan sıvı yudumlamak
v. Pipetle sıvı içmek
vi. Sakız çiğnemek
vii. Nadir hava yutma nedenleri [uygun olmayan takma dişler, ağız kuruluğuna yol açan durumlar (ör. ağzı açık uyumak), postnazal akıntı, astma atakları, reflü hastalığı (tükrük sekresyonu artar), stresli durumlar.]
viii. Yutmada yetersizlik
ix. Gaz içeren ya da oluşturan katı ya da sıvıların alınması (Gülşen, 2010: 203-204)

Temel olarak iki tip geğirme vardır. Yutulan havanın mideye ulaşmasıyla meydana gelen ve günde 20-25 kez olabilen istemsiz geğirmeler *gastrik geğirme* olarak tanımlanmaktadır. Bu tip geğirmeler özellikle aşırı veya hızlı bir yemekten sonra veya karbonatlı içeceklerden sonra çevredeki insanlar tarafından fark edilmeyecek düzeyde meydana gelmekte ve geğirme sırasında mide içeriğinin tadı ve/veya kokusu hissedilebilmektedir. Yutulan havanın mideye ulaşmadan hızlıca dışarı atılması ise *supragastrik geğirme* olarak tanımlanmaktadır. Bu tip geğirmeler refleks olmaktan çok

davranışsal kökenlidir. Genellikle ardışık olup gün içerisinde yüzlerce kez meydana gelebilir. Çoğu zaman yemekle ilgisi yoktur ve geğirme sırasında mide içeriğinin tadı ve/veya kokusu hissedilmez (Göktürk, 2017: 19-20).

Ulaşabildiğimiz çalışmalardaki tasnifler incelendiğinde geğirme ve yellenme duyusunu ifade eden eylemlerin ayrı bir sınıf olarak ele alınmadığı görülmektedir. Demirbaş'ın (2020: 228-242) tasnifinden tespit ettiğimiz "(2) sindirim yolunda gaz olmak" anlamındaki *gazlan-* eylemi *TS*'den (2011) aktarılmış olup farklı duyusal anlama sahip başka eylemlerin de yer aldığı *iç alem duyuları* sınıfında ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE İÇ DUYU EYLEMLERİ

Çalışmamızın inceleme aşamasında Türkiye Türkçesindeki iç duyu eylemlerinin tespiti için *TDK Güncel Türkçe Sözlük* esas alınmıştır. Sözlükte yer alan tüm eylemler taranarak iç duyu türleri ile ilgili olan eylemler tespit edilmiştir. Son aşamada her bir eylem Lars Johanson'un teorik art alanda anlatılan kılınış tasnifine göre incelenmiştir.

2.1. Isı (Sıcaklık-Soğukluk) Duyu Eylemleri

2.1.1. Sıcaklık

1) **ateş gibi yan-;** ateşi yükselmek: *Alnı, yanakları ateş gibi yandığı hâlde vücudu tir tir titriyor, dişleri birbirine çarpıyordu.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2) **ateşi çık- (veya yüksel-)**; (1) hastanın vücut ısısı olağandan çok artmak: *Ertesi gün de biraz ateşi çıkmış. Edibe Hanım da onu yatağa sokmuş.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

3) **ateşlen-**; (2) (*nesnesiz*) Vücut ısısı artmak: *Birkaç ay sonra ateşlendi. Tam düzeldi derken yine ateşlendi.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

4) **ateşler içinde yan-**; (1) hasta çok ateşli bir durumda olmak: *Güçlü kuvvetli olan abam birdenbire hastalanmış, ateşler içinde yanmaya başlamıştı.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **ensesinde boza pişir-**; (1) ısıtmak, kızgın duruma getirmek: *Güneş, bütün gün enselerinde boza pişirmiş, vücutlarının teri mintanlarının üstüne çıkmıştı.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

6) **hararet bas-**; (2) vücut ısısı artmak. (GTS, 2025)

Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

7) **ısın-**; (1) (*nesnesiz*) Sıcak duruma gelmek: *Havalar ısınınca bizim ahbaplar ayaklandılar.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

8) **ısın-**; (2) (*nesnesiz*) Üşümesini gidermek, üşümez duruma gelmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

9) **iliği kemiği ısın-**; üşümüşken vücudu iyice ısınmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

10) **piş-**; (8) (*nesnesiz*, *mecaz*) Bunalacak kadar sıcaklık duymak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

11) **sıcak ol-**; sıcak artmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

12) **sıcakla-**; (*nesnesiz*) Sıcaktan bunalmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

13) **yak-**; (8) (*nesnesiz*) Çok sıcak olmak: *Bugün güneş yakıyor*. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

14) **yan-**; (6) (*nesnesiz*) Vücut veya nesnelerin ısısı artmak: *Ateşler içinde, günlerce titreyerek yanar. Odamız yaz günleri çinko damın altında yanar durur.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.1.2. Soğukluk

1) **ateşi düş-**; hastanın ateşi geçmek veya azalmak. (GTS, 2025)

Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2) **ateşini al-**; (1) yüksek vücut ısısını düşürmek: *Belki banyo biraz ateşini alır ayaklarımın, diyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

3) **ayaz kes-**; uzun süre soğukta kalıp üşümek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

4) **ayazla-**; (2) (*nesnesiz*) Ayazda kalıp üşümek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **buy-**; (1) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) donmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

6) **buz kes-**; çok üşümek: *Beton döşeme bir türlü ısınmak bilmiyordu. Ve akşamlardan sabahlara kadar ayakları, baldırları buz kesiyordu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

7) **çivi gibi ol-**; (1) çok üşümek, donmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

8) **çivi kes-**; (*teklifsiz konuşmada*) çok üşümek: *Ayağının çivi kestiğini ancak o zaman fark etti.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

9) **don-**; (3) (*nesnesiz*) Çok üşümek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

10) **içi titre-**; (2) çok üşümek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

11) **iliği kemiği don-**; çok üşümek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

12) **iliğine (veya iliklerine) işle- (veya geç-)**; (2) çok üşümek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

13) **kıkırda-**; (2) (*nesnesiz*) Donacak kadar üşümek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

14) **kıkırda-**; (3) (*nesnesiz*) Soğuktan donmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

15) **serinle-**; (2) (*nesnesiz*) Hafif soğukluk duymak: *Gülleri koklardın, kuşları dinlerdin / Rüzgâr esmezse terasta serinlerdin* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

16) **soğu-**; (1) (*nesnesiz*) Isısını hızla veya yavaş yavaş yitirerek soğuk duruma gelmek; soğuklaşmak: *Üşüyorum, vücudumun soğuduğunu duyuyorum, dişlerim birbirine vuruyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

17) **titre-**; (4) (*nesnesiz*) Çok üşümek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

18) **üşü-**; (*nesnesiz*) Isı yokluğundan, azlığından veya ısı kaybından etkilenmek, soğuğun etkisini duymak: *Üşümüş, donmuş gibi, kaba, nasırlı, pis ellerini karnının üstünde sıkıyordu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.1.3. Terleme

1) **su gibi terle-**; çok terlemek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2) **ter at-**; vücudu rahatlatmak amacıyla aşırı derecede terlemek: *Göbek taşında ter atarken bunaldı.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

3) **ter bas-**; sıkıntı veya heyecandan dolayı çok terlemek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

4) **ter boşan-**; hastalık, sıkıntı veya heyecandan dolayı çok terlemek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **ter dök-**; (1) çok terlemek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

6) **terle-**; (1) (*nesnesiz*) Ter çıkarmak, ter dökmek: *Bu şehir kendisini öylesine gizlemiş ki tadına varabilmek, onu sevebilmek için emek istiyor, terlemek istiyor.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.2. Ağrı (Acı) Duyu Eylemleri

1) **acı çek- (veya duy-)**; (1) ağrı, sızı duymak: *Sadece ağrı ya da acı çekmek değil söz konusu olan, saniye saniye kötüye giden şartlar...* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2) **acı-**; (2) (*nesnesiz*) Acılı, ağrılı olmak: *Sahip'in canı şimdi daha çok acımaktadır.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

3) **ağrı-**; (*nesnesiz*) Vücudun bir yeri ağrılı durumda olmak: *Bir gece Efser biraz başı ağrıdığından erkence yatak odasına çekilmişti.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

4) **ağrısı tut-**; (1) gebe kadının doğum sancıları başlamak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

5) **ağrısı tut-**; (2) hasta bir organ ağrımaya başlamak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

6) **balkı-**; (4) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Organ kesik kesik ağrımak, sancımak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

7) **başı çatla-**; başı çok ağrımak: *Gitti hışımla masasına, kaykıldı koltuğuna; başı çatlıyor ağrıdan, iki parmağıyla sıvazlayıp durduğuna göre alnını.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

8) **başı kazan gibi ol-**; başında çok ağrı ve uğultulu bir sersemlik olmak: *Başım kazan gibiydi, bir kavanoz aspirin içsem ağrımın geçeceğine ihtimal vermiyordum.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

9) **başı tut-**; gürültüden veya üzüntüden başı ağrımak: *Poker oynanıyor. Yenilirse kızıyor, başı tutuyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

10) **başına vur-**; (1) içki, gaz veya sıcak baş ağrısı yapmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

11) **bıçak gibi saplan-**; sancı, ağrı birden ve güçlü olarak başlamak. (GTS, 2025)

Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

12) **biber gibi yan-**; (1) deri, göz vb. çok acımak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

13) **boğaz ol-**; (1) boğazı ağrımak: *Çocukluğumdan beri sık sık boğaz olurdum.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

14) **bur-**; (5) Mide, bağırsak sancımak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

15) **burul-**; (2) (*nesnesiz*) sancımak: *Bağırsaklarım buruluyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

16) **bükün-**; (2) (*nesnesiz*) Ağrıdan, sancıdan kıvranmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

17) **canı acı-**; (1) çarpma, vurma vb. sonucu acı duymak: *Şaşkınlığından bir kestane yığınına çarptı, canı acıyordu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

18) **canı yan-**; (1) çok acı duymak: *Canım yandı. Vay anam, dedim.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

19) **çırpın-**; (1) (*nesnesiz*) Acı ile debelenmek; çarpınmak: *Bir oltanın iğnesinde çırpınan bir balık.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

20) **dala-**; (2) (*-i*) Zehirli böcek, ısırgan otu, sert kumaş dokunarak teni acıtmak veya kaşındırmak; batmak, yemek (II). (GTS, 2025)

Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

21) **doğran-**; (2) (*nesnesiz*, *mecaz*) Kesilir gibi ağrımak: *Kollarım doğranıyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

22) **döv-**; (1) (*-i*) Tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak; benzetmek, girişmek, hırpalamak, pataklamak, silkelemek, sopalamak, ufalamak: *Harp Divanına vermeden önce şurada kemiklerini kırıncaya kadar bir dövsem!* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

23) **etinden et kopar- (veya kes-)**; çok acı vermek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

24) **gir-**; (10) (*-e*) Ağrı, sancı başlamak, saplanmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

25) **haşla-**; (6) (*-i*) dalamak: *Böcek çocuğun bacağını haşlamış.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

26) **haşla-**; (7) (*-i*) Sızı vermek, acı vermek: *Omuzlarına kadar vücudun derisini haşlayan bayıltıcı yanma acısı ve dehşeti çok sürmedi.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

27) **incin-**; (1) (*nesnesiz*) Çarpma, sıkışma, burkulma vb. etkenlerle vücudun bir yeri ağrı verir duruma gelmek: *İncinir düz caddede, dağda gezen ayaklar.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

28) **kop-**; (7) (*nesnesiz, mecaz*) Çok ağrımak: *Belim kopuyor*. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

29) **kömür başa vur-**; kömürün iyi yanmamasından çıkan karbon oksidiyle zehirlenmekten baş ağrımak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

30) **kulunç gir-**; bir organda veya vücut bölgesinde birdenbire veya şiddetli sancı oluşmak, tutulmak: *Ayağıma fena kulunç girdi diye topallayarak onları takip etti.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

31) **muazzep ol-**; acı, azap çekmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

32) **ölüp ölüp diril-**; (1) çok sıkıntı, acı çekmek veya çok ağır hastalık geçirmek: *Çünkü çiçek kokusu Proust'un tıknefes nöbetlerinde ölüp ölüp dirilmesine yol açarmış.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

33) **romatizması tut-**; romatizma ağrıları başlamak: *Kardeşinin romatizmaları tutmuş.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

34) **sancı-**; (*nesnesiz*) Sancı vermek; burmak, burulmak: *Gözlerimin kökü kazılıyor gibi sancıyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

35) **sancılan**-; (*nesnesiz*) Sancıya tutulmak: *Bir gece bir tayfamız sancılanmış ve biz derdinin ne olduğunu araştırıp ilaç dolabından uygun bir ilaç bulana dek o kaskatı kesilmişti.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

36) **sancısı tut-**; (1) birdenbire ve şiddetli bir ağrı gelmek: *İlk kum sancısının nasıl tuttuğunu nakledecekmiş.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

37) **sızla-**; (1) (*nesnesiz*) Hafifçe ağrımak: *Kafa kemiklerine varıncaya kadar her yanı sızlıyordu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

38) **uf ol-**; (1) çocuk dilinde acımak, canı yanmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

39) **yan-**; (9) (*nesnesiz*) Yanık acısına benzer bir acı duymak: *Boğazım yanıyor. Biberden ağzım yandı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

40) **yeri göğü tırmala-**; çok sancı, acı çekmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

41) **zonkla-**; (*nesnesiz*) Vücudun bir yeri nabız atışı gibi, kesik kesik ağrımak veya sancımak: *Dişlerini sıkmış, şakakları zonkluyor, alnında yağlı ve kınalı ter damlacıkları.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2.3. Kaşınma Duyu Eylemleri

1) **gıcıklan-**; (1) (*nesnesiz*) Gıcık oluşmak: *Boğazım gıcıklanıyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2) **giciş-**; (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Kaşınmak, kaşıntı duymak; gidişmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

3) **gidiş-**; (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Kaşıntı duymak, kaşınmak; gicişmek. (GTS, 2025)

Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

4) **kaşı-**; (1) (*-i*) Vücudun herhangi bir yerindeki kaşıntıyı gidermek için tırnakla veya başka bir şeyle deriyi hafifçe ovmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **kaşın-**; (1) (*nesnesiz*) Kaşıntısı olmak, kaşıma isteği duymak: *Her tarafı kaşınıyor, uzanabildiği yer neresiyse oraya bir diş atıyor, gene de kaşınması geçmiyordu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

6) **kazın-**; (3) (*nesnesiz*) Derisini kazır gibi kaşımak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

7) **siftin-**; (2) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Bir yere sürtünerek kaşınmak: *Mahallede duvar kenarlarında siftinip pinekleyen uyuz, kör, topal köpeklerden başka kimse yoktur.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.4. Gıdıklanma Duyu Eylemleri

1) **gıdıkla-**; (1) (*-i*) Vücudun bazı yerlerine dokunarak ürperme veya gülerek kaçınma ile beliren bir sinir tepkisi uyandırmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2) **gıdıklan-**; (*nesnesiz*) Gıdıklama işi yapılmak: *Sanki gıdıklanıyorlar ve gülmekten katılacaklar.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2.5. Vibrasyon Duyu (Titreşim Duyusu) Eylemleri

1) **ağız tamburası çal-**; (2) soğuktan dişleri birbirine çarpmak, çenesi titremek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2) **çenesi at-**; can çekişirken çenesi titremek: *Hasta aksırır gibi bir ses çıkardı. Döndü, baktı: -Ne istiyor?... dedi, ağa cevap vermedi. Çenesi atıyordu.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

3) **ıspazmoza tutul-**; aşırı derecede titremeye başlamak: *Ben durup dururken ıspazmoza tutulmuş gibi titredikten sonra...* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

4) **ifilde-**; (1) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Hafifçe titremek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **ifilde-**; (2) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) ürpermek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık bitiş dönüşümlü

6) **karıncalan-**; (2) (*nesnesiz*) Vücudun bir yerindeki uyuşukluktan sonra, kan dolaşımının başlamasıyla o yerde karıncalar dolaşır gibi bir izlenim uyanmak: *Adamcağızın ara sıra ayakları karıncalandıkça dolaşacak bir yeri bile yok.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

7) **raşelen-**; (*nesnesiz*, *eskimiş*) Titremek, ürpermek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık bitiş dönüşümlü

8) **sakırda-**; (*nesnesiz*) Korkudan veya soğuktan titremek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

9) **sallan-**; (4) (*nesnesiz*) Güçlü bir biçimde sarsılmak, titremek: *Yere çivilenmiş koca masayı sarsarken oda bir salıncak gibi sallanıyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

10) **sıtma tut-**; ateş ve ter nöbetleriyle titremeye başlamak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

11) **şafii köpeği gibi titre-**; çok titremek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

12) **tirilde-**; (*nesnesiz*, *ağızlardan*) titremek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

13) **titre-**; (1) (*nesnesiz*) Küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak; tirildemek: *Geçtiği yollarda, incecik ellerine, kahır görmüş köylülerin nasırlı elleri sarıldı, ninelerin dua ile titreyen dudakları dokundu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

14) **titre-**; (2) (*-den*) Kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak: *Soğuktan mı titriyordum yoksa heyecandan, üzüntüden mi, bilmem.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

15) **titreme gel-**; titremeye başlamak, titremeye tutulmak: *Başına küçük bir ağrı, vücuduna hafif bir titreme geliyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

16) **titreş-**; (1) (*nesnesiz*) Her yanı titremek: *Koca bir nahiye titreştik, odunsuz yattık / O büyük mektebi gördün ya, kışın biz çattık* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

17) **ürper-**; (1) (*nesnesiz*) Korku, tiksinti, üşüme vb. yüzünden tüylerin dikilip derinin nokta nokta kabarmasıyla görülen ani titreme; ifildemek: *Fısıltılar duyarım, ürperirim / Terasta sanki bir ayak sesinden* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık bitiş dönüşümlü

18) **yaprak gibi titre-**; aşırı titremek: *Bütün vücudu yaprak gibi titriyordu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

19) **zangırda-**; (*nesnesiz*) Güçlü bir ses çıkararak titremek veya sallanmak; zıngıldamak, zıngırdamak: *Gevşemiş çerçeveler, dışarıdan yumrukla vuruluyormuş gibi zangırdar.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

20) **zıngılda-**; (1) (*nesnesiz*) zangırdamak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

21) **zıngırda-**; (*nesnesiz*) zangırdamak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.6. Proprioseptif Duyular (Pozisyon Duyuları)

2.6.1. Kinestetik Duyu Eylemleri

1) **adım (veya adımını) at-**; (1) yürümek için ayağını öne doğru uzatıp basmak: *Büyük Efendi düşünmeksizin karanlığa doğru adımını attı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

2) **ağaç ol-;** (*argo*) bir yerde ayakta durarak çokça beklemek: *Neredesin yahu, seni bekleye bekleye ağaç olduk.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

3) **amuda kalk-**; iki eli üstüne dayanarak bacakları ve bedeni havada dikey tutmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

4) **apış-**; (3) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Oturmak, bacakları ayırarak çömelmek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

5) **ayağa kalk**; (1) ayakları üzerinde durmak, dikilmek: *Yeniden ayağa kalkıyorum, pencereye kadar gidiyorum.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

6) **ayağını (veya ayaklarını) altına al-**; tek bacağını (veya bacaklarını) kıvırıp üzerine oturmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

7) **ayak ayak üstüne at-**; otururken bir bacağını ötekinin üstüne almak: *Arkasını dönerek sandalyesini muavinin tarafına çevirdi ve ayak ayak üstüne attı.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

8) **ayakta bekle-**; (20) (*-e*) Ayakta beklemek: *Mektepte cezaya kalkmış gibi duruyorsun.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

9) **bacak bacak üstüne at-**; bir bacağını ötekinin üstüne koyarak oturmak: *Şöyle bir gözlerine istekli istekli bakayım, şöyle tam karşında bir bacak bacak üstüne atayım, tamam.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

10) **bağdaş kur-**; sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturmak: *Bir tanesi karşılarında bağdaş kurmuş, oturmuş.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

11) **bas-**; (1) (*-e*) Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak: *Bastığın yerlerde güller açtı, sarıldı ayaklarına.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

12) **baş çevirt**; (1) başı arkaya doğru döndürtmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

13) **çırpın-**; (2) (*nesnesiz*) Kaslar birdenbire kendiliğinden ve düzensiz bir biçimde kımıldamak; ihtilaç etmek.
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

14) **çivilen-**; (2) (*-e*, *mecaz*) Bir yerde hareketsiz kalmak: *Bir çiftlikte mi çalışmak istersiniz, yoksa bir makine başına çivilenmek mi?* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

15) **çök-**; (3) (*-e*) çömelmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

16) **çöm-**; (*-e*, *ağızlardan*) çömelmek: *Ninem, gözlerini onların gidişlerinden ayırmaksızın yere çömdü.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

17) **çömel-**; (*nesnesiz*) Dizlerini bükerek topukları üzerine oturmak; çömmek, çökmek: *O yüzden annem bulaşıklarını kapıya yakın bir yere çömelerek yıkardı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

18) **devin-**; (1) (*nesnesiz*) Vücudu oynatmak veya kıpırdatmak; hareket etmek. (GTS, 2025)
Kılınış: Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

19) **dikel-**; (2) (*nesnesiz*) Ayakta durmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

20) **dikil-**; (3) (*nesnesiz*) Ayakta durmak: *Bütün o ağrılı, uzun gecelerimde yatak odasının kapısında dikilir, bana bakardı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

21) **dimdik dur-**; (1) tam dik durumda olmak: *Pencerenin önünde, sırtı odaya dönük olarak dimdik durdu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

22) **dinel-**; (1) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Ayakta durmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

23) **dinel-**; (2) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Ayağa kalkmak, dik durmak: *Önce ayaklarıyla, kollarıyla bir diz çöküp bir dinelerek ölçü aldılar.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

24) **diz çök-**; (1) dizlerini yere koyarak oturmak: *Beni dinleyin deyip hemen önümüze diz çöktü.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

25) **diz üstü çök-**; dizleri yere gelecek biçimde eğilmek veya oturmak: *En son Bektaş Ağa çöktü diz üstü.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

26) **doğru dur-**; (1) dik durmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

27) **doğrul-**; (2) (*nesnesiz*) Oturan veya yatan bir kimse toparlanmak, dik bir duruma gelmek; kalkmak: *Sırtı dönük orta yaşlı adam doğruldu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

28) **dur-**; (7) (*nesnesiz*) Beklemek, dikilmek: *Oturacak değil, ayakta duracak yer yok.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

29) **eğil-**; (2) (*nesnesiz*) İnsan, bir işi yapmak için belini eğmek: *Tenis oynarken yüz çeşit çeviklikler içinde eğilir, kalkar, sıçrar, koşar.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

30) **emekle-**; (1) (*nesnesiz*) Ayağa kalkmadan hem dizleri hem de elleri kullanarak ilerlemek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

31) **ger-**; (3) (*-i*) Kolu, bacağı açılabileceği kadar açıp, uzatılabileceği kadar uzatıp dümdüz ve dimdik tutmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

32) **gerin-**; (*nesnesiz*) Kolları açarak gövdeyi gergin bir duruma sokmak: *Geç uyanmıştı, geç ve güç. Yatakta uzun uzun gerindi, esnedi.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

33) **hareket et-**; (2) vücudu oynamak, kıpırdamak veya kımıldamak, devinmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

34) **hopla-**; (*nesnesiz*) Sevinçten, korkudan veya oyun için, bulunduğu yerde havaya doğru fırlamak: *Elini içeri uzatmaya kalmadan sedirde oturan kız sırtına dokunulmuş gibi hopladı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

35) **kıvran-**; (1) (*nesnesiz*) Ağrı, sancı gibi bedensel veya korku, heyecan gibi ruhsal nedenlerle vücut eğilip bükülmek: *Hasta, yorganın altında biraz kıvranarak devam etti.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

36) **köprü kur-**; (2) (*spor*) elleri arkadan yere dayayıp ayak uçlarına basarak vücudu yay gibi germek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

37) **otur-**; (1) (*-e*) Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek: *Bir sandalyenin üzerinde oturmuş, önüne bakıyordu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

38) **sek-**; (1) (*nesnesiz*) Tek veya iki ayak üzerinde sıçramak: *Evden yola, yoldan eve varabilmek için evvelce yerleştirilmiş iri kayalar üzerinde sekmek gerekirdi.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

39) **sıçra-**; (1) (*-e*) Ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak: *Çocuk taştan taşa sıçrayarak gitti.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

40) **sorut-**; (2) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Ayakta durmak, dikilmek, beklemek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

41) **takla at-**; (1) takla hareketini yapmak: *Adam o kadar kederli, o kadar meyustu ki takla atıp ney çalan kambur cüceler bile onu güldürmeyi başaramamıştı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

42) **uzat-**; (2) (*-i*) Başı, kolları veya bacakları bir yere yöneltmek: *Koğuşun açık duran kapısından hastalar başlarını uzatıp koridordakilere, yerde duran sedyeye bakıyorlar.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → başlangıç dönüşümlü

43) **yekin-**; (1) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Davranmak, olduğu yerden fırlamak, ayağa kalkmak, kalkmak için hareket etmek, kımıldamak: *Nihayet içlerinden biri yekindi, okumakta devam etti, ötekiler sustular.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

44) **yürü-**; (1) (*nesnesiz*) Adım atarak ilerlemek, gitmek: *Kafası yerde, kamburunu çıkarmış, yürüyordu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

45) **zıpla-**; (2) (*nesnesiz*) Sevinçten veya oyun yapmak için bulunduğu yerde havaya doğru fırlamak: *Küçük köpek ince sevinç çığlıkları çıkarıyor, zıplıyor, havlıyor, atılıyordu.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.6.2. Vestibüler Duyu (Denge Duyusu) Eylemleri

1) **başı dön-**; (1) insana eşyanın dönmesi, ayağının altından yerin çekilmesi vb. bir duygu gelmek: *Fakat tırabzandan aşağıya sakın bakmayın, başınız döner.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2) **bohçanın dört ucunu bir araya getireme-**; (2) dengeyi sağlayamamak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

3) **boyla- (I)**; (3) (*-i*, *mecaz*) düşmek: *Ayağı kaydı, yeri boyladı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık bitiş dönüşümlü

4) **dengesi bozul-**; (1) dik durumdan düşecek duruma gelmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **dengesini kaybet-**; dik durumdayken kontrolünü kaybederek düşmek: *Sular dizimize çıktı, göğsümüze, derken ayaklarımız kaydı, dengemizi kaybettik.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık bitiş dönüşümlü

6) **düş-**; (3) (*-e*) Yere devrilmek, yere serilmek; boylamak (I): *Çocuk koşarken yere düştü.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık bitiş dönüşümlü

7) **kay- (II)**; (*nesnesiz*) Kaygan bir yüzey üzerinde birdenbire dengesini yitirmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık bitiş dönüşümlü

8) **sendele-**; (1) (*nesnesiz*) Dengesi bozularak düşecek gibi olmak, adımlarını şaşırmak: *İkimiz de birbirine sarılmış sarhoşlar gibi bir sağa bir sola sendeliyorduk.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

9) **sürç-**; (1) (*nesnesiz*) Yürürken yanlış adım atıp dengesini yitirmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

10) **terazile-**; (1) (*-i*) Cambazlıkta kol veya sırık yardımıyla denge sağlamak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

11) **terazilen-**; (2) (*nesnesiz*) Düşmemek için dengeyi korumak: *Sonra beyaz bir maşlahla o hanım ve arkasında bir zenci kız ince iskeleden terazileniyor, yaylanıyor gibi geçiyorlar.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

12) **tökez-**; (*nesnesiz*, *ağızlardan*) tökezlemek: *Ceylan birden tökezdi, toz kalktı yerden.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

13) **tökezle-**; (1) (*nesnesiz*) Yürürken ayağı bir yere çarpıp sendelemek; tökezmek: *Önüne bakmadığı için ucu demirli kunduraları köprü dubalarının çivilerine takılıp tökezliyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

14) **yalpala-**; (1) (*nesnesiz*) Dengesi bozularak bir sağa, bir sola eğilmek: *Lodoslu deniz aşağıdaki kıyıyı dövdükçe koca bina derinden derine yalpalardı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.7. Açlık Duyu Eylemleri

1) **abazan kal-**; (2) aç kalmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

2) **acık-**; (*nesnesiz*) Yemek yeme gereksinimi duymak: *Onların da karnı acıkmış olacak ki söz yemekten açıldı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

3) **acından öl-**; (1) çok acıkmak: *Acından ölmek üzereyken ayı onu sırtına vurduğu gibi kayalığa taşımış*. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

4) **aç kal-**; (1) karnını doyuramamak: *Fatma'nın yemek çantası olmasaydı dün aç kalmıştık.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

5) **açlıktan gözü (veya gözleri) dön- (veya karar-)**; çok acıkmak: *Bu akşam açlıktan gözü dönmüş bir hâlde bir evin mutfağına girmişti.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

6) **açlıktan imanı gevre-**; çok acıkmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

7) **açlıktan öl-**; dayanılmaz derecede acıkmak, çok acıkmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

8) **içi bayıl-**; (1) çok acıkmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

9) **içi ezil-**; (2) acıkma hissi duymak: *İçim eziliyor, bir bardak süt içeyim.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

10) **içi kazın- (veya kıyıl-)**; açlıktan midesinde eziklik duymak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

11) **karnı zil çal-**; çok acıkmış olmak: *O aralık karnı zil çalıyor, zengin olmuş, fakat bir lokantaya gidecek takati kalmamıştır.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

12) **midesi ezil- (veya kazın-)**; açlık duymak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

13) **yüreği bayıl-**; karnı çok acıkmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

14) **yüreği ezil-**; (2) açlık duymak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2.8. Tokluk Duyu Eylemleri

1) **açlığını bastır- (veya gider- veya öldür-)**; açlık duygusunu yatıştırmak: *Kaldırılmış harman yerlerinden buğday toplayıp açlığımızı öldürdük.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

2) **boğazını doyur-**; karın doyurmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

3) **doy-**; (1) (*nesnesiz*) İsteği kalmayıncaya kadar yemek, yeteri kadar yemiş olmak, açlığı kalmamak; doyunmak: *Ben biraz zeytin, biraz salata, biraz patates, biraz da yemişle doyarım.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

4) **doyun-**; (*nesnesiz*, *ağızlardan*) doymak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

5) **doyur-**; (1) (*-i*) Açlığını gidermek: *Hiç kimse bir diğerinin yerine karnını doyuramaz, hiç kimse bir başkasının uykusunu uyuyamaz.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

6) **mideyi bastır-**; hafif şeyler yiyerek açlığını gidermek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

7) **şiş-**; (4) (*nesnesiz*) Çok yemek yiyerek rahatsız olacak kadar doymak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

8) **yiyip iç-**; karın doyurmak, beslenmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.9. Susuzluk Duyu Eylemleri

1) **ağzı (veya ağzı dili) kuru-**; (1) susuz kalmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

2) **bağrı yan-**; (2) çok susamış olmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

3) **boğazı kuru-**; çok susamak: *Kediyi karşısında gördükçe yüreği titriyor, boğazı kuruyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

4) **dili damağına yapış- (veya dili damağı kuru-)**; çok susamak: *Kupkuru dili damağına yapışıyor, boğazından midesine doğru...* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümlü → bitiş dönüşümlü → anlık olmayan bitiş dönüşümlü

5) **hararet bas-**; (1) çok susamak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

6) **içi yan-**; (1) çok susamak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

7) **susa-**; (1) (*nesnesiz*) Su içme gereksinimi duymak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2.10. Bulantı Duyu Eylemleri

1) **bay-**; (1) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Yiyecek mideyi bulandırmak, midede ezinti yapmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2) **bulan-**; (4) (*nesnesiz*) Mide bulantısı olmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

3) **bulantı ver-**; (1) midesini bulandırmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

4) **gönlü bulan-**; (1) kusacak gibi olmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

5) **gönül bulandır-**; (1) mide bulandırmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

6) **içi bulan-**; kusacak gibi olmak: *Tabanları, dizleri sızlar gibi oldu. Bir de içi bulandı, kusacak gibi oldu.* (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

7) **içi kabul etme-**; (1) bir şeyden midesi bulanmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

8) **iğren-**; (1) (*nesnesiz*) Mide bulandırıcı bir his duymak, tiksinmek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

9) **kayna-**; (7) (*nesnesiz*) mide ekşimek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

10) **mide fesadına uğra-**; çok ve çeşitli yiyecekler yemekten midesi bozulmak: *Pirinci bol buldu mu, çorba, pilav, sütlaç, aklına ne gelirse yapıp yiyerek mide fesadına uğrar.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

11) **midesi bulan-**; (1) kusacak gibi olmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

12) **midesi ekşi- (veya kayna- veya yan-)**; yeni yenilmiş yiyeceklerden ötürü midede rahatsızlık duymak: *Şu midesi ekşimese hayat da ekşimeyecek onun için ama ne yapsın?* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

13) **mideye otur-**; yenilen şey sindirilmeyip mideye rahatsızlık vermek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

14) **öğüreceği gel-**; çok iğrenmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

15) **safrası kabar-**; açlıktan midesi bulanmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

16) **yüreği kabar-**; (2) midesi bulanmak: *Ne dersiniz kız bayağı hasta oldu, deniz tutmuş gibi yüreği kabarmaya başladı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2.11. Miksiyon (İşeme/İdrar Yapma), Dışkılama Duyu Eylemleri

2.11.1. Miksiyon-Dışkılama

1) **abdest boz-**; idrar veya dışkı yapmak. (GTS, 2025)

Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2) **defihacet et-**; küçük veya büyük abdest bozmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

3) **donuna et- (veya kaçır- veya doldur- veya yap-)**; (1) küçük veya büyük abdestini donuna etmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

4) **et-**; (8) (*-e*) Küçük veya büyük abdestini yapmak: *Çocuk altına etti.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **haceti ol-**; tuvalete gitmesi gerekmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

6) **hacetini yap- (veya gör-)**; küçük veya büyük abdestini yapmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

7) **kaçır-**; (11) (*-e*) İstemeyerek altını kirletmek: *Donuna kaçırmak.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

8) **sıkış-**; (7) (*nesnesiz*) Tuvalet ihtiyacı gelmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

9) **tuvalet (veya tuvaletini) yap-**; (1) sidik veya dışkıyı vücuttan dışarı atmak: *Yemek sonrası kum havuzundan gelen eşelenme sesinden, tuvaletini yapmış olduğunu anlıyorum.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.11.2. Miksiyon

1) **altına et- (veya kaçır-)**; (1) yatağına veya donuna işemek, salıvermek. (GTS, 2025)

Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2) **altını ıslat-**; altına etmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

3) **beli açıl-**; küçük abdestini tutamaz olmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

4) **çiş et- (veya yap-)**; işemek: *Kedi, minderin köşesine çiş etti.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **çişi gel-**; işeyeceği gelmek: *Yolda çişi gelmiş, oturmuş işemeye.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

6) **çöğdür-**; (1) (*nesnesiz*, *ağızlardan*) işemek: *Ayın altında iri bedeniyle dikildi, uzun uzun çöğdürdü.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

7) **dışarı at-**; (2) zararlı bir maddeyi terleme, idrar vb. yollarla vücuttan çıkarmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

8) **işe-**; (*nesnesiz*) İdrar torbasında biriken sidiği dışarı atmak, çiş yapmak; çöğdürmek. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

9) **sıkıntısı ol-**; (2) işemesi gerekmek, sıkışmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

10) **su dök-**; (*ağızlardan*) küçük abdest bozmak: *Bir gece önce su dökmeye çıktığında bir hışırtı duymuştu.* (GTS, 2025)

Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.11.3. Dışkılama

1) **bağırsakları bozul-**; ishal olmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

2) **büyük abdesti gel-**; dışkı yapma ihtiyacı duymak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

3) **dışarı çık-**; (2) (*mecaz*) büyük abdest yapmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

4) **ishal ol-**; amel olmak, sürgün olmak, bağırsakları bozulmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

5) **kabız ol-**; peklik olmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

6) **kaka yap-**; büyük abdest yapmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

7) **kakala- (II)**; (*nesnesiz*) Kaka yapmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

8) **motoru boz-**; bağırsakları bozulmak, ishal olmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

9) **ötür-**; (*nesnesiz, ağızlardan*) İshal olmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

10) **peklik çek-**; sürekli olarak güçlükle büyük abdest bozmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

11) **sıç-**; (1) (*nesnesiz*, *kaba konuşmada*) Dışkıyı vücuttan dışarı atmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

12) **sürgün git- (veya ol-)**; (2) olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak, ishal olmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli olmayan dönüşümsüz

13) **yap-**; (12) (*-e*) Dışkı çıkarmak: *Çocuk, altına yapmış*. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

14) **yestehle-**; (*nesnesiz*, *ağızlardan*) Büyük abdest yapmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.12. Kusma Duyu Eylemleri

1) **boşalt-**; (5) (*-i*) kusmak. (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2) **çıkar-**; (9) (*-i*) kusmak: *Sonunda dayanamayıp o gece ne yediyse çıkardı.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

3) **gaseyan et-**; kusmak: *O, hem gaseyan ediyor hem göğsünü, bağrını paralıyor.* (GTS, 2025)
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

4) **içi dışına çık-**; (1) kusmak.
Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **istifra et-**; kusmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

6) **kayet-**; (*-i*) kusmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

7) **kus-**; (1) (*-i*) Midenin içindekini basınçla ağızdan dışarı atmak; boşaltmak, çıkarmak, kayetmek, istifra etmek.
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

8) **safra at- (II)**; kusmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2.13. Geğirme ve Yellenme Duyu Eylemleri

1) **geğir-**; (*nesnesiz*) Midede toplanan gazı ağızdan sesli bir biçimde çıkarmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

2) **hava kaçır-**; (2) yellenmek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

3) **kavara çek-**; (*kaba konuşmada*) yellenmek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

4) **osur-**; (*nesnesiz*, *kaba konuşmada*) yellenmek. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

5) **yellen-**; (2) (*nesnesiz*) Kalın bağırsaktaki gazı çıkarmak; osurmak. (GTS, 2025)
   Kılınış: dönüşümsüz → devinimli dönüşümsüz

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İç duyu eylemlerinin oluşturduğumuz güncel tasnifine (*ısı* (*sıcaklık-soğukluk*), *ağrı* (*acı*), *kaşınma ve gıdıklanma*, *vibrasyon* (*titreşim*), *proprioseptif* (*pozisyon*), *sezgi*, *açlık ve tokluk*, *susuzluk*, *bulantı*, *miksiyon* (*işeme/idrar yapma*) *ve dışkılama*, *kusma*, *geğirme ve yellenme*) dayalı olarak çalışmanın ikinci bölümde (uygulama bölümünde) elde edilen veriler, aşağıdaki tabloda sayısal olarak sunulmuştur.

Tablo 18. Türkiye Türkçesinde İç Duyu Eylemleri

SIRA	TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE İÇ DUYU EYLEMLERİ	SAYI
2.1.	Isı (Sıcaklık-Soğukluk) Duyu Eylemleri	
2.1.1.	Sıcaklık	14
2.1.2.	Soğukluk	18
2.1.3.	Terleme	6
2.2.	Ağrı (Acı) Duyu Eylemleri	41
2.3.	Kaşınma Duyu Eylemleri	7
2.4.	Gıdıklanma Duyu Eylemleri	2
2.5.	Vibrasyon Duyu (Titreşim Duyusu) Eylemleri	21
2.6.	Proprioseptif Duyular (Pozisyon Duyuları)	
2.6.1.	Kinestetik Duyu Eylemleri	45
2.6.2.	Vestibüler Duyu (Denge Duyusu) Eylemleri	14
2.7.	Açlık Duyu Eylemleri	14
2.8.	Tokluk Duyu Eylemleri	8
2.9.	Susuzluk Duyu Eylemleri	7
2.10.	Bulantı Duyu Eylemleri	16
2.11.	Miksiyon (İşeme/İdrar Yapma), Dışkılama Duyu Eylemleri	
2.11.1.	Miksiyon-Dışkılama	9
2.11.2.	Miksiyon	10
2.11.3.	Dışkılama	14
2.12.	Kusma Duyu Eylemleri	8
2.13.	Geğirme ve Yellenme Duyu Eylemleri	5
TOPLAM		**259**

Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde Türkiye Türkçesinde iç duyu eylemlerinin türüne göre çokluk sırası "proprioseptif (pozisyon) DE **(59)** > ağrı (acı) DE **(41)** > ısı (sıcaklık-soğukluk) DE **(38)** > miksiyon (işeme/idrar yapma), dışkılama DE **(33)** > vibrasyon (titreşim) DE **(21)** > bulantı DE **(16)** > açlık DE **(14)** > tokluk DE **(8)** = kusma DE **(8)** > kaşınma DE **(7)** = susuzluk DE **(7)** > geğirme ve yellenme DE **(5)** > gıdıklanma DE **(2)**" şeklindedir.

Yukarıda *Türkiye Türkçesinde İç Duyu Eylemleri* tablosunda verilen iç duyu eylemleri, kılınış özelliklerine göre de incelenmiş ve eylemlerin kılınış tiplerine ait veriler aşağıdaki tabloda sayısal olarak sunulmuştur.

Tablo 19. Türkiye Türkçesinde İç Duyu Eylemlerinde Kılınış

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE İÇ DUYU EYLEMLERİNDE KILINIŞ						
SIRA	**İÇ DUYU EYLEMLERİ**	**KILINIŞ TİPLERİ**				
		+d			**-d**	
		+bitd		**+başd**		
		+an	**-an**		**+dev**	**-dev**
2.1.	Isı (Sıcaklık-Soğukluk) Duyu Eylemleri					
2.1.1.	Sıcaklık	-	-	-	12	2
2.1.2.	Soğukluk	-	-	-	18	-
2.1.3.	Terleme	-	-	-	6	-
2.2.	Ağrı (Acı) Duyu Eylemleri	-	1	9	3	28
2.3.	Kaşınma Duyu Eylemleri	-	-	-	3	4
2.4.	Gıdıklanma Duyu Eylemleri	-	-	-	1	1
2.5.	Vibrasyon Duyu (Titreşim Duyusu) Eylemleri	3	-	3	14	1
2.6.	Proprioseptif Duyular (Pozisyon Duyuları)					
2.6.1.	Kinestetik Duyu Eylemleri	-	9	24	8	4
2.6.2.	Vestibüler Duyu (Denge Duyusu) Eylemleri	4	1	-	7	2
2.7.	Açlık Duyu Eylemleri	-	2	-	-	12
2.8.	Tokluk Duyu Eylemleri	-	7	-	1	-
2.9.	Susuzluk Duyu Eylemleri	-	3	-	-	4
2.10.	Bulantı Duyu Eylemleri	-	-	-	-	16
2.11.	Miksiyon (İşeme/İdrar Yapma), Dışkılama Duyu Eylemleri					
2.11.1.	Miksiyon-Dışkılama	-	-	-	7	2
2.11.2.	Miksiyon	-	-	-	7	3
2.11.3.	Dışkılama	-	-	-	6	8
2.12.	Kusma Duyu Eylemleri	-	-	-	8	-
2.13.	Geğirme ve Yellenme Duyu Eylemleri	-	-	-	5	-
TOPLAM		**7**	**23**	**36**	**106**	**87**

Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde Türkiye Türkçesinde iç duyu eylemlerine ilişkin kılınış özelliklerinin çokluk sırası "*devinimli dönüşümsüz* (+dev) **(106)** > *devinimli olmayan dönüşümsüz* (-dev) **(87)** > *başlangıç dönüşümlü* (+başd) **(36)** > *anlık olmayan*

bitiş dönüşümlü (-an) **(23)** > *anlık bitiş dönüşümlü* (+an) **(7)**" şeklindedir. Özel olarak her bir türe ilişkin iç duyu eylemlerinin yine çokluk sırasıyla kılınış özellikleri "ısı (sıcaklık-soğukluk) DE → +*dev* **(36)** > -*dev* **(2)**; ağrı (acı) DE → -*dev* **(28)** > +*başd* **(9)** > +*dev* **(3)** > -*an* **(1)**; kaşınma DE → -*dev* **(4)** > +*dev* **(3)**; gıdıklanma DE → +*dev* **(1)** = -*dev* **(1)**; vibrasyon (titreşim) DE → +*dev* **(14)** > +*başd* **(3)** = +*an* **(3) >** -*dev* **(1)**; proprioseptif (pozisyon) DE → +*başd* **(24)** > +*dev* **(15)** > -*an* **(10)** > -*dev* **(6)** > +*an* **(4)**; açlık DE → -*dev* **(12)** > -*an* **(2)**; tokluk DE → -*an* **(7)** > +*dev* **(1)**; susuzluk DE → -*dev* **(4)** > -*an* **(3)**; bulantı DE → -*dev* **(16)**; miksiyon (işeme/idrar yapma), dışkılama DE → +*dev* **(20)** > -*dev* **(13)**; kusma DE → +*dev* **(8)**; geğirme ve yellenme DE → +*dev* **(5)**" şeklindedir.

Alan yazınında iç duyulara ilişkin tasnifler incelendiğinde genel olarak *ısı* (*sıcaklık-soğukluk*), *ağrı* (*acı*), *proprioseptif* (*pozisyon*), *sezgi*, *kaşınma*, *gıdıklanma* ve *vibrasyon* (*titreşim*) duyularına yer verildiği görülmektedir. Tasnif yapılmayan kimi çalışmalarda ise bu duyular *iç duyular* başlığı altında bir arada verilmiştir.

Çalışmamızda, tasniflerde yer almayan *açlık*, *tokluk*, *susuzluk*, *bulantı*, *miksiyon* (*işeme/idrar yapma*) *ve dışkılama*, *kusma*, *geğirme ve yellenme* iç duyuları tasnife alınmış ve ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bundan başka iç duyuların bu güncel tasnifine dayalı olarak *TDK Güncel Türkçe Sözlük* baştan sona taranarak iç duyu eylemleri en geniş biçimiyle tespit edilmiştir.

Teorik art alanda iç duyular ve eylemleri tasnifinde yer alan *sezgi duyusu ve eylemleri*; hem psikolojik hem de felsefi bağlamda duyularla iç içe geçmiş, çok katmanlı bir bilgi edinme yolu olarak değerlendirildiği için doğasından gelen bulanıklık nedeniyle inceleme bölümünde değerlendirilmemiştir.

Çınlamak, *uğuldamak* ve *vızıldamak* gibi eylemler, tarama yaptığımız *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'teki tanımlarında duyu organları ile ilişkilendirilmedikleri için inceleme bölümünde yer almamıştır.

Çaysamak gibi *TDK Güncel Türkçe Sözlük'*te bulunmayan kimi eylemler, iç duyu eylemi olarak değerlendirilebilir.

İç duyu eylemleri için "mecazi iç duyu eylemleri" olarak yeni bir başlık açılarak *deyim*, *atasözü* vb. mecaz ifadeler taşıyan bu tür eylemler bir araya getirilebilir.

Sonuç olarak oluşturulan güncel tasnife göre 13 farklı iç duyu türü ve buna dayalı olarak 259 iç duyu eylemi tespit edilmiştir. Bu eylemlerin kılınış özelliklerinin çokluk sırasına göre *devinimli dönüşümsüz*, *devinimli olmayan dönüşümsüz*, *başlangıç dönüşümlü*, *anlık olmayan bitiş dönüşümlü* ve *anlık bitiş dönüşümlü* olduğu ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

Aksan, Y. (2003). Kılınış ulamına yaklaşımlar ve Türkçede kılınış. A. Kıran, E. Korkut ve S. Ağıldere (Ed.), *Günümüz dilbilim çalışmaları* (s. 68-81) içinde. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Alaygut, D. ve Kavukçu, S. (2011). Büyüme sürecinde işeme fizyolojisinin klinik önemi nedir?. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, *7* (1), 53-56.

Aristoteles (2019). *Ruh üzerine* (2. Baskı). (Ö. Aygün, Y. G. Sev, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Arkonaç, S. (1993). *Psikoloji: Zihin süreçleri bilimi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş kategorisi: Türkmence örneği* (2. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.

Aslan, E. (2022). Eylemler. E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi III sözcük türleri* (3. Baskı) (s. 41-72) içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.

Atabay, N., Özel, S. ve Kutluk, İ. (2003). *Sözcük türleri* (2. Baskı). İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Aydemir, İ. A. (2010). *Türkçede zaman ve görünüş sistemi*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Aydemir, Y. (2006). *Sözlüksel görünüş ve Türkçe eylemlerin anlambilimsel sınıflandırması: Sözlükçe-sözdizim etkileşimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Aydın, N. (2024). Soğuk terleme. *Somuncu Baba Dergisi*, (282) Aile Eki, 7.

Aydoğmuş, E. (2021). Özbek Türkçesinde mental fiiller. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 135-151.

Bacanlı, E. (2014). *Kılınış kategorisi ve Altaycada kılınış belirleyicisi olarak art fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bach, E. (1986). The algebra of events. *Linguistics and Philosophy*, *9* (1), 61-69.

Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin grameri* (9. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Barutçu Özönder F. S. (2024). Türk dilinde fiil ve fiil çekimi. *Türk gramerinin sorunları toplantısı I-II bildirileri* (s. 168-176) içinde. Erişim adresi https://tdk.gov.tr/

Bengi, G. (2016). Gastrointestinal gaz-beslenme ilişkisi, tedavide yaklaşım. *Güncel Gastroenteroloji*, *20* (4), 428-436.

Biber, D., Conrad, S. ve Leech, G. (2002). *Longman student grammar of spoken and written English.* Longman.

Bilgegil, M. K. (2014). *Türkçe dilbilgisi* (2. Baskı). Konya: Salkımsöğüt Yayınları.

Bilgin Aksoy, G. (2021). *Azerbaycan Türkçesinde mental fiiller* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Boz, F. (2022). *15. yüzyıl Anadolu Türkçesinde mental fiiller* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.

Budak, S. (2021). *Psikoloji sözlüğü* (6. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Cevizci, A. (2000). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cook, W. A. (1979). *Case grammar: Development of the matrix model (1970-1978).* Washington D. C.: Georgetown University Press.

Cüceloğlu, D. (2023). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları* (44. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Delice, H. İ. (2017). *Sözcük türleri* (4. Baskı). İstanbul: Asitan Kitap.

Demirbaş, M. (2020). *Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde duyu eylemleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Demirci, K. (2023). *Türkoloji için dilbilim: Konular kavramlar teoriler* (6. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Denholm, L. ve Gallagher, G. (2018). Physiology and pharmacology of nausea and vomiting. *Anaesthesia and Intensive Care Medicine*, *19* (9), 1-4.

Dilâçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yeri ve tarihçesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, *19*, 83-145.

Dilâçar, A. (1974). Türk fiilinde "kılınış"la "görünüş" ve dilbilgisi kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, *21-22* (1973-1974), 159-171.

Dixon, R. M. W. (2005). *A semantic approach to English grammar* (2. Baskı). New York: Oxford University Press.

Doğru, F. (2020). Kılınış. E. Boz (Ed.), *Türkçede dilbilgisel ulamlar* (s. 3-34) içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.

Ediskun, H. (2017). *Yeni Türk dilbilgisi* (13. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Emre, A. C. (1945). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Erdem, M. (2016). Türkçede fiiller ve sınıflandırma sorunları. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *11* (20), 185-200.

Ergin, M. (2021). *Türk dil bilgisi* (3. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Fowler, C. J., Griffiths, D. ve Groat, W. C. (2008). The neural control of micturition. *Nature Reviews Neuroscience*, *9* (6), 453-466.

Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gilman, S. (2002). Joint position sense and vibration sense: Anatomical organisation and assessment. *Journal of Neurology, Neurosurgery and Psychiatry*, *73* (5), 473-477.

Göktürk, S. (2017). İntestinal gaz ve şişkinliğe güncel yaklaşım. *Klinik Tıp Bilimleri Dergisi*, *5* (2), 18-23.

Gülşen, M. (2010). Gastrointestinal sistem ve gaz. *Güncel Gastroenteroloji*, *14* (4), 202-210.

Gürlek, F. (2023). Aerofaji, hava yutma, geğirme. *Güncel Gastroenteroloji Dergisi*, *25* (1), 21-25.

Güven, M. (2008). Görünüş terimlerinin Türkçeleştirilmesi üzerine bazı gözlem ve öneriler. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, *19,* 125-137.

Hall, G. S. ve Allin A. (1897). The psychology of tickling, laughing, and the comic. *The American Journal of Psychology*, *9* (1), 1-41.

Hall, J. E. (2013). *Tıbbi fizyoloji* (12. Baskı). (B. Çağlayan Yeğen, Çev.). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Harris, C. R. (2012). Tickling. V. S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (2. Baskı) (s. 611-615) içinde. Oxford: Elsevier.

Hatef, F., Maleki, A., Amini, K. ve Khodadadi, E. (2020). Investigating psychological distress level and its association with demographic characteristics in nurses. *Journal of Psychiatric Nursing*, *11* (3), 195-200.

Heaton, K. W., Radvan, J., Cripps, H., Mountford, R. A., Braddon, F. E. M. ve Hughes, A. O. (1992). Defecation frequency and timing, and stool form in the general population: A prospective study. *Gut*, *33* (6), 818-824.

Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü* (3. Baskı). Ankara: Engin Yayınevi.

Hengirmen, M. (2015). *Türkçe dilbilgisi* (22. Baskı). Ankara: Engin Yayınevi.

Hirik, E. (2017). Türkiye Türkçesi duyu fiillerinde anlam ve kelime sıklığı ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (41), 53-74.

Hirik, E. (2019). Türkçede duyu fiilleri ve kılınış arasındaki ilişki. F. Ağca ve A. Koç (Ed.), *X. uluslararası dünya dili Türkçe sempozyumu bildiri kitabı: 17-18 Ekim 2018* (s. 805-816) içinde. Eskişehir: ESOGÜ Basımevi.

Hirik, S. (2018). Rol kuramı ile fiillerin anlambilimsel kategorilerinin ilişkisi: İyi ve kötü prens öyküsü örneği. *Türkbilig*, (35), 125-142.

Ibarretxe Antuñano, B. I. (1999). *Polysemy and metaphor in perception verbs: A cross-linguistic study*. University of Edinburgh.

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer beschreibung des Türkeitürkischen aspektsystems*. Uppsala.

Johanson, L. (2000). Viewpoint operators in European languages. Ö. Dahl (Ed.), *Tense and aspect in the languages of Europe* (s. 27-187) içinde. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Johanson, L. (2016). *Türkçede görünüş*. (N. Demir, Çev.). Ankara: Grafiker Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi, 1971)

Kaba, İ. (2019). Stres, ruh sağlığı ve stres yönetimi: Güncel bir gözden geçirme. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (73), 63-81.

Kalkan, M. T. (2018). Isı, sıcaklık, ter, terleme. *Tıp Fakültesi Klinikleri Dergisi*, *1* (1), 109-130.

Kamacı Gencer, D. (2018). *Anlamsal bir fenomen olarak kiplik: Dede korkut örneği.* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Kamchybekova, K. (2010). *Kırgız Türkçesinde duyu fiilleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karaağaç, G. (2016). *Türkçenin dil bilgisi* (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Karadoğan, A. (2009). *Türkiye Türkçesinde kılınış*. Ankara: Divan Kitap.

Karahasanoğlu, Y. (2022). *Yakut (Saha) Türkçesinde duyu fiilleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

Karhan, A. N. (2022). Kusma nedenleri ve tedavide güncel yaklaşımlar. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *15* (Özel Sayı-1) (21. Mersin pediatri günleri bildiri kitabı), 24-27.

Kasap, E. ve Yüceyar, H. (2009). Bulantı-kusma ve yaklaşım. *Güncel Gastroenteroloji*, *13* (3), 148-152.

Koç, N. (1996). *Yeni dilbilgisi* (3. Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Koptagel İlal, G. (1982). *Tıpsal psikoloji: Tıpta davranış bilimleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.

Korhonen, A. ve Briscoe, T. (2004). Extended lexical-semantic classification of English verbs. *Proceedings of the computational lexical semantics workshop at HLT-NAACL, 2004*, 38-45.

Korkmaz, Z. (2022). *Türkiye Türkçesi grameri: Şekil bilgisi* (7. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Köz, İ. (2005). Sezgi'nin bilgideki yeri ve önemi. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, *3* (1), 23-40.

Levin, B. (1993). *English verb classes and alternations: A preliminary investigation.* Chicago and London: The University of Chicago Press.

Longacre, R. E. (1976). *An anatomy of speech notions*. Lisse: The Peter de Ridder Press.

Mehling, W. E., Gopisetty, V., Daubenmier, J., Price, C. J., Hecht, F. M. ve Stewart, A. (2009). Body awareness: Construct and self-report measures. *PLoS ONE*, *4* (5), 1-18.

Morgan, C. T. (2022). *Psikolojiye giriş* (25. Baskı). S. Karakaş ve R. Eski (Ed.). Konya: Eğitim Yayınevi.

Mourelatos, A. P. D. (1978). Events, processes, and states. *Linguistics and Philosophy*, *2*, 415-434.

Mourelatos, A. P. D. (1993). Aristotle's kinêsis/energeia distinction: A marginal note on Kathleen Gill's paper. *Canadian Journal of Philosophy*, *23* (3), 385-388.

Öktem, Ü. (2000). Descartes, Kant, Bergson ve Husserl'de sezgi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *40* (1), 159-188.

Özel, Y. ve Bay Karabulut, A. (2018). Günlük yaşam ve stres yönetimi. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, *1* (1), 48-56.

Özğül L. ve Güven, M. (2021). Esir Şehrin İnsanları romanında vücut-durum duyu fiili içeren cümlelerin bilgi kipliğindeki görünümü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 571-586.

Özkan, E., Tokur Kesgin, M. ve Akgün, Ş. (2024). Yetişkinlerde psikolojik sıkıntı ve ruh sağlığı okuryazarlığı durumlarının belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *13* (2), 794-804.

Plotnik, R. (2009). *Psikolojiye giriş.* (T. Geniş, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Proske, U. ve Gandevia, S. C. (2018). Kinesthetic senses. *Comprehensive Physiology*, *8* (3), 1157-1183.

Quigley, E. M. M., Hasler, W. L. ve Parkman, H. P. (2001). AGA technical review on nausea and vomiting. *Gastroenterology*, *120* (1), 263-286.

Seçkin, K. (2019). *Eski Türkçede mental fiiller* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Selden, S. T. (2004). Tickle. *Journal of the American Academy of Dermatology*, *50* (1), 93-97.

Smith, C. S. (1997). *The parameter of aspect* (2. Baskı). Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers.

Stern, R. M. (2002). The psychophysiology of nausea. *Acta Biologica Hungarica*, 53 (4), 589-599.

Şahin, S. (2012). *Türkmen Türkçesinde mental fiiller* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Şenel, F. (2010). Terleme. *Bilim ve Teknik*, *43* (707), 98-99.

Şirin User, H. (2009). *Köktürk ve Ötüken Uygur kağanlığı yazıtları: Söz varlığı incelemesi*. Konya: Kömen Yayınları.

Tanalp, R. (1975). *Duyu fizyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları.

Tekin, A. (2016). İşeme fizyolojisi ve işemenin nöral kontrolü. *Çocuk Cerrahisi Dergisi*, *30* (Ek sayı 6), 545-549.

Topaloğlu, A. (2019). *Karşılaştırmalı dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul. Dergâh Yayınları.

Türkdil, Y. (2013). *Anlam bilimi açısından Kazak Türkçesinde duyu filleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Uğur, F. A. (2024). *İşeme bozuklukları ve stres eksenleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi.

Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde "bakış" ("aspektotempora"). *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, *4* (5), 124-133.

Uyar, R. (2019). Sindirim sistemi fizyolojisi. G. Kuş (Ed.), *İnsan beden yapısı ve fizyolojisi* (s. 132-159) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Üstünova, K. (2024). *Eylem işletimi* (2. Baskı). Ankara: Sentez Yayıncılık.

Van Valin, R. D. (2005). *Exploring the syntax-semantics interface.* Cambridge: Cambridge University Press.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Vendler, Z. (1957). Verbs and times. *The Philosophical Review*, *66* (2), 143-160.

Verkuyl, H. J. (1993). *A theory of aspectuality: The interaction between temporal and atemporal structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Viberg, Å. (1984). The verbs of perception: A typological study. B. Butterworth, B. Comrie, Ö. Dahl (Ed.), *Explanations for language universals* (s. 123-162) içinde. Berlin: De Gruyter Mouton.

Yaylagül, Ö. (2005). Türk runik harfli metinlerde mental fiiller. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, *2* (1), 17-51.

Yıldırımer, Ş. (2013). İbn Sînâ ve Descartes'ın bilgi anlayışları bakımından karşılaştırılması I. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *2* (2), 97-129.

Yıldız, H. (2016). *Eski Uygurcada mental fiiller* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Yılmaz Demirci, N. (2016). Bulantı ve kusmaya yaklaşım. M. Gülhan ve Ü. Yılmaz (Ed.), *Akciğer Kanserinde Destek Tedavisi* (s. 211-227) içinde. İstanbul: TÜSAD.

Yılmaz, E. (2024). *Temel dil bilgisi terimleri sözlüğü* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Elektronik Kaynakça

Farnell, B. M. (2015). The kinesthetic system, https://www.researchgate.net/publication/325203291_The_Kinesthetic_System, Erişim tarihi: 10.04.2025

Mawer, S. ve Alhawaj, A. F. (2019). Physiology, defecation, https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK539732/, Erişim tarihi: 14.04.2025

TDK Aydınlatma Terimleri Sözlüğü-1973, https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 26.03.2025

TDK Biyoloji Terimleri Sözlüğü-1998, https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 20.03.2025, 22.03.2025

TDK Eğitim Terimleri Sözlüğü-1974, https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 18.03.2025

TDK, Felsefe Terimleri Sözlüğü-1975, https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 18.03.2025

TDK Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 22.09.2024, 09.10.2024, 18.03.2025, 08.04.2025

TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 26.03.2025, 17.06.2025

TDK Tıp Terimleri Kılavuzu-2010, https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 08.04.2025, 16.04.2025, 17.06.2025